

Кам'янець-Подільський національний університет

**В.С. СТЕПАНКОВ,
В.А. ДУБІНСЬКИЙ**

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ

**Навчально-методичний посібник
для студентів історичного факультету
заочної форми навчання**

Кам'янець-Подільський
2008

УДК 94 (5+6) «15-19»
ББК 63.3 (5)
С 79

Рецензенти:

С.А. Копилов — доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії
Кам'янець-Подільського національного університету;

О.М. Федьков — кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України Кам'янець-Подільського
національного університету;

В.В. Малий — кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії Росії та спеціальних історичних дисциплін
Кам'янець-Подільського національного університету.

Степанков В.С., Дубінський В.А.

С 79 **Новітня історія країн Азії та Африки:** Навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету заочної форми навчання. — Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет, редакційно-видавничий відділ, 2008. — 128 с.

Методичний посібник призначений для студентів історичних факультетів ВНЗ. Він містить навчальну програму курсу, плани семінарських занять, джерела до них, методичні поради студентам у підготовці до занять, питання для самоконтролю, списки рекомендованих джерел і літератури. В ньому також подані теми рефератів і методичні поради до їх написання, тема аудиторної контрольної роботи й методичні рекомендації для її виконання, питання до заліку й методичні поради до його складання, програма до іспиту й рекомендації щодо підготовки до нього, термінологічний словник, біографічний показник, хронологічна таблиця, список основних джерел і літератури до курсу.

УДК 94 (5+6) «15-19»
ББК 63.3 (5)

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Кам'янець-Подільського державного університету,
протокол № 10, від 29 листопада 2007 р.*

© **В.С. Степанков, В.А. Дубінський, 2008**

ЗМІСТ

Вступ	4
Навчальна програма курсу «Новітня історія країн Азії та Африки»	5
Методичні поради для підготовки семінарських занять	29
Плани семінарських занять, джерела, навчальна й наукова література, методичні поради	32
Теми рефератів й методичні поради до їх написання	68
Питання до заліку й методичні поради для його складання	70
Аудиторна контрольна робота й методичні поради до її виконання	72
Програма до іспиту й рекомендації щодо підготовки до нього	74
Термінологічний словник	80
Біографічний показник	85
Хронологічна таблиця	109
Список основних джерел і літератури до вивчення курсу	113

ВСТУП

Самостійна робота студентів — важлива частина професійної підготовки майбутніх викладачів і науковців. Тому головне завдання посібника — допомогти їм грамотно організувати свою навчальну діяльність з курсу «Новітньої історії країн Азії та Африки», забезпечити її ефективність. Ці цілі й визначили його структуру. Посібник ділиться на дві частини: інформаційну і методичну.

Інформаційна частина включає у себе навчальну програму з курсу «Новітньої історії країн Азії та Африки», плани семінарських занять, тематику рефератів, питання аудиторної контрольної роботи й заліку з новітньої історії країн Азії та Африки, програму іспиту, термінологічний словник, біографічний показник і хронологічну таблицю. Вона спрямована на практичну реалізацію принципу системності в навчанні.

Методична частина включає в себе наступні складові:

1. Методичні поради щодо підготовки до семінарських занять, написання рефератів з даного курсу, виконання контрольної роботи, підготовки та складання заліку й іспиту;
2. Орієнтовні пам'ятки щодо виконання певних видів самостійної роботи студентів: робота над текстом історичного документа, складання конспектів, характеристика історичних діячів;
3. Перелік джерел і літератури до курсу «Новітньої історії країн Азії та Африки», контрольної роботи, семінарських занять.

Вибір даних компонентів зумовлений необхідністю розв'язання таких дидактичних завдань:

- забезпечити орієнтацію студентів у змісті кожної теми та концентрацію їх уваги на головному;
- організувати і систематизувати самостійну роботу студентів з джерелами та науковою літературою;
- забезпечити поетапність засвоєння професійних знань, формування вмінь шляхом організації різних видів діяльності за допомогою системи адекватних дидактичних завдань.

Логічний взаємозв'язок інформаційної та методичної частин посібника дозволяє в повній мірі реалізувати на заняттях і в організації самостійної роботи принцип ефективності в навчанні, розв'язувати завдання інтелектуального розвитку студентів, виховання їх професійної спрямованості та готовності до педагогічної праці.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ «НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ»

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс «Новітньої історії країн Азії та Африки» є логічним продовженням курсу «Нової історії країн Азії та Африки». Його хронологічні межі охоплюють період з 1918 р. (часу завершення Першої світової війни) до сьогоднішнього (початку ХХІ ст.). Укладач програми намагався домогтися того, щоб програма курсу передбачала об'єктивне висвітлення як історичного розвитку окремих народів, націй і країн, так і процесів, явищ і подій, що відбувалися у регіонах впродовж даного часу. Відмовившись від формаційного підходу, який довів неспроможність виступати універсальним методом пізнання розвитку світової цивілізації, укладач не пішов на його заміну цивілізаційним чи іншим методом пізнання. Вважав за доцільне вдаватися до використання складових різноманітних підходів: культурологічного, цивілізаційного, стадіально-формаційного й інших.

Програма ґрунтується на застосуванні історичного, проблемно-хронологічного, історико-генетичного, порівняльно-історичного, історико-реконструктивного, синхронного, історико-типологічного й інших методів історичних досліджень.

Предметом «Новітньої історії країн Азії та Африки» є вивчення соціально-політичного, економічного, конфесійного й культурного розвитку народів, націй, держав і країн Азії та Африки, а також складних процесів, подій та явищ всесвітньої історії, що чинили чи чинять важливий вплив на розвиток обох материків (Другої світової війни, «холодної» війни, розвалу колоніальних імперій, глобалізації, діяльності ТНК, тероризму й ін.).

Мета курсу полягає у засвоєнні студентами закономірностей й особливостей розвитку націй, суспільств, держав, національних і регіональних культур Азії та Африки як складових розвитку світової цивілізації. Його *основні завдання* такі:

- з'ясувати закономірності й особливості зародження й розвитку капіталістичних відносин, формування сучасної моделі ринкової економіки, процес трансплантації світових досягнень організації й технології виробництва, науково-технічного прогресу в економічне життя;
- висвітлити зміни у соціальній структурі азійських та африканських суспільств, становлення у ній нових еліт;

- проаналізувати зміст і форми національно-визвольної боротьби, визначити її роль у розвалі колоніальної системи;
- дослідити становлення незалежних держав, проблеми їх економічного, політичного й соціального розвитку в останній третині ХХ — початку ХХІ ст.
- з'ясувати особливості модернізації локальних цивілізацій Сходу та суспільств Тропічної і Південної Африки;
- визначити роль і місце традиційних соціально-політичних структур у житті азійсько-африканських суспільств;
- розкрити процес становлення комуністичних авторитарних і тоталітарних режимів та причини їхнього краху;
- висвітлити сутність реформ у посткомуністичних країнах;
- дослідити роль ісламу й інших релігій у політичному й культурному житті суспільств Азії та Африки;
- визначити роль націоналізму у процесі становлення національних держав;
- з'ясувати вплив процесів глобалізації на розвиток країн Азії та Африки;
- вдосконалювати уміння студентів працювати з джерелами;
- домогтися опанування студентами хронології та основних наукових понять;
- закріпити навички студентів працювати з історичною картою.

Курс **«Новітня історія країн Азії та Африки»** займає важливе місце в системі гуманітарних наук, бо сприяє пізнанню рушійних сил і напрямів розвитку локальних цивілізацій і людської цивілізації в цілому, з'ясуванню місця у ній особи, характеру взаємин з природним середовищем, глобальних проблем, з якими вже зустрілося і ще зустрінесться людство. Він знаходиться у взаємозв'язку з іншими історичними дисциплінами та суспільними науками. Важливе місце серед них посідає **«Новітня історія країн Європи та Америки»**, яка дозволяє повніше розкрити процес утвердження комуністичного тоталітаризму на Сході, з'ясувати вплив Другої світової та «холодної» воєн на розвиток народів, націй і країн Азії та Африки, побачити спільне і відмінне у розвитку цивілізацій Азії та Африки, Європи та Америки. **«Історія України»** допомагає розкрити характер взаємин незалежної України з країнами азійського та африканського материків. **Культурологія** проливає світло на існуючі зв'язки побуту й культури з морально-етичними системами релігій, вплив традиційних архетипів азійської й африканської культур на розвиток сучасних політичних структур, особливості модернізації локальних цивілізацій Сходу та суспільств Тропічної й Південної Африки. Творчий доробок **політології** й **соціології**

збагачує уявлення істориків про цивілізаційну специфіку політичних систем й політичну культуру азійських та африканських суспільств, боротьбу у них авторитарних і демократичних тенденцій, особливості соціальних структур й функціонування еліт, природу міжетнічних і міжнаціональних конфліктів тощо. **Економічні дисципліни** відіграють важливу роль у з'ясуванні причин «економічного» дива Японії, Республіки Корея й інших азійських держав, механізму реформування економіки у посткомуністичних країнах Азії та африканських країн, які у 60–80-х рр. прямували шляхом соціалістичної орієнтації, характеру економічних взаємин азійських та африканських держав з розвинутими державами Європи й Америки. Не можна ігнорувати ролі досліджень у сферах літературознавства, соціальної психології, тощо.

Важливе місце у вивченні курсу посідає **самостійна робота** студентів (особливо на заочній формі навчання). Вона передбачає опрацювання джерел і наукової літератури, вивчення понятійного апарату й хронології, опанування навичок роботи з історичною картою, написання рефератів із визначеної тематики.

Передбачено застосування різних форм поточного контролю: опитування на семінарах, проведення колоквиумів, контрольних робіт і співбесід, написання рефератів. Залік проводиться у кінці 7-го семестру; екзамен — 8-го семестру.

Для підготовки студентів до семінарів розроблено методичний посібник до вивчення курсу. В ньому вміщено плани семінарських занять із списками рекомендованих джерел і наукової літератури, методичні рекомендації, джерела до кожної з тем, підготовлено варіанти контрольної роботи, складено список питань, що виносяться на самостійне опрацювання, подано питання до заліку й програму до іспиту, термінологічний словник, хронологічну таблицю, біографічний показник тощо.

Вивчивши курс «Новітня історія країн Азії і Африки», **студент має знати:**

- головніші закономірності й особливості політичного і соціально-економічного розвитку азійських та африканських суспільств;
- основні події історії країн, вивчення яких передбачено навчальною програмою;
- зміст і форми національно-визвольних змагань народів, націй і країн Азії та Африки та їх ідеологію; процес становлення незалежних держав; проблеми їх розвитку;
- сутність і трагічні наслідки «комуністичного експерименту»;
- зміст реформ у посткомуністичних державах;

- роль релігій і традиціоналістських структур у розвитку суспільств;
- вплив процесів глобалізації на розвиток країн Сходу;
- основні віхи життя й діяльності найвизначніших історичних постатей;
- хронологію;
- фаховий понятійний апарат;
- теми, що вивчаються у шкільному курсі «Всесвітньої історії».

Студент повинен уміти:

- аналізувати соціально-політичні й економічні процеси, що відбувалися в Азії та Африці у період новітньої історії, співставляти їх з подібними процесами в Європі й Америці;
- вільно володіти набутими знаннями; формулювати думки, робити висновки, вести дискусії, аргументувати власні судження;
- працювати з джерелами;
- розробити уроки, тематика яких передбачена шкільною програмою «Всесвітньої історії»;
- володіти історичною картою, працювати з контурними картами;
- використовувати набуті знання у виховній роботі.

Навчальна програма складена на основі програми «Нова і новітня історія країн Азії та Африки» із спеціальності «Історія» для педагогічних інститутів (К., 1993) та «Новейшая история стран Азии и Африки», Ч. 1 (Екатеринбург, 2003).

ЗМІСТ КУРСУ

КРАЇНИ АЗІЇ ТА АФРИКИ У 1918-1945 рр.

1. Вступ

Предмет, завдання і структура курсу «Новітня історія країн Азії і Африки». Курс — складова частина всесвітньої новітньої історії. Проблема хронологічних меж та періодизації. Методологічні аспекти вивчення курсу, його особливості, наукове і практичне значення. Новітня історія країн Азії та Африки у програмі середньої школи.

Основні джерела, підручники, посібники та наукова література.

СЕРЕДНІЙ СХІД

2. Афганістан

Становище країни на рубежі нової і новітньої історії. Прихід до влади Аманулли-хана. Причини і хід третьої англо-афганської війни. Равалпіндський договір. Афгано-російські відносини і підписання договору 1921 р. Визнання Англією незалежності Афганістану. Причини реформ Аманулли-хана. Перетворення у сфері економічних відносин, державного будівництва, культури й побуту. Невдоволення реформами різних прошарків населення. Повстання 1928 р. і падіння уряду молодоафганців. Прихід до влади Мухаммеда Надір-шаха. Внутрішня політика уряду у 30-х рр. Конституція 1931 р. Становлення буржуазних відносин. Зовнішня політика уряду. Афганістан у роки Другої світової війни.

3. Туреччина

Становище країни на кінець Першої світової війни. Капітуляція уряду й підписання Мудроського перемир'я. Іноземна інтервенція й окупація Східної Фракії, Кілікії, Ізміру.

Початок національної революції, її характер, рушійні сили та особливості. «Товариства захисту прав східних вілаєтів» і створення Представницького комітету. Роль Мустафи Кемаля. Скликання парламенту й прийняття «Національної обітниці». Окупація Стамбула інтервентами. Севрський договір.

Скликання Великих Національних Зборів Туреччини й створення національного уряду. Наступ грецької армії. Розгортання

національно-визвольної боротьби. «Зелена армія», створення комуністичної партії. Турецько-російські відносини й укладення договору 1921 р. Сакарійська битва та її наслідки. Контрнаступ турецької армії. Укладення українсько-турецького договору. Перемога революції. Лозанський договір.

Ліквідація султанату й халіфату. Проголошення Туреччини республікою. Утворення Народно-республіканської партії. Кемалізм. Формування ідеології турецького націоналізму. Утвердження авторитарного режиму. Економічна політика кемалістів. Особливості модернізації країни. Реформи державного ладу, законодавства, культури й побуту. Історичне значення реформ. Зовнішня політика уряду. Вплив світової економічної кризи на Туреччину. Економічний розвиток у 30-ті роки. Курдська проблема. Соціальні відносини. Основні аспекти зовнішньої політики. Конференція у Монтре та її наслідки. Посилення впливу Німеччини. Туреччина в роки Другої світової війни: характер її нейтралітету й боротьба воюючих країн за Туреччину.

4. Іран

Іран на рубежі нової і новітньої історії. Причини піднесення національно-визвольної і революційної боротьби. Окупація країни англійцями й укладення угоди 1919 р. Повстання у Тебрізі та його придушення. Рух дженгелійців у Гілянї під проводом Кучек-хана. Експансія Радянської Росії. Проголошення Персидської радянської республіки та причини її поразки. Створення Іранської комуністичної партії. Повстання в Хорасані та його придушення.

Переверот 21 лютого 1921 р. Укладення ірано-російського договору 1921 р. Сепаратизм ханів і політика зміцнення централізації країни. Проголошення шахом Реза Пехлеві. Розвиток аграрних відносин. Реформи другої половини 20 — початку 30-х рр. Відміна режиму капітуляцій. Політика протекціонізму. Реформи в області культури й побуту. Спроби модернізації країни. Утвердження авторитарного режиму Реза Пехлеві. Роль шиїтського духовенства. Основні аспекти зовнішньої політики уряду у 30-х роках. Зближення з Німеччиною. Введення союзних військ в Іран. Зречення Реза Пехлеві від влади. Декларація про Іран 1 грудня 1943 р. Посилення впливу США. Місія Мільспо. Втручання СРСР у внутрішні справи Ірану.

АРАБСЬКІ КРАЇНИ

5. Арабські країни Азії

Версальська мирна конференція і післявоєнний переділ арабських територій Османської імперії. Англійська окупація Іраку. Повстання іракців у 1920 р. Англо-іракський договір 1922 р. Скасування мандату й отримання незалежності. Проведення реформ.

Національно-визвольна боротьба сирійців у 1918-1920 рр. Політика французьких колонізаторів. Повстання 1925-1927 рр. Соціально-економічний і політичний розвиток Сирії у 30-х рр. Сирія в період Другої світової війни. Завоювання незалежності.

Створення Трансїорданії. Опіка Англії над Палестиною. Сіонізм і діяльність Всесвітньої сіоністської організації. Декларація Бальфура. Еміграція євреїв у Палестину та її вплив на суспільно-політичний розвиток регіону. «Біла книга» 1939 р. Визвольна боротьба народу Лівану. Утворення Саудівської Аравії та внутрішня і зовнішня політика її уряду. Ідеологія арабського націоналізму. Арабські країни у роки Другої світової війни.

6. Арабські країни Північної Африки

Повоєнний переділ територій Османської імперії. Мандатна система. Політична обстановка в Єгипті. Національні повстання 1919, 1921 рр. Відміна британського протекторату. Конституція 1923 р. Соціально-економічний і політичний розвиток країни другої половини 20-х — 30-х рр. Англо-єгипетський договір 1936 р. Зростання ролі націоналістів-традиціоналістів. «Асоціація братів-мусульман».

Збройна боротьба республіки Риф (Марокко) проти французьких й іспанських колонізаторів у 1921-1926 рр. та її поразка. Визвольна боротьба населення Алжиру й Тунісу.

Арабські країни у роки Другої світової війни.

СХІДНА АЗІЯ

7. Японія

Структурні зрушення в економіці під впливом Першої світової війни. Причини загострення соціальних суперечностей. «Рисові бунти» 1918 р. Наслідки економічної кризи 1920-1921 рр. Трагічні події землетрусу 1923 р. Виборчий закон 1925 р.

Японія у Версальсько-Вашінгтонській системі. Зовнішня політика. Радянсько-японська конвенція 1925 р. Кабінет Танаки та його «Меморандум».

Економічна криза 1929-1933 рр. та її вплив на політичний розвиток країни. Фашизація Японії, її етапи та особливості. «Кодоха», «Тосейха» й заколоти 1932 і 1936 рр. Мілітаризація економіки. Криза лібералізму. Кабінет Коноє. Політика військово-інфляційної кон'юктури.

«Антикомінтернівський пакт». Агресія проти Китаю та Монголії. Курс на створення «нового порядку у Східній Азії». Японо-американські переговори. Підписання «Троїстого пакту».

Завершення підготовки до війни. «Нова» політична і економічна структура. Прихід до влади уряду Тодзіо. Напад на Перл-Харбор. Періодизація війни на Тихому океані. Успіхи Японії на першому етапі війни. Військова угода Японії, Німеччини та Італії у 1942 р.

Мідуейська битва та її значення. Бої за Гуадалканал і перелом у війні на Тихому океані. Сайпанська битва. Зростання внутрішніх економічних ускладнень у Японії. Реформа 1943 р. Посилення визвольної боротьби в країнах Східної і Південно-Східної Азії. Рішення Ялтинської і Потсдамської конференцій. Денонсація радянсько-японського пакту. Атомне бомбардування Японії США. Розгром Квантунської армії і капітуляція Японії

8. Китай

Соціально-економічне й політичне становище країни на початку новітньої історії. Режим дучзюнату. Рух «4 травня» 1919 р. Рух за нову культуру і реформа мови. Створення Комуністичної партії Китаю. Загострення соціальної боротьби.

Проблема створення національного фронту. I з'їзд Гоміньдану та його рішення. Нове тлумачення «Трьох народних принципів» Сунь Ятсена. Реорганізація Гоміньдану. Антиімперіалістичний рух на Півночі. Утворення «національної армії» Фен Юйсяна. «Заповіт» Сунь Ятсена та історичне значення його діяльності.

Радянсько-китайська угода 1924 р. Втручання СРСР і Комінтерну у внутрішні справи Китаю.

Зміцнення національно-революційних сил. Початок революції, її характер, рушійні сили, періодизація та особливості. «Рух 30 травня» 1925 р. Північний похід і піднесення національно-революційного руху. Захоплення Шанхаю. Переворот Чан Кайші. Другий етап Північного походу. Аграрний рух. V з'їзд КПК та його рішення. Криза і поразка революції. Ар'єгардні бої. Причини поразки революції. Історіографія національної революції.

Прихід до влади Гоміньдану і його боротьба за об'єднання країни. Внутрішня і зовнішня політика уряду Чан Кайші. Особливості державного капіталізму. Робітниче законодавство. Проект аграрного закону 1930 р. «Тимчасова конституція» 1931 р. Реформа грошової системи. Зміцнення позицій «бюрократичного капіталу». Невдала спроба модернізації країни.

Окупація Японією Маньчжурії. Проголошення утворення Маньчжоу-го. Зародження радянського руху й початок громадянської війни. Розгром Гоміньданом радянських районів. Великий похід Червоної Армії на північний захід країни.

Необхідність створення національного антияпонського фронту. Розгортання руху за припинення громадянської війни. «Сіанські події».

Напад Японії на Китай і початок національно-визвольної війни. Радянсько-китайський договір про ненапад. Створення національного фронту. Допомога СРСР Китаю. Хід військових дій протягом 1937-1939 рр. Становище у визволених районах. Японська політика у Китаї. Боротьба у середині національного фронту. Кампанія «чженфен юндун» та її наслідки. Посилення кризи гоміньданівського режиму. Наступ японських військ весною 1944 р. і поразки гоміньданівської армії. Переговори США з Мао Цзедуном. УП з'їзд КПК і його рішення. Роль СРСР у визволенні Китаю. Завершення національно-визвольної війни.

9. Корея

Економічне й соціально-політичне становище на рубежі нової і новітньої історії. Народне повстання у березні 1919 р. Політика «культурного управління». Розвиток промисловості і сільського господарства у 20-30 рр. Соціальний рух у 20-х рр. Розгортання збройної боротьби за незалежність Кореї у 30-х рр. Створення народно-революційної армії. Корея в період Другої світової війни.

10. Монголія

Становище країни на початку новітньої історії. Окупація Монголії китайським мілітаристами. І з'їзд Монгольської Народно-революційної партії. Вторгнення барона Унгерна. Революція 1921 р., її характер, рушійні сили та особливості. Роль російської червоної армії. Монголо-російський договір 1921 р. Антифеодалний перетворення 1921-1924 рр. Проголошення Республіки.

ІІІ з'їзд МНРП і його курс на «некапіталістичний шлях» розвитку. Проведення соціалістичних перетворень у сільському гос-

подарстві та його трагічні наслідки. Розгром монастирів й переслідування духовенства. Повстання проти соціалістичних перетворень у 1932 р. Політика «нового курсу». Встановлення тоталітарного режиму Чойбалсана. Агресія Японії і допомога СРСР.

Монголія у роки Другої світової війни.

ПІВДЕННА ТА ПІВДЕННО-СХІДНА АЗІЯ

11. Індія

Індія на рубежі нової та новітньої історії. Реформа Монтегю-Челмсфорда 1919 р. і закон Роулета. Амрітсарський розстріл. Піднесення національно-визвольної боротьби. Рух халіфатистів. Перетворення Індійського національного конгресу (ІНК) у масову партію. М.К.Ганді. Гандизм та його роль у розвитку визвольної боротьби. Робітничий і профспілковий рух. Основні райони селянського руху. Кампанія громадянської непокорі (1920-1922 рр.) та причини її невдачі. Загострення суперечностей у національно-визвольному русі. Зміцнення лівого крила в ІНК. Вплив світової економічної кризи на Індію. Економічний розвиток у 30-х рр. Активізація радикальних організацій. Становище в ІНК. «11 пунктів» М.К.Ганді. Кампанія громадянської непокорі 1930-1931 рр. Делійський пакт Ірвін-Ганді. Провал конференції «круглого столу». Відновлення кампанії громадянської непокорі. Виступи у князівствах. Створення Всеіндійського селянського союзу.

Закон 1935 р. про управління Індією та виступи проти нього національно-патріотичних сил. Проблеми створення національного антиколоніального фронту. Піднесення демократичного руху у князівствах. Економічне становище Індії у роки Другої світової війни. Вимоги ІНК надання країні незалежності. Кампанія громадянської непокорі 1940 р. Місія Кріпса. Національно-визвольна боротьба у 1942-1945 рр. Зближення між ІНК та Мусульманською лігою. Субхас Чандра Бос й Індійська національна армія.

12. Індонезія

Економічне й соціально-політичне становище на рубежі нової та новітньої історії. Політика голландських властей. Діяльність політичних партій. Повстання 1926-1927 рр. Виникнення національно-революційних союзів. Ахмед Сукарно й розробка ним ідей мархаєнізму. Вплив світової економічної кризи на Індонезію. Розвиток промисловості і сільського господарства у 30-х рр. Процес гуртування національно-патріотичних сил й створення Політичного

об'єднання Індонезії. Японська окупація Індонезії й боротьба проти неї патріотів. Розробка Сукарно принципів «панча шили».

13. Індокитай

Соціально-політичний і економічний розвиток В'єтнаму у 20-х рр. Політика французьких колонізаторів та боротьба проти неї патріотичних сил. Рух за створення демократичного фронту в другій половині 30-х рр. Окупація країни Японією та виступи проти неї патріотів. Утворення Ліги незалежності В'єтнаму. Переворот у березні 1945 р. і створення уряду імператора Бао Дая.

Основні риси соціально-економічного й політичного розвитку Лаосу й Камбоджі. Політика французьких колонізаторів й боротьба проти неї патріотичних сил. Лаос і Камбоджа в роки Другої світової війни.

14. Бірма, Сіам, Філіппіни

Економічний розвиток Бірми у 20-30-х рр. Політика британських колонізаторів у 20-х рр. Створення і діяльність Генеральної ради бірманських асоціацій. Селянське повстання 1930-1932 рр. Відокремлення Бірми від Індії. Рух жакинів. Японська окупація країни. Аун Сан. Створення Антифашистської ліги народної свободи. Народне повстання у березні 1945 р.

Соціально-економічний розвиток Сіаму у 20-х рр. Утворення Народної партії. Буржуазно-демократична революція 1932 р. Тимчасова конституція. Посилення впливу військових. Доктрина «пантеїзму». Сіам у роки Другої світової війни.

Соціально-економічний розвиток Філіппін у 20-х рр. Наростання національного руху. Закон Тайдінгса-Мак-Даффі. Перемога на виборах 1935 р. Націоналістичної партії. Конституція 1935 р. Філіппіни у роки Другої світової війни.

КРАЇНИ ТРОПІЧНОЇ І ПІВДЕННОЇ АФРИКИ

15. Особливості політики метрополій.

Економічний і соціально-політичний розвиток

Зміна політичної карти регіону після Першої світової війни. Мандатна система.

Загострення міжімперіалістичних протиріч у Тропічній і Південній Африці. Форми і методи експлуатації людських і природних ресурсів. Пряме й опосередковане правління. Відсутність

внутрішніх передумов модернізації. Особливості соціальної стратифікації суспільств. Расизм. Форми національно-визвольної боротьби. Трайбалізм. Становлення ідеології визвольного руху. Негритюд. Панафриканський рух. Вплив світової економічної кризи на Африку. Боротьба ефіопського народу проти італійської агресії. Народи Тропічної і Південної Африки у роки Другої світової війни.

КРАЇНИ АЗІЇ ТА АФРИКИ 1945 р. — ПОЧАТКУ ХХІ ст.

СХІДНА АЗІЯ

16. Китай

Внутрішньополітичне становище Китаю після закінчення Другої світової війни. Причини і перший етап громадянської війни. Позиції СРСР та США.

Політика і тактика КПК. Аграрна реформа. Перехід народно-визвольної армії у контрнаступ та її вирішальні перемоги. Проголошення КНР.

Формування державної влади. Договір про дружбу, союз і взаємодопомогу між СРСР і КНР. Аграрна реформа. Перетворення у галузі промисловості. Національна політика. Основні наслідки відбудовного періоду (1949-1952 рр.) Перехід до соціалістичних перетворень. Прийняття конституції і першого п'ятирічного плану. Роль допомоги СРСР Китаю. Початок формування тоталітарного режиму. Соціалістичне кооперування села. Розвиток державного капіталізму у промисловості. УШ з'їзд КПК і його рішення. Політика «великого стрибка» і «народних комун» та її наслідки. Курс «врегулювання економіки». Зміни у зовнішній політиці. Насадження культу Мао Цзедуна. Причини і початок «культурної революції». Масовий терор проти інакомислячих. Утвердження тоталітарного режиму. ІХ з'їзд КПК і його рішення.

Наростання соціально-політичної і економічної кризи режиму. Справа Лінь Бяо. Конституція 1975 р. Смерть Мао Цзедуна і загострення політичної боротьби. Зовнішня політика Китаю 70-х рр. Наслідки «культурної революції».

Програма «чотирьох модернізацій». Рішення ІІІ Пленуму ЦК КПК (грудень 1978 р.). Ден Сяопін і його програма реформ. Політична боротьба у керівництві КПК й перемога реформаторів. Розробка аграрної реформи та її реалізація. Суть системи «сімейного підряду». Основні етапи реформування промисловості. Роль

іноземного капіталу. Розвиток сільської промисловості. Причини економічних труднощів другої половини 80-х рр. Поглиблення економічних реформ у 90-х рр. — початку ХХІ ст. Проблеми становлення ринкової економіки. Спроби проведення політичної реформи та їх невдача. Розробка концепції будівництва соціалізму із китайською специфікою. Причини успіхів модернізації китайської цивілізації.

Нові аспекти зовнішньої політики кінця 80 рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст. Перетворення країни у ядерну державу. Об'єднання з Китаєм Гонконгу й Макао. Проблеми відносин з Тайванем. Зростання ролі країни у світі. Китайсько-українські відносини.

17. Японія

Економічне і політичне становище Японії після капітуляції. Розвиток соціального і демократичного руху. Політика американських окупаційних властей та її оцінка. Проведення демократичних реформ. Конституція 1946 р. та її значення. Сан-Франціський договір та «пакт безпеки». Відновлення дипломатичних відносин з СРСР.

Економічний розвиток в 50-х першій половині 70-х рр. Причини і складові «японського дива». Система позитивного найму. Роль зовнішньої торгівлі. Особливості політичної системи. Політика ліберально-демократичної партії. Корупційні скандали 70-х рр. Прийняття програми «трьох неядерних принципів». Робітничий і демократичний рух. Діяльність КПЯ. Економічна криза середини 70-х рр. і загострення соціальної боротьби. Зовнішня політика 50-х — першої половини 70-х рр.

Процес структурної перебудови економіки. Курс на розвиток науковомістких галузей промисловості. Вивіз капіталу за кордон. Лібералізація економічної політики. Експортний наступ на світовому ринку. Урядові програми розвитку економіки та їх роль. Венчурний бізнес. Саморозпуск профспілок. Внутрішньополітична криза 90-х рр. Політика коаліційних урядів. Економічна криза 90-х рр. та пошук шляхів виходу з неї. Структурні реформи у кінці 90-х рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст. Політика уряду Д.Коїдзумі.

Зовнішня політика у другій половині 70-90-х рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст. Українсько-японські відносини.

18. Корея

Звільнення Кореї від японських колонізаторів та розвиток демократичного руху. Політика радянських і американських оку-

паційних властей. Розкол країни. Утворення Республіки Кореї та Корейської Народно-Демократичної Республіки. Проблема мирного об'єднання країни. Причини і хід корейської війни. Участь у війні Китаю, США і СРСР. Укладення перемир'я. Трагічні наслідки війни.

Відбудова економіки і початок будівництва соціалізму в КНДР. Кооперування села. Індустріалізація країни. Становлення тоталітарного режиму Кім Ир Сена. Мілітаризація життя. Генеральна лінія соціалістичного будівництва. Чхолліма. Ідеї «чучхе». Концепція «трьох революцій». Економічна криза 90-х рр. та її наслідки. Елементи формування ринкових відносин на початку ХХІ ст.

Утворення Республіки Корея. Внутрішня політика Лі Син Мана. Допомога США. Договір 1953 р. із США «Про взаємну безпеку». Земельна реформа. Повстання 1960 р. і прихід до влади Демократичної партії. Військовий переворот 1961 р. і встановлення диктатури Пак Чон Хи. Модернізація економіки країни. Рациональне використання іноземного капіталу. Розвиток державного підприємництва. Особливості формування чейболів. Кооперативний рух у селі. Швидкі темпи індустріалізації у 80-х — першій половині 90-х рр. Причини «корейського дива». Експортна орієнтація економіки. Використання науково-технічного прогресу. Жорстка антипрофспілкова політика уряду. Соціальна боротьба. Прихід до влади Чон Ду Хвана. Демократизація політичного життя у кінці 80-90-х рр. Економічна криза 1997-1998 рр. та шляхи виходу з неї. Економічний розвиток на початку ХХІ ст. Проблема об'єднання Кореї у 90-х р. ХХ ст. — початку ХХІ ст. Українсько-корейські відносини.

19. Монголія

Копіювання радянських методів господарювання й радянської моделі функціонування політичної системи. Політика суцільного кооперування. Перетворення багатокладної економіки у соціалістичну систему господарювання. Виконання п'ятирічних планів. Кризові явища в економіці 70-х — 80-х рр. Допомога СРСР. Демократизація політичного життя у кінці 80-х — 90-х рр. Лібералізація економічного життя. Реформи 90-х рр. — початку ХХІ ст. Зовнішня політика Монголії у 90-х рр. ХХ — початку ХХІ ст.

ПІВДЕННА ТА ПІВДЕННО-СХІДНА АЗІЯ

20. Індія

Економічне становище в Індії у 1945-1947 рр. Розгортання визвольної боротьби. Повстання моряків у 1946 р. Робітничий і селянський рух. Позиція ІНК. Маневри колоніальних властей. «План Маунтбеттена». Провокування зіткнень між індусами та мусульманами. Проголошення незалежності Індії і Пакистану. Утворення республіки Цейлон (Шрі Ланка).

Економічне становище Індії після проголошення незалежності. Релігійно-общинні конфлікти. Вбивство М.К.Ганді. Кашмірське питання. Інтеграція князівств. Проголошення Індії республікою. Конституція 1949 р. Економічна політика уряду Д.Неру. Аграрні реформи. Розвиток державного сектору в промисловості. Розробка принципів конгресистського «соціалізму». Селянський і робітничий рух 50 — першої половини 60-х рр. Національне питання. Реорганізація штатів на мовній основі. Проблема державної мови. П'ять принципів мирного співіснування Д.Неру — основа зовнішньої політики Індії. Відносини з СРСР, Пакистаном, Китаєм.

Загострення політичної боротьби в другій половині 60-х рр. і розкол ІНК. Соціально-економічна політика уряду І.Ганді. Війна з Пакистаном у 1971 р. Криза середини 70-х рр. Запровадження надзвичайного стану та його негативні наслідки. Прихід до влади Джаната парті. Перемога ІНК у 1980 р. і відхід від принципів конгресистського «соціалізму». Вбивство І.Ганді. Внутрішня політика уряду Р.Ганді та його вбивство. Послаблення позицій ІНК. Зростання ролі партії індійських націоналістів. Бхаратія джаната парті та її перемога на виборах 1998 р. Внутрішня політика уряду А.Б.Ваджапаї (1998-2004 рр.) Парламентські вибори 2004 р. і перемога ІНК. Економічні перетворення 90-х ХХ ст. — початку ХХІ ст. Становлення сучасної ринкової економіки. Створення нових штатів. Загострення національних і релігійних суперечностей. Пенджабська і Кашмірська проблеми та пошуків шляхів до їх розв'язання. Соціальні виступи. Проблеми каст і комуналізму.

Зміни у зовнішній політиці Індії 80-90-х рр. Перетворення країни в ядерну державу. Загострення відносин з Пакистаном у кінці 90-х рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст. Українсько-індійські відносини.

21. Пакистан

Утворення держави Пакистан. Економічне й політичне становище країни після здобуття незалежності. Аграрні реформи. Розвиток промисловості. Національне питання і роль ісламу. Соціальний рух. Військовий переворот 1958 р. і прихід до влади М. Айюб Хана. Правління військових. Перетворення у сферах економіки й культури. Нерівномірність економічного і політичного розвитку Західного і Східного Пакистану. Вибори 1970 р. у Східному Пакистані і перемога «Народної ліги» Муджибура Рахмона. Терор у Східному Пакистані. Пакистансько-індійська війна 1971 р. й утворення держави Бангладеш.

Політична нестабільність у 70-х рр. Конституція 1973 р. Запровадження федерального устрою. Економічні реформи Зульфікара Алі Бхуто. Військовий переворот 1977 р. Диктатура Зія-уль-Хака. Перемога Пакистанської народної партії на виборах 1988 р. Діяльність уряду Беназір Бхуто та його відставка. Політична боротьба у другій половині 90-х рр. Переворот 1999 р. і прихід до влади П.Мушаррафа. Соціально-економічний розвиток країни у 80-х рр. XX ст. — початку XXI ст. Убивство Беназір Бхуто.

Зовнішня політика уряду Пакистану у 80-х рр. XX ст. — початку XXI ст. Складність взаємин з Індією. Особливості пакистансько-афганських відносин.

22. Бангладеш

Проголошення незалежності Бангладеш. Соціально-економічні й політичні перетворення у першій половині 70-х рр. Економічна криза. Авторитаризм Муджибура Рахмона та його вбивство. Політична криза. Політика уряду Зія Рахмана (1975-1981 рр.) Прихід до влади Хусейна Ершада. Економічний розвиток у 80-х рр. XX ст. — початку XXI ст. Аграрні перетворення. Політична боротьба у 90-х рр. Соціальний рух.

Зовнішня політика Бангладеш у 80-рр XX ст. — початку XXI ст.

23. Індонезія

Проголошення незалежності і становлення республіканської влади. Конституція 1945 р. Визвольна війна проти голландських колонізаторів. Уряд Шаріфуддіна. Мадіунські події. Відновлення воєнних дій і маневри колонізаторів. Конференція «Круглого столу» і визнання Голландією незалежності Індонезії. Перетворення країни в унітарну республіку.

Політика уряду Алі Састроаміджойо. Сепаратистські заколо-ти та їх придушення. Відновлення чинності конституції 1945 р. Концепції Ахмеда Сукарно «керованої демократії» і «керованої економіки». Посилення ролі бюрократичної буржуазії. Невдача реформ. Розвал економіки. Зростання впливу Комуністичної партії Індонезії. «Рух 30 вересня» 1965 р. та його поразка. Терор проти комуністів.

Становлення нового режиму. Зосередження влади в руках генерала Мохаммеда Сухарто. Внутрішня політика уряду кінця 60-70-х рр. Обмеження ролі політичних партій. «Голкар». Авторитаризм режиму «нового порядку». Пошук моделі економічного розвитку. Нові аспекти економічної політики 80-90-х рр. Розвиток ринкової економіки. Соціальна політика та її наслідки. Сформування державної ідеології «панча сила». «Подвійна функція» армії. Фінансова криза 1997 р. Загострення політичної ситуації. Відставка Сухарто 1998 р. Вибори 1999 р. та їх наслідки. Політика уряду президента Абдурахмана Вахіда та її невдача. Обрання президентом (2001 р.) Мегаваті Сукарнопутрі та пошуки її уряду виходу з кризи. Наростання етносепаратизму та міжрелігійних конфліктів. Зовнішня політика Індонезії у 80-х рр. XX ст. — початку XXI ст.

24. Країни Індокитаю

Серпнева революція 1945 р. і утворення ДРВ. Агресія Франції і початок війни. Хо Ші Мін. Демократичні перетворення. Хід воєнних дій. Битва при Дьєнбьєнфу. Взаємодія народів В'єтнаму, Камбоджі, Лаосу у боротьбі з колонізаторами. Женевські угоди 1954 р. про припинення війни в Індокитаї.

Зірвання США Женевських угод. Розкол В'єтнаму. Перехід ДРВ до соціалістичних перетворень й початок становлення тоталітарного режиму. Рух Опору у Південному В'єтнамі. Створення Національного фронту визволення Південного В'єтнаму. «Особлива війна» США. Провокація у Токінській затоці і відкриття агресія США проти ДРВ. Успіхи південнов'єтнамських патріотів. Американська політика «в'єтнамізації» війни. Утворення Республіки Південний В'єтнам. Допомога СРСР, КНР й інших соціалістичних країн ДРВ. Виступи американської громадськості проти війни. Підписання Паризької угоди 1973 р. Крах у 1975 р. маріонеточного режиму. Возз'єднання країни і проголошення СРВ.

Будівництво соціалізму. Помилковість курсу на індустріалізацію країни. Наростання економічних труднощів. Становлення тоталітарного режиму. VI з'їзд КПВ та його рішення. Програма виходу з кризи. Економічні реформи кінця 80-х рр. XX ст. —

початку ХХІ ст. Успіхи й проблеми у реформуванні в'єтнамського суспільства. Розбудова «ринкового соціалізму».

Зовнішня політика СРВ. Введення військ у 1979 р. у Камбоджу. Агресія КНР проти СРВ у 1979 р. та її провал. Виведення в'єтнамських військ з Камбоджі й нормалізація відносин з КНР. Відносини СРВ у 90-х рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст. з країнами АСЕАН, США та Японією.

Здобуття Камбоджею незалежності (1953 р.). Розбудова Народомом Сіанукам «кхмерського, буддійського соціалізму». Внутрішня і зовнішня політика у 60-х рр. Переворот у 1970 р. Лон Нола і позиція США. Партизанська боротьба і встановлення у 1975 р. тоталітарного комуністичного режиму «червоних кхмерів». Пол Пот і політика геноциду. Військова допомога В'єтнаму патріотичним силам. Громадянська війна і пошуки виходу з кризи. Виведення в'єтнамських військ з країни. Паризькі угоди 1991 р. Політичні суперечності. Боротьба із залишками військ «червоних кхмерів». Конституція 1993 р. Утворення Королівства Камбоджа. Політична криза 1997-1998 рр. Вибори 2003 р. до Національної асамблеї та їх наслідки.

Боротьба за незалежність Лаосу та її проголошення у 1954 р. Початок громадянської війни. Утворення Патріотичного фронту Лаосу. Виникнення уряду національної єдності (1962 р.) Відновлення громадянської війни. Перемога комуністів. Проголошення у 1975 р. Народно-демократичної республіки Лаос. «Некапіталістичний» шлях розвитку країни. Економічна криза 80-х рр. ХХ ст. й пошуки виходу з неї. Перехід країни до ринкової економіки. Конституція 1991 р. Розбудова «соціалістичної ринково-орієнтованої економіки».

25. Бірма, Таїланд, Філіппіни

Виборення Бірмою незалежності. Спроби демократичних реформ У Ну. Військовий переворот 1962 р. Створення революційної ради й прийняття програми «Бірманський шлях до соціалізму». Соціально-економічні й політичні перетворення уряду Не Віна 60-70-х рр. Запровадження однопартійної системи. Розгортання збройної боротьби ліворадикальних і сепаратистських сил. Створення Національного демократичного фронту. Криза політики соціалістичної орієнтації. Загострення політичної боротьби у 80-х рр. Військовий переворот 1988 р. і відмова від соціалістичної орієнтації. Переименування держави у М'янму. Вибори 1990 р. Су Чжі. Соціально-економічний і політичний розвиток у 90-х рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст. Політика уряду Тан Шве. Перші кроки демократизації політичного життя. Спроби розв'язання національної проблеми.

Таїланд у період правління військових (1945-1973 рр.). Спроби демократизації політичного життя. Перехід до цивільного правління. Парламентські вибори 1975 р. Військовий переворот 1977 р. Соціально-економічний і політичний розвиток країни у 80-х рр. XX — поч. XXI ст. Причини «економічного дива». Конституція 1997 р. Вибори 2002 р. та їх наслідки.

Проголошення незалежності Філіппін (1946 р.) Формування двопартійної системи. Розвиток економіки у 50-х — 60-х рр. XX ст. Роль допомоги США. Авторитарний режим президента Фердинанда Маркоса. Негативні тенденції в розвитку економіки. Вибори 1986 р. Повалення диктатури Ф.Маркоса. Президентство Корасон Акіно. Демократизація політичного життя. Конституція 1987р. Спроби державних переворотів. Економічне піднесення 90-х рр. XX — початку XXI ст. Політичний розвиток країни. Проблема взаємин з мусульманськими повстанцями. Президентство Глорії Арройо.

СЕРЕДНІЙ СХІД

26. Туреччина

Соціально-економічне й політичне становище країни у 1945-1950 рр. Утворення Демократичної партії. Погіршення радянсько-турецьких відносин. Зближення Туреччини зі США і вступ до НАТО. Вибори 1950 р. і прихід до влади Демократичної партії. Внутрішня і зовнішня політика уряду Мендереса. Економічний розвиток країни. Курс на згортання демократичний свобод. Активізація ісламського духовенства Загострення внутрішньополітичної обстановки у 1958-1960 рр. Військовий переворот 1960 р. Конституція 1961 р.

Пришвидщення темпів економічного розвитку у 60-70-х рр. Перетворення Туреччини в індустріально-аграрну країну. Доповнення до конституції. Аграрна політика. Соціальна боротьба. Загострення політичної ситуації на початку 1971 р. Події 12 березня 1971 р. Політична криза у другій половині 70-х рр. Активізація крайніх правих і лівих сил та їх терористичні дії. «Сірі вовки». Загострення соціальних суперечностей. Військовий переворот 12 вересня 1980 р. Боротьба уряду з тероризмом. Конституція 1982 р. Прихід до влади уряду Т.Озала. Реформування економічного життя у 80-х — початку 90-х рр. Технологічна революція у сільськогосподарському виробництві. Політична боротьба у середині 90-х рр. Загострення курдської проблеми. Соціальний рух. Посилення позицій ісламських фундаменталістів

та їх прихід до влади у 1995 р. Втручання військових і відставка уряду Н.Ербакана у 1998 р. Перемога Партії справедливості на виборах 2002 р. Політика уряду Тайіпа Ердогана. Економічний розвиток другої половини 90-х рр. XX ст. — початку XXI ст.

Зовнішня політика Туреччини у 80-х рр. XX ст. — початку XXI ст. Українсько-турецькі відносини.

27. Іран

Піднесення демократичного руху у 1945-1946 рр. та його поразка. Розвиток національно-визвольного руху і боротьба за націоналізацію нафтової промисловості. Створення Національного фронту. Уряд Мосаддика і його політика. Переворот генерала Захеді. Зміцнення центральної влади. Економічний застій 50-х рр. Загострення соціальної боротьби в кінці 50 — на початку 60-х рр. Політична криза. Зовнішня політика 50-х рр.

«Біла революція»: причини і суть. Розвиток освіти й охорони здоров'я. Зміни в побуті. Політика реформ. Аграрні перетворення. Особливості індустріалізації. Розвиток освіти й охорони здоров'я. Зміни у побуті. Курс на встановлення однопартійної системи. Посилення негативних тенденцій у розвитку країни. Опозиція шиїтського духовенства. Визрівання революційної ситуації.

Ісламська революція 1978-1979 рр.: її характер, особливості розвитку, періодизація. Роль духовенства. Аятола Хомейні. Проголошення Ісламської Республіки Іран. Конституція 1979 р. Прихід до влади ісламських фундаменталістів і встановлення їх диктатури. Ісламізація країни.

Внутрішня політика уряду у 80-90-х рр. Політична боротьба. Лібералізація політичного життя у кінці 90-х рр. XX ст. — початку XXI ст. Труднощі економічного розвитку. Пошуки шляхів виходу із важкої ситуації. Президентські вибори 2001 р. та їх результати. Внутрішня політика Мохаммада Хатамі. Зміцнення позицій фундаменталістів. Прихід до влади Махмуда Ахмадінежада та його політика.

Зовнішня політика Ірану у 80-х рр. XX ст. — початку XXI ст. Ірано-іракська війна 1980-1988 рр. та її наслідки. Ускладнення відносин із Заходом у 2005-2007 рр. Українсько-іранські відносини.

28. Афганістан

Соціально-політичне становище країни у другій половині 40-50-х рр. Економічний розвиток. Курс на зміцнення державного сектору. Конституційна реформа 1964 р. Утворення Народно-де-

мократичної партії Афганістану, її програма та фракції. Економічна криза першої половини 70-х рр. та пошуки виходу з неї. Загострення міжетнічних суперечностей. Військовий переворот 1973 р. і ліквідація монархії. Проголошення республіки. Конституція 1977 р. Репресії проти ісламських клерикалів й демократів.

Військовий переворот у квітні 1978 р. та його наслідки. Н.Таракі. Проведення реформ. Проголошення соціалістичної орієнтації країни. Диктатура Х.Аміна й репресії проти опозиції. Радянська агресія 1979 р. Розв'язання громадянської війни. «Основні принципи ДРА» 1980 р. Внутрішня політика уряду Б.Кармаля. Джіхад. Мохаммед Наджибулла. Виведення радянських військ з Афганістану у 1989 р. Перемога «ісламської революції» у 1992 р. Проголошення країни Ісламською державою Афганістан. Новий спалах громадянської війни. Загострення міжетнічних суперечностей. Рух талібів й захоплення ними у 1996 р. влади. Проголошення «Ісламського Емірату Афганістан». Ісламізація усіх сторін життя суспільства. Внутрішня і зовнішня політика урядів талібів. Воєнні дії з «Північним альянсом» у кінці ХХ — початку ХХІ ст. Усама бен Ладен. Воєнні дії США і їх союзників проти талібів 2001 р. та їх поразка. Лоя Джірга 2002 р. та її ухвали. Вибори 2004 р. й обрання президентом Хаміда Карзая. Відродження руху талібів 2005-2007 рр.

АРАБСЬКІ КРАЇНИ

29. Арабські країни Азії

Посилення антиімперіалістичної боротьби після закінчення Другої світової війни. Виникнення Ліги арабських країн. Розпад колоніальної системи на Близькому Сході. Особливості політичного й економічного розвитку.

Рішення Асамблеї ООН 1947 р. про утворення Ізраїлю й Палестини. Арабо-ізраїльська війна 1948-1949 рр. й окупація Ізраїлем Палестини. Виникнення Близькосхідної кризи. Соціально-політичний й економічний розвиток Ізраїлю у 50-70-х р. Арабо-ізраїльські війни 1956, 1967 і 1973 рр. Організація визволення Палестини. Я.Арафат. Боротьба арабського народу Палестини. Кемп-Девідська угода та її наслідки. «Інтифада». Утворення уряду Палестини у вигнанні. Шляхи розв'язання Близькосхідної проблеми і роль великих держав. Палестинсько-ізраїльські переговори другої половини 90-х рр. та їх політичні наслідки. Утворення Палестинської автономії 1995 р. Соціально-політич-

ний й економічний розвиток Ізраїлю у 80-х рр. XX ст. — початку XXI ст. Загострення ізраїльсько-палестинських відносин на початку XXI ст. «Дорожна карта» (2003 р.) мирного врегулювання у Близькому Сході. Смерть Ясіра Арафата (2004 р.). Обрання Махмуда Аббаса (2005 р.) Президентом Палестинської автономії.

Проголошення незалежності Сирії і політична нестабільність у країні. Об'єднання з Єгиптом та його невдача. Конституція 1979 р. Економічний розвиток 50-70-х рр. Прихід до влади Партії арабського соціалістичного відродження. Внутрішня і зовнішня політика уряду Хафеза Асада. Встановлення авторитарного режиму. Участь Сирії у війнах з Ізраїлем. Соціально-політичний й економічний розвиток Сирії у 80-х рр. XX ст. — початку XXI ст. Внутрішня і зовнішня політика Башара Асада.

Політичний лад й економіка Іраку у повосенний час. Революція 14 липня 1958 р. Політична нестабільність. Прихід до влади Партії арабського соціалістичного відродження. Політичні й соціально-економічні перетворення 60-70-х рр. Курдська проблема й спроби її розв'язання. Взаємини сунітів і шіїтів. Суспільно-політична криза в другій половині 70-х рр. Прихід до влади Саддама Хусейна. Встановлення диктатури. Ірако-іранська війна та її наслідки. Агресія Іраку в 1991 р. проти Кувейту. Війна у Персидській затоці й поразка Іраку. Міжнародна ізоляція країни. Вторгнення військ США та їх союзників й повалення режиму С.Хусейна. Розгортання партизанської війни проти окупаційних військ. Конституція 2005 р. Загроза громадянської війни. Проблеми економічного розвитку 90-х р. XX ст. — початку XXI ст.

Основні риси соціально-політичного й економічного розвитку Лівану, Йорданії, Саудівської Аравії й Кувейту.

30. Арабські країни Африки

Алжир після другої світової війни. Національно-визвольна війна 1954-1962 рр. Проголошення Алжиру Республікою і формування Тимчасового уряду. Євіанські угоди. Утворення АНДР. Березневі декрети 1963 р. Прихід до влади Х.Бумедьєна. Декрет про «аграрну революцію» 1971 р. Закон «Про соціалістичне управління підприємствами». Зростання ролі державного сектору. Соціалістична орієнтація країни. «Національна хартія» і конституція 1976 р. Соціально-економічний і політичний розвиток країни у другій половині 70-80-х рр. Нерентабельність державного сектору й економічна криза 80-х рр. Крах соціалістичної орієнтації. Політика Шадлі Бенджедіда. Програма «перебудови економіки» і «децентралізації». Конституція 1989 р. Посилення позицій ісламських фундаменталістів. Утворення партії «Ісламсь-

кий фронт порятунку». Політична криза 90-х рр. Запровадження у 1992 р. надзвичайного стану. Терор фундаменталістів. Роль армії. Конституція 1996 р. Політика президента Ліаміна Зерцаля. Обрання президентом у 1999 р. Абдали Бутерфліки та його політика досягнення громадянської згоди. Економічний розвиток Алжиру у кінці ХХ — початку ХХІ ст. Вибори до парламенту 2002 р.

Боротьба єгипетського народу проти окупації країни англійськими військами. Революція 23 липня 1952 р. Проголошення республіки. Націоналізація Суецького каналу. Боротьба проти англо-франко-ізраїльської агресії. Утворення ОАР. Політичний курс Гамаль Абдель Насера. Аграрна реформа. Створення і розвиток державного сектору у промисловості. Шлях соціалістичної орієнтації. «Хартія національних дій». Утворення Арабського соціалістичного союзу. Війна 1967 р. і причини поразки Єгипту. «Програма 30 березня» 1968 р. Радянсько-єгипетський договір 1971 р. Війна 1973 р. та її наслідки.

«Новий курс» соціально-економічної політики Анвара Саadata. Відмова від соціалістичної орієнтації. Укладення Кемп-Девідської угоди. Загострення внутрішньополітичної ситуації. Ізоляція Єгипту в арабському світі. Вбивство 1981 р. А.Саadata. Економічна політика Хосні Мубарака у 80-х рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст. «Програма 1000 днів». Демократизація політичного життя. Боротьба з ісламським фундаменталізмом.

Зовнішня політика Єгипту у 80-х рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст.

Основні риси соціально-політичного й економічного розвитку Лівії, Тунісу й Марокко.

КРАЇНИ ТРОПІЧНОЇ ТА Й ПІВДЕННОЇ АФРИКИ

31. Особливості соціально-політичного та економічного розвитку проблеми врегулювання міждержавних конфліктів

Піднесення національно-визвольної боротьби після Другої світової війни. Початок розпаду колоніальної системи. 1960 рік — рік Африки. Народи й політичні лідери у визвольній боротьбі. Боротьба за незалежність у 70-80-х рр. Роль ООН у визвольній боротьбі. Крах колоніальних імперій. Завершення деколонізації Південної Африки.

Політичні та економічні організації африканських держав.

Вибір шляху розвитку. Соціалістична орієнтація ряду держав та її провал у 80-90-х рр. Труднощі розбудови ринкової економіки у 80-х рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст. Роль держави й

іноземного капіталу. Проблема заборгованості у 90-х рр. XX ст. — початку XXI ст. Армія у політичному житті країн Тропічної й Південної Африки. Комуністичний рух. Трайбалізм. Міжетнічні й регіональні конфлікти. Велика африканська війна 1994–1998 р.

Проголошення незалежності Заїру. П.Лумумба та його загибель. Прихід до влади Жозефа Мобуту. Заїризація і мобутизм. Утвердження авторитарного режиму. Проблеми економічного розвитку 70–90-х рр. Соціально-політична криза 90-х рр. Повстання проти Мобуту та його повалення у 1997 р. Прихід до влади Лорана Кабіли та його вбивство (2001 р.) Політика уряду Джозефа Кабіли.

Завоювання незалежності Нігерією. Політична нестабільність, трайбалізм і громадянська війна у 1967–1970 рр. Роль армії. Криза економіки й політичної системи у 80–90-х рр. Внутрішня політика Сані Абачі (1993–1998 рр.) Прихід до влади у 1999 р. О.Обасанджо та пошук шляхів подолання кризи на початку XXI ст. Етнічна проблема.

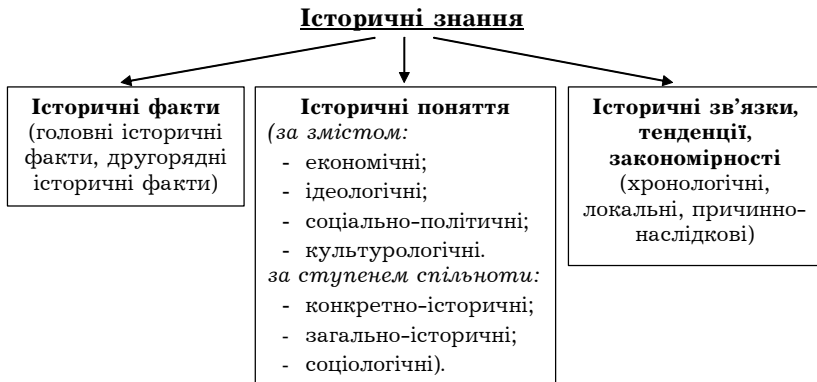
Ефіопія після Другої світової війни. Внутрішня і зовнішня політика імператора Хайле Селассіє I у 50 — початку 70-х рр. Національне питання. трайбалізм. Проблема Еритреї. Загострення соціально-політичної обстановки й військовий переворот 1974 р. Встановлення диктатури Менгисту Хайле Маріама. Обрання соцорієнтації й економічна криза в другій половині 70-х — 80-х рр. Голод, політичні репресії, придушення національних рухів. Підтримка диктаторського режиму СРСР і Кубою. Крах режиму М.Маріама (1991 р.). Відокремлення у 1993 р. Еритреї й проголошення її незалежності. Соціально-політичний й економічний розвиток країни у 90-х рр. XX ст. початку XXI ст. Конституція 1995 р. Політика уряду М.Зенаві. Ефіопо-еритрейська війна 1998–2000 рр. та її наслідки.

Південно-Африканська республіка у повоєнний час. Ідеологія і політика апартхейду. Створення бандустанів. Соціально-економічний розвиток 50–70-х рр. Спротив режиму апартхейду. Нельсон Мандела. Діяльність Африканського національного конгресу (АНК) (народ коса) та «Руху культурного визволення нації» (ІНКАТА) (народ зулу). Розстріл в Шарпервілі 21 березня 1960 р. Терор властей у 60-х рр. Виступ африканців у 1976 р. в Соуето. Загострення соціально-політичної обстановки у 80-х рр. Реформи президента Фредеріка Клерка в кінці 80 — початку 90-х рр. Скасування апартхейду й демократизація політичного життя. Вибори 1994 р. Внутрішня і зовнішня політика уряду Нельсона Мандели. Конституція 1996 р. Президентство Табо Мбеке (1999–2004 рр.) Сучасні проблеми розвитку країни.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЬ

За останні роки зроблено значний крок у вивченні історії країн Азії та Африки. З'явилися нові монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті у часописах. В цій літературі студент знайде не тільки багато нового для себе, але й часто протилежні тлумачення одних і тих же подій, фактів, вчинків історичних діячів тощо. За таких обставин, опанування курсом новітньої історії країн Азії та Африки виявляється справою досить складною. У зв'язку з чим помітно зростає роль вміння правильно організувати свою роботу. Висловимо з цього приводу кілька порад. **Насамперед** необхідно уважно прочитати план семінарського заняття, знайти необхідні для вивчення джерела і наукову літературу.

У процесі самопідготовки слід **законспектувати** найважливіші теоретичні положення, аргументи, що наводяться, факти й події. Доцільно на **широких полях аркуша занотовувати** дати, записувати прізвища, виділяти додаткову інформацію, термінологічні пояснення. При цьому не слід забувати про складові історичних знань (див. схему).

Записи потрібно виконувати **чітко і розбірливо**. При цьому допускається скорочення слів, виділення найважливіших положень.

Корисно скласти розгорнутий план або зробити тези майбутнього виступу.

ПАМ'ЯТКА ЩОДО ПІДГОТОВКИ НАПИСАННЯ КОНСПЕКТУ

1. Уважно прочитайте текст. Відзначте незрозумілі місця, незнайомі примітки й поняття, нові для Вас імена та дати.
2. Випишіть на полях зошита значення відмічених слів. Наведіть довідку про особи, імена яких Вам невідомі, а також події, які згадуються у тексті.

Характеристика (оцінка) історичної особи

1. *Встановіть час, місце та історичні умови, в яких діяла особа.*
 2. *Сім'я й соціально-психологічні обставини формування особистості діяча. Темперамент і риси характеру. Моральна шкала цінностей.*
 3. *Суспільно-політичні (естетичні, наукові) погляди. Конфесійна приналежність й рівень релігійності.*
 4. *Основні етапи діяльності (творчості).*
 5. *З'ясуйте мету її діяльності (творчості) та інтереси якої соціальної групи (груп) вона виражала і обстоювала. Співставте її з засобами їх досягнення. Зробіть висновок.*
 6. *Результати діяльності (творчості) особи та їх оцінка.*
 7. *Ваше ставлення до неї.*
3. При першому читанні тексту необхідно скласти простий план — послідовний перелік основних думок автора. При повторному читанні — відмічати, яким чином автор аргументує основні положення своєї роботи.
 4. Заключний етап конспектування складається з перечитування відмічених місць та їх короткого послідовного запису.
 5. Під час конспектування необхідно прагнути виразити думку автора своїми словами — це допомагає більш усвідомленому засвоєнню тексту.
 6. При конспектуванні важливо вчитися підбирати цитати. Необхідно враховувати наскільки яскраво, оригінально, стисло викладена думка. Цитувати слід ті положення роботи, на які можливе посилення як на авторитетний виклад погляду, судження з того чи іншого питання.

Запам'ятайте: потрібно виявити не лише знання конкретних питань того чи іншого семінарського заняття й історичної карти, але й показати свою загальну ерудицію, обізнаність з сучасними здобутками історіографії проблеми та вміння працювати з джерелами. Виступ розпочинайте зі вступу. Далі розк-

рийте зміст питання, зробіть висновки й узагальнення, з'ясуйте, де це необхідно, уроки історичної події й висловіть власну думку.

Відповідь повинна бути чіткою, логічною, аргументованою.

Практикується рецензування виступу студента своїми колегами, що також оцінюється.

Якщо у вас виникнуть будь-які питання при вивченні курсу «Новітня історія країн Азії та Африки» звертайтеся за консультацією до викладачів даного предмету, котрі працюють на кафедрі всесвітньої історії.

Сподіваємось, що наші поради стануть Вам у пригоді.

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, ДЖЕРЕЛА, НАВЧАЛЬНА Й НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА, МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

ТЕМА 1

НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ 1918-1923 рр. У ТУРЕЧЧИНІ. ПРОГОЛОШЕННЯ РЕСПУБЛІКИ

ПЛАН:

1. Поразка Османської імперії у Першій світовій війні та її наслідки для Туреччини.
2. Іноземна інтервенція й початок національно-визвольної боротьби. Скликання ВНЗТ і створення національно-революційного уряду на чолі з М.Кемалем (1919-травень 1920 рр.)
3. Розгортання національно-визвольної революції. Провал англо-грецької інтервенції й укладення Лозанського мирного договору (травень 1920-липень 1923 рр.)
4. Ліквідація султанату. Проголошення Туреччини республікою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела:

Практикум по історії стран Зарубежного Востока. — М., 1963. — С.116-123.

Хрестоматія по новейшей історії. — М., 1961. — Т.1. — С.830-838.

Посібники та підручники:

Козицький А.М. Новітня історія Азії та Африки. — Львів, 2005.

Новейшая история стран Азии и Африки. XX век. 1900-1945. — Ч.1. / Под ред. А.М.Родригеса. — М., 2001.

Новейшая история Турции. — М., 1968.

Сергійчук І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 — кінець XX ст.). — Суми, 2002.

Трошин Ю.А. История стран Азии и Африки в новейшее время (1918-2000). — М., 2004.

Монографії та статті:

Киреев Н.Г. История этатизма в Турции. — М., 1991.

Коминтерн и Восток. Сб. ст. — М., 1969.

Кошкин А.А. Первая мировая война и Восток // Новая и новейшая история. — 1998. — №5.

Корниенко Р.П. Рабочее движение в Турции в 1918-1963 гг. — М., 1965.

Ланда Р. Мусульманский мир и Первая мировая война // Восток. — 2004. — №1.

Лудшувейт Е.Ф. Турция в годы Первой мировой войны 1914-1918 гг. — М., 1966.

Лежиков А. Кемаль Ататюрк // Азия и Африка сегодня. — 1998. — №12.

Миллер А.Ф. Становление Турецкой республики // Народы Азии и Африки. — 1973. — №6.

Миллер А.Ф. Империализм против турецкой революции // Миллер А.Ф. Турция. Актуальные проблемы новой и новейшей истории. — М., 1982.

Миллер А.Ф. Формирование политических взглядов Кемалья Ататюрка // Народы Азии и Африки. — 1963. — №5.

Моисеев П.П. СССР-Турция: полвека экономического сотрудничества (Этапы и тенденции) // Проблемы истории Турции. — М., 1987.

Моисеев П.П. Турция: от колониальной экономики империи к хозяйственной самостоятельности Республики // Восток. — 2002. — №2.

Розалиев Ю. Мустафа Субхи — революционер, интернационалист // Азия и Африка сегодня. — 1983. — №4.

Ушаков А. Феномен Ататюрка. Турецкий правитель, творец и диктатор. — М., 2002.

Філіпенко Д.М. Друзі і вороги революційної Туреччини (1918-1922 рр.). — К., 1968.

Хейфец А.Н. Советские республики и народы Востока (1918-1922) // Вопросы истории. — 1972. — №11.

Хейфец А.И. Пятидесятилетие первых договоров советской страны с Ираном, Афганистаном, Турцией (1921) // Народы Азии и Африки. — 1971. — №1.

Хейфец А.Н. Роль миссии М.В.Фрунзе в укреплении дружественных советско-турецких отношений // Вопросы истории. — 1962. — №5.

Шевелев Д.Л. К истории заключения соглашения о разделе азиатских территорий Османской империи в 1916 г. // Восток. — 2001. — №5.

Шириня К.К. Идея мировой революции в стратегии Коминтерна // Новая и новейшая история. — 1995. — №5.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Тема «Національна революція 1918-1923 рр. у Туреччині. Проголошення республіки» розкриває процес виникнення і становлення нової держави — Республіки Туреччина. Однак, для того щоб зрозуміти й осмислити її, необхідно, насамперед, охарактеризувати становище країни на кінець Першої світової війни. Зверніть увагу на завершальні операції турецької армії та причини її поразок, розкрийте зміст і значення Мудроського перемир'я.

Повоєнний поділ світу призвів до іноземної інтервенції й окупації **Східної Фракії, Кілікії, Ізміру**. Тому визначіть, які країни ввели свої війська на ці території та в чому полягала мета їхнього перебування на захоплених територіях?

З'ясуйте основні причини революції, її початок, характер, рушійні сили та особливості. Охарактеризуйте основні події революції, а власне:

- діяльність Товариств захисту прав і створення Представницького комітету;
- скликання національного парламенту й прийняття «Національної обітниці»;
- окупацію Стамбула інтервентами;
- Севрський мир та його положення;
- скликання Великих Національних Зборів Туреччини (ВНЗТ) і створення національного уряду.

Розглядаючи питання розгортання національно-визвольної революції, зверніть увагу на організацію боротьби проти англо-грецької інтервенції, визначіть хід та наслідки **Сакарійської битви**. При з'ясуванні цього питання слід в'яснити зміст турецько-російських відносин й укладення договору 1921 року.

Вагоме місце посідають рішення **Лозанської** мирної конференції. Отож, визначте коло питань, які розглядалися на ній, та рішення, що були прийняті (особливо ті, що стосувалися Туреччини).

При розгляді теми зверніть увагу й на внутрішньополітичні зміни, що відбулися у країні на завершальному етапі революції. Чому було відокремлено султанат від халіфату? Розкрийте процес проголошення Туреччини республікою, висвітліть значення цієї події. Змалюйте політичний портрет **Мустафи Кемала**. Дайте власну оцінку цієї історичної постаті.

При підготовці до заняття скористуйтеся картою «**Туреччина у міжвоєнний період**».

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ:

I. «Національна обітниця» (прийнята Оттоманським парламентом 28 січня 1920 р.) (витяг)

Члени Оттоманського парламенту визнали та утвердили, що незалежність держави та майбутнє нації можуть бути забезпечені повним підпорядкуванням таким принципам...

1. Долю територій, на яких переважає виключно арабське населення, та які на момент підписання перемир'я 30 жовтня 1918 р. були окуповані ворожими арміями, необхідно визначити відповідно вільного побажання населення означених територій. Усі частини територій, які знаходяться як по ту, так і по іншу сторону від лінії, встановленої перемир'ям, в яких переважає оттоманське мусульманське населення,... розділити ні юридично, ні фактично неможливо, в силу будь-яких мотивів...

4. Безпека Константинополя, який є місцеперебуванням халіфату і столицею Оттоманської імперії, повинна бути поза усякими посяганнями. При дотриманні цього принципу рішення про відкриття проток — Боспор і Дарданелли — для міжнародної торгівлі й транзиту буде прийнято по взаємній згоді між нами та іншими зацікавленими державами.

5. Права меншин у межах угод, які прийняті між державами Згоди та їх противниками, а також третіми зацікавленими державами, будуть нами забезпечені, в надії, що такі ж права будуть надані мусульманському населенню в сусідніх країнах.

6. Щоб зробити можливим наш національний та економічний розвиток і встановити у себе систему управління... ми визнаємо основною умовою нашого існування користування правом повної свободи та незалежності по відношенню до прийняття заходів до нашого розвитку за прикладом інших держав.

Внаслідок цього ми висловлюємося проти всіх постанов, які перешкоджають нашому політичному, юридичному, фінансовому та іншому розвитку.

Акимкина Н.А., Люксембург М.А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). — М., 1963. — С.124-126.

II. Угода між РСФСР та Туреччиною від 16 березня 1921 р. (витяг)

Стаття I.

Кожна із сторін, які домовляються, погоджується в принципі не визнавати ніяких мирних договорів або інших міжнародних актів, до прийняття яких примушувалася силою інша...

Уряд РСФСР погоджується не визнавати жодних міжнародних актів, що стосуються Туреччини і невизнаних Національним урядом Туреччини, котрий представлений сьогодні її Великими Національними Зборами...

Стаття IV.

Обидві сторони, що домовляються, констатуючи єдність між національним і визвольним рухом народів Сходу та боротьбою трудящих Росії за новий соціальний устрій, без обговорень визнають за цими народами право на свободу та незалежність, а також їх право на обрання форми правління, відповідно їх бажанням...

Стаття VII.

Уряд РСФСР, визнаючи режим капітуляції несумісним з вільним національним розвитком усякої країни, так і з повним здійсненням її суверенних прав, вважає таким, що втратили силу та відмінені всякого роду дії й права, які мають будь-яке відношення до цього режиму.

Стаття VIII.

Обидві сторони, що домовляються, зобов'язуються не допускати утворення або перебування на своїй території організацій чи груп, які претендують на роль уряду іншої країни або частини її території, так само як і перебування груп, які мають за мету боротьбу проти іншої країни. Росія та Туреччина беруть на себе такі ж зобов'язання і у відношенні до Радянських республік Кавказу, при умові взаємності. Вважається встановленим, що під Турецькою територією... розуміється територія, що знаходиться під безпосереднім військовим і цивільним управлінням Уряду Великих Національних Зборів Туреччини...

Хрестоматія по новейшій історії.
Том I. 1917-1939. Документи и материалы.
— М., 1960. — С.833-835.

III. Постанова (Карар) про форму правління в Туреччині

Ст. 1. Турецька нація за своїм основним законом всю повноту влади і управління країною сконцентрувала в руках свого єдиного представника — Великих Національних Зборів Туреччини і тим самим вирішила у межах, установлених Національною обітницею, не визнавати ніякої іншої державної влади крім уряду ВНЗТ. На основі цього нація вважає стамбульський уряд, заснований на принципах абсолютизму, неіснуючим з 16 березня 1336 р. (1920 р.)

Ст. 2. Халіфат належить Османській династії, і на цю посаду ВНЗТ обирають гідного за своїми знаннями, мораллю та честю члена цієї династії. Турецька держава є опорою Халіфату.

1 листопада 1922 р. м. Анкара

Акимкина Н.А., Люксембург М.А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). — М., 1963. — С.142-143.

Питання й завдання для самоконтролю:

1. Які наслідки мала Перша світова війна для Туреччини?
2. У чому полягали причини революції?
3. За яких обставин були скликані Великі Національні Збори Туреччини?
4. Висвітліть хід і наслідки греко-турецької війни. Визначіть основні положення Муданійського перемир'я.
5. Як відбувався процес створення національної турецької держави? Дайте оцінку діяльності Кемаля Ататюрка.

ТЕМА 2

НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ 1925-1927 рр. У КИТАЇ

ПЛАН:

1. Причини і початок революції, її характер, рушійні сили та особливості.
2. Північний похід НРА і піднесення революційного руху (липень 1926 — березень 1927). Політика СРСР щодо Китаю.
3. Переворот Чан Кайші. Другий етап Північного походу (квітень — серпень 1927 рр.)
4. Ар'єргардні бої революції та її поразка.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела:

Благодатов А.В. Записки о китайской революции 1925-1927 гг. — М., 1979.

Далин С.А. Китайские мемуары 1926-1927. — М., 1975.

Казатин М.И. В штабе Блюхера. Воспоминания о китайской революции 1925-1927 гг. — М., 1966.

Линь Цзюнь (КНР). Советская дипломатия и Китай в 20-е годы. По документам архива МИД России // Новая и новейшая история. — 1996. — №3.

На китайской земле. Воспоминания советских добровольцев 1925-1945. — М., 1977.

Усова В.Н. Пять архивных документов 1925 г. советской разведки в Китае // Восток. — 2001. — №3.

Хрестоматия по новейшей истории. — М., 1961. — Т.1. — С.54-55, 592-616.

Черепанов А.И. Записки военного советника в Китае. — М., 1976.

Из переписки И.В.Сталина и Г.В.Чичерина с полпредом в Китае Л.М.Карамханом (Август 1923 г. — сентябрь 1926 г.) // Проблемы Дальнего Востока. — 2005. — №2.

Посібники та підручники:

Козицький А.М. Новітня історія Азії та Африки. — Львів, 2005.

Новейшая история Китая. — М., 1972.

Новейшая история Китая 1917-1927. — М., 1983.

Новейшая история стран Азии и Африки. XX век. 1900-1945. — Ч.1. / Под. ред. А.М.Родригеса. — М., 2001.

Сергійчук І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918-кінець XX ст.). — Суми, 2002.

Трошин Ю.А. История стран Азии и Африки в новейшее время (1918-2000). — М., 2004.

Монографії та статті:

Астафьев Г.В. Интернациональная помощь СССР Китаю (1917-1945 гг.) // Вопросы истории. — 1984. — №9.

Воронцов В. Судьба китайского Бонапарта. — М., 1989.

Военная помощь СССР в освободительной борьбе китайского народа. — М., 1975.

Глунин В.И., Григорьев А.М. Коминтерн и китайская революция // Проблемы Дальнего Востока. — 1989. — №1.

Глунин В.И. Китайская революция: проблемы и решения // Народы Азии и Африки. — 1989. — №3.

Делюсин Л.П. Аграрно-крестьянский вопрос в политике КПК (1921-1928). — М., 1972.

Делюсин Л.П., Костяева А.С. Революция 1925-1927 гг. в Китае. Проблемы и оценки. — М., 1985.

Жуков В.В. Китайский милитаризм в 20-е годы XX в. — М., 1988.

Кантонская коммуна. Сб. ст. — М., 1968.

Картухова А.И. Китайский вопрос в переписке Р.В.Чичерина и Л.М.Карамхана 1924-1926 гг. // Новая и новейшая история. — 1998. — №6.

Картухова А.И. Политика Москвы в национально-революционном движении в Китае: военный аспект (1923 — июль 1927 гг.). — М., 2001.

Коминтерн и Восток. Сб. ст. — М., 1968.

Крюков М. Извилистый путь к альянсу. Советская Россия и Сунь Ятсен (1918-1923) // Проблемы Дальнего Востока. — 1999. — №2.

Кошкин А.А. Первая мировая война и Восток // Новая и новейшая история. — 1998. — №5.

Малахов А.М. Китайское крестьянство в революции 1925-1927 гг. — М., 1974.

Мамаева Н.Л. Гоминьдан как носитель идеи национального спасения // Восток. — 2004. — №5.

Мургузин А.С. Аграрные отношения в Китае в 20-40 годах XX века. — М., 1970.

Мясников В.С. Реформы и революции в Китае // Новая и новейшая история. — 1997. — №3.

Мартышин О. Социалистическая идея в России и странах Востока // Азия и Африка сегодня. — 1998. — №6, 7.

Москалев А. Национализм в понимании Сунь Ятсена // Проблемы Дальнего Востока. — 1998. — №2.

Осетров А.Ф. Советский народ революционному Китаю (1924-1927). — М., 1967.

Пожилов И., Юркевич А. Школа Хуанпу (Вампу) в истории Китая после 1927 г. // Проблемы Дальнего Востока. — 1998. — №4.

Пескова Р.Н. Становление дипломатических отношений между Советской Россией и Китаем 1917-1924 гг. // Новая и новейшая история. — 1997. — №4.

Пескова Р.Н. Дипломатические отношения между СССР и Китаем в 1924-1929 гг. // Новая и новейшая история. — 1998. — №1.

Саран А.Ю. Китайская революция 1925-1927 гг. в освещении англо-американской историографии // Проблемы Дальнего Востока. — 1988. — №1.

Усов В. Финансовая помощь Коминтерна КПК в 20-30-е годы XX в. // Азия и Африка сегодня. — 2007. — №1.

Шириня К.К. Идея мировой революции в стратегии Коминтерна // Новая и новейшая история. — 1995. — №5.

Юрьев М.Ф. Революция 1925-1927 гг. в Китае. — М., 1968.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Розгляд теми «**Національна революція 1925-1927 рр. у Китаї**» слід розпочинати із загальної характеристики соціально-економічного та політичного становища країни на початку 20-х р. ХХ ст. З'ясуйте основні причини революції, охарактеризуйте «Рух 30 травня» 1925 року, покажіть характер революції, назвіть її рушійні сили, визначить періодизацію й особливості. На конкретних прикладах доведіть наявність процесу поширення революційних подій по території Китаю.

Важливе місце у розвитку національної революції зайняв **Північний похід**. Вам потрібно вяснити основні умови його проведення, початок та основні події. Простежте перебіг Північного походу по карті. Виділіть основні особливості першого етапу походу.

Доберіть факти, які допоможуть Вам висвітлити політику СРСР щодо Китаю в цей час, в тому числі, й під час Північного походу. Покажіть яким чином відбувалося піднесення національно-революційного руху, чим була спричинена і як розгорталася інтервенція іноземних держав.

Охарактеризуйте ситуацію, що склалася у березні-квітні 1927 року. Вясніть причини та хід перевороту **Чан Кайші**, його наслідки. Змалюйте політичний портрет цього історичного діяча. З'ясуйте основні особливості та події другого етапу Північного походу (квітень-серпень 1927 р.), його наслідки. При розгляді подій, що пов'язані з останнім етапом революції, слід звернути увагу на роль КПК у ньому. Охарактеризуйте основні рішення V з'їзду КПК та їх значення. Зверніть увагу на аграрний рух впродовж цього часу, визначте його форми. Висвітліть події ар'єргардних боїв та їх особливості. З'ясуйте причини кризи і поразки революції, її значення. Висловіть власну думку.

При підготовці до заняття скористуйтеся картою «**Китай у 20-30-х рр. ХХ ст.**».

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ:

I. Основні положення організації та розвитку (охоронної) контррозвідувальної роботи в Гуандуні

1. Завдання — створити організацію типу нашого ДПУ, здатну виконувати завдання по охороні країни від контрреволюції, шпіонажу, бандитизму. І як наступне завдання — від значних посадових злочинів, контрабанди тощо.

2. Підготувати мінімальні кадри для організації такої ж роботи в сусідніх провінціях на випадок розширення зони впливу Гоміньдану.

3. У повній мірі ці завдання можуть бути виконані тільки в результаті тривалої роботи впродовж кількох років. Очікувати, що ця робота буде розвиватися так само швидко, як Ч.К. в СРСР, не можна, тому що немає цілого ряду факторів, які були в 1918 р. у Росії. Головне — це немає твердого ядра партійців, знайомих по підпіллю з таємною роботою і котрі мають тверду волю та дисципліну.

4. Найскладніша робота покладатиметься на партійну молодь і на навчених нами людей...

... 6. Мова не дозволить відновити цю прогалину пересиланням людей із СРСР, тому вся робота повинна покладатися на китайські сили...

... 8. Усі кадри відповідальних працівників повинні проходити школу і на них потрібно розраховувати...

10. Враховуючи, що якість працівників тут приблизно в 4 рази нижча за працівників СРСР, які пройшли громадянську війну та мають багаторічний досвід, а кількість людей на співробітника в 4-5 разів більша, то за такої кількості людей робота матиме лише 5% по відношенню до роботи в СРСР.

11. Всього людей потрібно 360 осіб. Усіх слід пропускати через наші школи...

... 15. У роботу вони будуть втягуватися поступово і можна розраховувати, що до 1 січня 1927 року при напруженні всіх сил ми виконаємо нашу програму.

Усов В.Н. Пять архивных документов
1925 г. Советской разведки в Китае // Восток. — 2001. — №3. — С.122-123.

II. Червоний прапор на Цзіншагані 1927 рік (витяг)

Перший удар

У відповідь на заклик партійної конференції, що відбулася 7 серпня 1927 року, розгорнулося повстання «Осіннього врожаю». У провінції Хунань найбільших успіхів у повстанні добився прикордонний район Хунань-Цзянсі. У цьому районі піднялися не тільки селяни, слідом за ними, під їх впливом, активну участь у русі брали міські робітники, учні та службовці торговельних підприємств...

У той час Хунанський провінціальний комітет Комуністичної партії зв'язався з цими частинами і підняв їх на участь у повстанні «Осіннього врожаю», котре вибухнуло у східній час-

тині провінції Хунань і західній частині провінції Цзянсі. Пізніше до цих військових частин приєдналися селянські загони самооборони з районів Пінцзян, Люян і Чуньян. Крім того шахтарі Аньюані і селяни Пінсяна та Лініна також організували свої озброєні сили... Після того як наші частини прибули в Сюшуй, ми отримали вказівку ЦК партії про перетворення наших частин у «Першу дивізію Першої армії Робітничо-селянської революційної армії». Головне командування було покладено на товариша Лу Деміна. У зв'язку з цим наші частини об'єдналися з місцевими збройними силами та силами чотирьох полків...

Після цього в районах східної частини провінції Хунань і західної частини провінції Цзянсі розпочалося піднесення повстання «Осіннього врожаю». Головною метою наступу всіх наших частин було місто Чанша....

У перший час удача сприяла нам і наші частини по шляху просування ліквідували багато загонів поміщицьких збройних сил. Однак, після цього обставини склалися для нас вкрай несприятливо. Четвертий полк було оточено ворогом під Люяном і він загубив тут більше двох третіх свого складу. У боях за взяття Чаншоуцзе другий полк перейшов на сторону ворога і разом з його частинами з тилу напав на перший полк. Тому перший полк, маючи ворогів з фронту і тилу, був змушений вийти з боїв... У той же час третій полк, не знаючи обставин, продовжував рух на Люян.

Тільки після виходу на лінію Дунсян-Байша-Чжанцзяфан у повіті Люян надійшли свідчення про те, що четвертий полк оточено під Люяном і він зазнав великих втрат. Третій полк був змушений припинити рух вперед....

Похід на Цзіншагань

... У кінці 1927 року ми прибули в район Цзіншаганю. Перед нами постало нове завдання — розпочати створення бази. У першу чергу в повітах Хінган, Юнсінь, Суйгуань, Ляньнуа, Чолінь, Вольань і Янсянь, розташованих в районі Цзіншагані, були створені партійні організації, а маси були піднято на здійснення аграрних перетворень. Земля поміщиків була конфіскована та розподілена між бідними селянами. Були створені місцеві революційні збройні сили — загони червоної гвардії, робітничо-селянські повстанські загони, загони піонерів тощо. У цих районах ми ліквідували реакційну владу Гоміндану та створили владу самого народу, тобто є уряд робітників, селян і солдат.

Хрестоматія по новейшій історії.
Т.І. 1917-1939. Документи і матеріали.
— М., 1960. — С.626-629.

III. Нове про «Події 20 березня» (витяг)

Чан Кайші — командир I-го корпусу Вампу Був у Росії. З військових працівників стоїть до нас ближче за всіх. Розуміється в політиці. Страшенно самозакоханий. Вивчає Наполеона, котрого читає на японській мові. Навчався в Японії. Народився в провінції Чженйзян і раніше були підозри, що його весь час тягне туди.

У той час, коли головкомом був Сюй Чунчжі, не виділявся особливо у військовому відношенні серед іншого генералітету. Зараз, коли йому прийшлося стати фактично на перше місце, він уже піднімається над вузькими поглядами комкора до розуміння армійських завдань. Після взяття Вейчжоу надіслав телеграму уряду, де вказував у першій частині своєї доповіді на свої досягнення в справі військового будівництва у Гуандуні і на те, що він розуміє завдання цього будівництва. Потім пише, що боїться стати мілітаристом і просить зняти його з військової роботи. Коли йому було пояснено, що він не може стати мілітаристом, тому що в нього немає армії, а його корпус — це не його війська, а війська партії, захопився цією думкою і у своїх виступах проводив це положення.

У своїх рішеннях швидкий, але часто приймає рішення необдумані і тоді їх змінює. Впертий, любить наполягати на своєму і в своїй політичній еволюції повинен дійти до логічного кінця. В армії авторитетом користується і, підтягуючи частини по службі, вміє поза службою встановити дружні відносини з комскладом.

Черепанов А.И. Записки военного советника в Китае. — М., 1976. — С.388-389.

IV. Рішення ЦВК Гоміньдану від 12 грудня 1926 р. щодо відновлення громадянського спокою та припинення негативного впливу страйків на хід воєнних дій

1. З питання про страйки банківських службовців. Створити арбітражну комісію в складі: голова комісії — завідувач робітничо-селянським відділом ЦВК Гоміньдану; члени комісії: міністр у справах торгівлі, міністр праці, представник власників банків і представник банківських службовців. Арбітражна комісія виносить остаточну ухвалу не пізніше ніж через 48 годин з моменту отримання заяви.

2. З питання про конфлікти між профспілками: 1) профспілкам забороняється самочинно арештовувати людей; 2) категорично забороняються збройні демонстрації; 3) робітникам забороняється самочинно займати підприємства, опечатувати

магазини; власникам також забороняється без усяких на то причин самочинно закривати підприємства і магазини; 4) робітникам забороняється захоплювати майно підприємств і магазинів.

3. В інтересах революції та в цілях підтримки громадянської безпеки Національний уряд ухвалив, що рішення винесене арбітражною комісією з питань робочих конфліктів у таких чотирьох галузях мають остаточний характер і підлягають обов'язковому виконанню: 1) у військовій промисловості; 2) у банках й інших фінансових установах; 3) на транспорті; 4) у галузях безпосередньо зв'язаних з комунальною сферою обслуговування.

Революція 1925-1927 гг. в Китае.

— М., 1978. — С.180.

Питання й завдання для самоконтролю:

1. Яка подія стала початком революції в Китаї 1925-1927 рр.?
2. З якою метою гомінданівські війська виступили в Північний похід? Які він мав наслідки?
3. Який вплив мав Радянський Союз на розвиток подій у Китаї? Власну думку аргументуйте конкретними прикладами.
4. Порівняйте аграрні перетворення Гоміндану і КПК.
5. У чому полягає історичне значення революції 1925-1927 рр.?

ТЕМА 3

ЯПОНИЯ У ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

ПЛАН:

1. Завершення підготовки правлячих кіл Японії до війни. Прийняття рішення про наступ на Південь.
2. Вступ Японії у Другу світову війну та її успіхи на першому етапі війни.
3. Бої за Гуадалканал і перелом у війні на Тихому океані. Посилення визвольної боротьби у країнах Східної і Південно-Східної Азії.
4. Розгром Квантунської армії та капітуляція Японії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела:

Иванов М.И. Япония в годы войны. Записи очевидца. — М., 1978.

Новые архивные материалы // Новая и новейшая история. — 1995. — №6.

Николаев А. Токийский трибунал 1946 года (из воспоминаний участника процесса) // Проблемы Дальнего Востока. — 2004. — №3.

Хрестоматия по новейшей истории. — М., 1961. — Т.2. — С.628-648.

Посібники та підручники:

История второй мировой войны 1939-1945. — М., 1978. — Т.9.

История Японии (1945-1975). — М., 1978.

Козицкий А.М. Новітня історія Азії та Африки. — Львів, 2005.

Кузнецов Ю.Д. и др. История Японии. — М., 1988.

Новейшая история стран Азии и Африки. XX век. 1900-1945. — Ч.1. / Под ред. А.М.Родригеса. — М., 2001.

Трошин Ю.А. История стран Азии и Африки в новейшее время (1918-2000). — М., 2004.

Сергийчук І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 — кінець XX ст.). — Суми, 2002.

Монографії та статті:

Акира Фудзивара. Советско-японский пакт о нейтралитете 1941 года и план «Кантокуэн» // Международная жизнь. — 1989. — №9.

Асмолов К., Куртуков И., Юлин Б. К 60-летию Победы на Дальнем Востоке: о некоторых вопросах историографии // Проблемы Дальнего Востока. — 2005. — №5.

Будкевич С.Л. Еще раз об «освободительной миссии» Японии в Юго-Восточной Азии в годы Второй мировой войны // Народы Азии и Африки. — 1965. — №3.

Галицкий В.П. Политика Танака-Тодзио глазами соотечественников // Проблемы Дальнего Востока. — 1991. — №4.

Гольдберг Д.И. Внешняя политика Японии в 1941-1945 гг. — М., 1962.

Захарова Г.В. Политика Японии в Манчжурии 1932-1945. — М., 1990.

Зимовин В.П. Японский фактор в советской и мировой политике кануна и начала Второй мировой войны // Новая и новейшая история. — 2005. — №2.

Иванов С.П. Крах Квантунской армии // Новая и новейшая история. — 1985. — №5.

Йойриш А.И., Марахов И.Д. Хиросима. — М., 1979.

Кошкин А. Япония. От Перл-Харбора до Тегерана // Азия и Африка сегодня. — 2002. — №11-12.

Кошкин А. Япония. Направление удара: Север или Юг? // Азия и Африка сегодня. — 2002. — №7-8.

Кошкин А. Япония. На пути к большой войне // Азия и Африка сегодня. — 2001. — №12; 2002. — №1.

Кошкин А.А. Дипломатическая прелюдия войны на Тихом океане // Вопросы истории. — 2002. — №4.

Кошкин А. Ялтинская конференция и Япония // Азия и Африка сегодня. — 2003. — №4-5.

Кириян М.М. Победа на Дальнем Востоке // Вопросы истории. — 1985. — №8.

«Круглый стол». Вторая мировая война истоки и причины // Вопросы истории. — 1989. — №6.

Можейко И.В. Вторая мировая война — переломный этап в истории Юго-Восточной Азии // Народы Азии и Африки. — 1986. — №2.

Победа СССР в войне с милитаристской Японией и послевоенное развитие Восточной и Юго-Восточной Азии. — М., 1977.

Пашкевич С.А., Гаврилов В.А. Можно ли считать советско-японскую войну 1945 г. частью Великой Отечественной войны? // Новая и новейшая история. — 1995. — №1.

Савин А.С. Японский милитаризм в годы второй мировой войны 1939-1945 гг. — М., 1979.

Савин А.С. 102-томный труд об участии Японии во второй мировой войне // Народы Азии и Африки. — 1990. — №4.

Сапожников Б.Г. Японо-китайская война и колониальная политика Японии в Китае (1937-1941). — М., 1970.

СССР-Япония. К 50-летию установления советско-японских дипломатических отношений (1925-1975). Сб. ст. — М., 1978.

СССР и Япония. — М., 1987.

Севастьянов Н.Н. Дипломатическая история войны на Тихом океане. От Перл-Харбора до Каира. — М., 1968.

Севастьянов Г.Н. Подготовка войны на Тихом Океане (сентябрь 1939-декабрь 1941 г.) — М., 1962.

Славинский Б.Н. Сан-Францисская мирная конференция 1951 г. // Проблемы Дальнего Востока. — 1991. — №3, 4.

Славинский Б.Н. СССР и Япония на пути к войне: дипломатическая история. — М., 1999.

Соколов В.В. К истории капитуляции Японки // Новая и новейшая история. — 2005. — №5.

Тихвинский С.Л. Заключение советско-японского пакта о нейтралитете 1941 г. // Новая и новейшая история. — 1990. — №1.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Підготовку до заняття на *тему «Японія у період Другої світової війни»* слід розпочати із висвітлення загальної характеристики соціально-економічного та політичного розвитку країни у 30-х рр. ХХ ст. З'ясуйте особливості фашизації країни, охарактеризуйте її основні етапи. Визначте основні напрями зовнішньої політики уряду. Дайте власну оцінку й визначіть зміст «Антикомінтернівського пакту», «Троїстого пакту». Висвітліть події, пов'язані з агресією проти Китаю і Монголії. Покажіть, що являли собою японо-американські переговори, які питання розглядалися. Охарактеризуйте основні положення радянсько-японського пакту про нейтралітет.

Які чинники свідчили про завершення підготовки Японії до війни? Визначіть сутність «нової» політичної та економічної структури. З'ясуйте, за яких обставин було прийнято рішення про наступ на Південь і зміст плану «Кантокуен».

Використовуючи пропоновані джерела і літературу, опишіть події нападу на **Перл-Харбор**. Виділіть основні періоди війни на Тихому океані й основні причини успіху Японії на першому етапі війни. Зверніть увагу на **Мідуейську** битву та її значення для ходу воєнних дій в азіатсько-тихоокеанському регіоні. Важливе місце у воєнних подіях мали бої за **Гуадалканал**. Висвітліть їх перебіг та з'ясуйте значення. Охарактеризуйте **Сайпанську** битву. Визначіть основні причини перелому у війні на Тихому океані й посилення визвольної боротьби у країнах Східної та Південно-Східної Азії.

Розгляд питання про завершення війни розпочніть з характеристики позицій країн антигітлерівської коаліції щодо продовження війни у Тихому океані. Зверніть увагу на ухвали Ялтинської і Потсдамської конференцій, їх значення. Покажіть роль СРСР на завершальному етапі війни. Дайте оцінку атомному бомбардуванню Японії США. Зверніть увагу на воєнні події по розгрому Квантунської армії та капітуляції Японії. Зробіть висновки.

При розгляді даної теми з'ясовуйте події, що відбувалися, з використанням карти «Друга світова війна».

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ:

I. Морська битва біля атола Мідуей (1942 рік)

Атол Мідуей займає вигідне стратегічне розташування у північній частині Тихого океану на перетині морських і повітряних комунікацій між США та країнами Азії...

Верховне командування Японії тривалий час готувалось до захоплення Мідуея. До кінця квітня 1942 року план операції, доручений для розробки штабу Об'єднаного флоту, був підготовлений і затверджений адміралом Ямамото. 5 травня японська імператорська ставка видала директиву, в якій головнокомандувачу Об'єднаним флотом наказувалося «у взаємодії з сухопутними силами здійснити окупацію о.Мідуей і важливих пунктів у західній частині Алеутських островів».

Для проведення цього масштабного виступу у двох напрямках штаб Об'єднаного флоту планував застосувати максимальну кількість сил. Всього, включаючи транспортні та допоміжні сили, для проведення операції було виділено більше 200 кораблів, у тому числі не менше 11 лінійних кораблів, 8 авіаносців, 22 крейсера, 65 ескадрених міноносців і 21 підводний човен, а також приблизно 700 літаків. Це була найбільша концентрація воєнно-морських сил в історії Тихоокеанського регіону. Їх було зведено в шість з'єднань: чотири основних з'єднань, головне з'єднання підводних човнів і з'єднання базової авіації під загальним керівництвом адмірала Ямамото.

На центральному напрямку було створено автономне ударне з'єднання під командуванням віце-адмірала Тюїті Нагумо в складі 4 авіаносців, 2 лінійних кораблів, 3 крейсерів, 12 есмінців і з'єднання вторгнення на Мідуей під керівництвом віце-адмірала Нобутаке Кондо.

Японський флот знявся зі своїх баз 27 травня, в день святкування річниці створення флоту, і взяв курс на Мідуей. Японське командування приділяло значну увагу оперативному маскуванню, щоб досягти раптовості удару. Однак американському командуванню вдалося розшифрувати код, яким користувались японці, і заздалегідь дізнатися про плани Об'єднаної ескадри. Ще за три місяці до початку операції американська армія стала енергійно готуватися до боїв. Головнокомандувач Тихоокеанським флотом США Німіц на початку травня відвідав Мідуей і прийняв заходи щодо посилення його гарнізону та будівництва нових оборонних споруд.

Проти японської ескадри адмірал Німіц заздалегідь розгорнув два оперативних з'єднання у складі 3 важких авіаносців, 8 крейсерів і 14 есмінців під командуванням контр — адмірала Ф. Флетчера. Таким чином, американці поступалися противнику у великих артилерійських кораблях (лінкорах і крейсерах). Перевага японців у літаках була компенсована американською авіацією берегового базування.

Операція розпочалася 3 червня ударом японської авіації по воєнно-морській базі Датч-Харбор. Цей напад не наніс амери-

канцям значної шкоди. Саме головне, він не досяг своєї мети, тобто не відволік уваги противника, тому що американці вже знали, що головний удар буде нанесений Мідуею. Морський десант, висаджений 6 червня на о. Киска і 7 червня на о. Атту, оволодів ним.

4 червня 108 японських літаків, піднятих з авіаносців, нанесли удар по атолу, але не розв'язали головного завдання — не знищили американську авіацію, тому що американські літаки були підняті в повітря й вирушили для ударів по японським кораблям.

У той же час з трьох американських авіаносців піднялося 126 бомбардувальників і торпедоносців та 26 винищувачів для удару по японським кораблям. Тільки трьом групам торпедоносців удалося атакувати японські авіаносці. Кораблі не постраждали, було збито 37 американських літаків.

Після повернення літаків першого удару, японське командування, вирішило провести ще одну атаку. Але коли торпеди, призначені для атаки, озброєні торпедоносці стали пристосовувати для бомбардування наземних об'єктів, надійшло повідомлення: «Визначена ескадра противника». І в той момент, коли літаки, завантажені бомбами, торпедами і паливом, готувалися піднятися з майданчиків, на них обрушилися 30 американських бомбардувальників. Менш ніж за п'ять хвилин вони знищили гордість японського флоту — важкі авіаносці «Кага», «Акоті» і «Сорю». За всю історію війн не було більш швидкої та більш драматичної зміни співвідношення сил.

У той же день американські літаки завдали важких пошкоджень авіаносцю «Хірго». 5 червня його було потоплено своїм же міноносцем..

Після цих подій японцям уже стало неможливо здійснювати активні наступальні операції. При підтримці флоту американські сили перейшли в контрнаступ на Тихоокеанському театрі воєнних дій.

Сто великих битв. — М.,
1998. — С.453-457.

II. Японський «новий порядок» на Далекому Сході

Японська окупація Філіппін

З приходом японців у січні 1942 р. Кесон (президент Філіппін з 1935 р.) виїхав до Сполучених Штатів. Після чого головнокомандувач японських сил створив виконавчу комісію та консультативну державну раду під керівництвом філіппінських лідерів.

На кінець року японці заснували єдину партію тоталітарного типу — «Колібані». Всі політичні та економічні інституції опинилися під верховною владою японців. Аби створити «сферу спільного процвітання великої Східної Азії» та реалізувати гасло «Азія для азійців», японський уряд вирішив піти у своїх діях ще далі. У травні 1943 р. генерал Годзю, прем'єр-міністр, відвідав архіпелаг; там була обрана конституційна асамблея, котра схвалила нову конституцію. 25 вересня Хосе Лорень був обраний президентом, Рохас — віце-президентом, а 14 жовтня японська воєнна адміністрація оголосила, що вона поступається місцем новій незалежній Філіппінській Республіці... Одночасно була розгорнута сильна пропаганда на користь Японії. Японці повністю командували пресою, радіо, самим президентом республіки та всією адміністративною машиною. Вони робили значні зусилля аби деамериканізувати архіпелаг; послали туди велику кількість технічних фахівців, проте звідти вивозилася велика частина національних багатств.

Нідерландська Індія

Після того як японці захопили величезний архіпелаг, вони розгорнули активну пропаганду ідеї «Азія для азійців». Крім того, був організований рух, який називався «Три А» і який висунув три гасла: «Японія — лідер в Азії, Японія — захисник Азії, Японія — світоч Азії». Його очолював індонезієць. Лідери національного руху добровільно розділилися на дві групи. Одна, керована Сукарно та Таттою, виступала за співпрацю з японцями; інша — на чолі з Шагріром та Шаріфуддіном — чинила опір японцям.

Бірма

Бірманський лідер Ба Мо, котрий очолював партію «Сіньєтха» (бідняків), уникнув арешту навесні 1942 р. під час японського панування в Бірмі і запропонував свої послуги японцям. 1 серпня 1943 р. Японія надала Бірмі незалежність і сформувала там сателітний уряд, очолюваний Ба Мо, що оголосив війну Англії та США. Однак брутальність, із якою здійснювалася японська окупація, серйозна економічна криза, викликана припиненням експорту рису, сприяли розвитку невеликого руху Опору, який перебував почасти під впливом комуністів і називався «Антифашистська ліга за визволення народу». Його очолював генерал Аунг Сан, якого підтримував його зять, комуніст Тхон Тун. Законний уряд Бірми перебував в еміграції в Шімлі, в Індії. Після того, як союзники відвоювали Бірму (кінець 1944–травень 1945 р.), непопулярному урядові Ба Мо настав кінець; націо-

нальні почуття бірманців була на піднесенні, а комуністична агітація набувала все більшого розмаху.

Дюрозель Жан Батист
Історія дипломатії від 1919 року
до наших днів. — К., 1995. — С.314-317.

III. Пакт про нейтралітет між СРСР та Японією (витяг)

Президія Верховної Ради СРСР і його Величність Імператор Японії, керовані бажанням укріпити мирні та дружні відносини між обома країнами, вирішили заключити Пакт про нейтралітет...

Стаття перша.

Обидві сторони, що домовляються, зобов'язуються підтримувати мирні та дружні відносини між собою і взаємо поважати територіальну цілісність та недоторканість іншої сторони, котра домовляється.

Стаття друга.

У випадку, якщо одна із сторін, що домовляється, стане об'єктом воєнних дій з боку однієї або декількох третіх держав, інша сторона, котра домовляється, буде дотримуватися нейтралітету в провадженні всього конфлікту.

Стаття третя.

Цей Пакт виступає в силу з дня його ратифікації обома сторонами, що домовляються, та зберігає силу впродовж п'яти років. Якщо жодна із сторін, котрі домовляються, не денонсує Пакт за рік до завершення терміну, він буде вважатися автоматично продовженим на наступні п'ять років.

Стаття четверта.

Цей Пакт підлягає ратифікації впродовж короткого терміну. Обмін ратифікаційними грамотами повинен відбутися в Токіо також упродовж короткого строку.

На виконання чого названі вище Уповноважені підписали цей Пакт у двох примірниках, складений на російській та японській мовах, і приклали до нього свої печатки.

Складено в Москві 13 квітня 1941 року, що відповідає 15 дню четвертого місяця 16 року Сіова.

В.Молотов Іосуне Мацуока Іосицугу Татекава

Тихвинский С.Л. Заключение советско-японского пакта о нейтралитете 1941 г. // Новая и новейшая история. — 1990. — С.32-33.

Питання й завдання для самоконтролю:

1. Доведіть, що в 30-ті рр. ХХ ст. посилилася роль армії в політичному житті Японії. Які наслідки цього процесу?
2. У чому полягав зміст плану «Кантокуен»?
3. Яке значення мали бої за Гаудалканал?
4. Визначіть ухвали Ялтинської та Потсдамської конференції щодо подальшого ведення воєнних дій на Тихому океані. Охарактеризуйте їх.
5. Яку роль відіграв Радянський Союз у розгромі мілітаристської Японії?

ТЕМА 4

БЛИЗЬКОСХІДНА КРИЗА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВРЕГУЛЮВАННЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА 40-х РОКІВ ХХ — ПОЧАТОК ХХІ ст.)

ПЛАН:

1. Утворення держави Ізраїль. Сіонізм і арабо-ізраїльська війна 1948- 1949 рр.
2. Політика ізраїльського уряду щодо палестинців. Арабо-ізраїльські війни 1956, 1967 і 1973 рр. та їх наслідки.
3. Розгортання Палестинського руху опору. Створення Організації Визволення Палестини та її діяльність у другій половині 60-х — першій половині 70-х років ХХ ст.
4. Кемп-Девідські угоди та їхній вплив на розв'язання Близькосхідної кризи.
5. Палестинсько-ізраїльські переговори другої половини 90-х років та їх політичні наслідки. Загострення Близькосхідної кризи на початку ХХІ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела:

Хрестоматія по новейшій історії. — М., 1961. — Т.3. — С.620-623.

Підручники та посібники:

Васильев А.М. Історія Востока. — М., 1998. — Т.2.
Козицький А.М. Новітня історія Азії та Африки. — Львів, 2005.

Новейшая история стран Азии и Африки. XX век. 1945-2000. — Ч.3. / Под ред. А.М.Родригеса. — М., 2001.

Новейшая история арабских стран Азии (1917-1985). — М., 1988.

Розалиев Ю. Новая и новейшая история стран Азии и Африки. — М., 1987.

Трошин Ю.А. История стран Азии и Африки в новейшее время (1918-2000). — М., 2004.

Монографії та статті:

Арабский мир: три десятилетия независимого развития. — М., 1990.

Бакланов А. Ближневосточный мирный процесс: как восстановить динамику? // Азия и Африка сегодня. — 2006. — №6.

Барковский Л. Израиль: под гнетом сионизма // Азия и Африка сегодня. — 1985. — №3.

Барамки Г. Терроризм и израильско-палестинские отношения // Азия и Африка сегодня. — 2005. — №10.

Беленькая М. Палестина. Арафат: лидер и его наследие // Азия и Африка сегодня. — 2005. — №4.

Васильев А. Говорит гроссмейстер ближневосточной политики // Азия и Африка сегодня. — 2007. — №3.

Глухов Ю.В. Кемп-Девид — ящик Пандоры // Вопросы истории. — 1983. — №3.

Давидсон А. Ближний Восток меняет свое лицо // Азия и Африка сегодня. — 2007. — №2.

Демченко П. Ближний Восток в тисках кризиса // Азия и Африка сегодня. — 1993. — №9-10.

Дмитриев Е. Палестинская трагедия. — М., 1985.

Донцов В.Е. Палестинское движение «исламский джихад»: характеристика идеологии и политической практики // Ближний Восток и современность. Сборник статей (Вып. 22). — М., 2004.

Израиль. План Шарона по отделению от палестинцев // Азия и Африка сегодня. — 2004. — №6.

Ильянский М. Сегодня в Израиле. Палестинцы об Израиле // Азия и Африка сегодня. — 2004. — №7.

Киселев В. Ближний Восток. Долгая дорога к миру // Азия и Африка сегодня. — 2000. — №5, 6, 7.

Киселев В., Морока Рами. Перспективы урегулирования палестино-израильского конфликта // Азия и Африка сегодня. — 2005. — №3.

Китамов В.К. Посредничество США в урегулировании Ближневосточного конфликта // Ближний Восток и современность. Сборник статей (Вып. 15). — М., 2002.

Клява А.Я. Палестинское национальное движение: от вооруженной борьбы к «дипломатии с оружием в руках» (1974-1991 гг.) // Ближний Восток и современность. Сборник статей (Вып. 20). — М., 2002.

Концельман Г. Арафат. — М., 1977.

Косач Т.Т. Марксисты в контексте интифады: демократический фронт освобождения Палестины // Ближний Восток и современность. Сборник статей (Вып. 15). — М., 2002.

Кудрявцев А.В. Исламский мир и палестинская проблема. — М., 1990.

Кузнецов Д.В. Арабо-израильский конфликт и французские общественные течения // Восток. — 2004. — №2.

Медведко Л.И. К востоку и западу от Суэца. — М., 1980.

Миронов А., Туроджиев В. Кибуцы и кибуцники // Азия и Африка сегодня. — 1998. — №5.

Миронов А., Туроджиев В. Полвека на пороховой бочке: Израиль 50 лет // Азия и Африка сегодня. — 1998. — №5.

Незабываемые встречи с Ясиром Арафатом // Азия и Африка сегодня. — 2002. — №1.

Прокофьев Д. Большое ограбление палестинцев // Азия и Африка сегодня. — 1985. — №7, 8.

Симановский С.И. Три года интифады и палестинская экономика // Ближний Восток и современность. Сборник статей (Вып. 15). — М., 2002.

Смирнов А. Арабо-израильские войны. — М., 2003.

Ури Дэвис. Апартеид в Израиле. Израиль: План Шарона // Азия и Африка сегодня. — 2004. — №6.

Эпштейн А., Урицкий М. Шестидневная война и современная политическая динамика на Ближнем Востоке // Восток. — 2003. — №2.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Вивчення даної теми слід розпочинати із з'ясування наслідків Другої Світової війни для єврейського народу. Зверніть увагу на позиції країн-переможців щодо розв'язання ситуації на Близькому Сході. З'ясуйте процес утворення держави Ізраїль, охарактеризуйте пропозиції, спрямовані на розв'язання територіальних проблем між єврейським та арабським населенням. Дайте оцінку рішенням, що визначили утворення держави Ізраїль. Висвітліть ставлення іноземних держав до цієї події. Зробіть висновки.

Вагоме місце серед подій на Близькому Сході займали арабо-ізраїльські війни 1948-1949 рр., 1956 р., 1967 р. та 1973 р.

Тому потрібно висвітлити їх причини та наслідки. Покажіть роль СРСР та США у цих війнах. Дайте їм оцінку.

У вирішенні палестинської проблеми зацікавлені різні політичні сили. Серед них досить авторитетною в арабському русі опору є **Організація Визволення Палестини (ОВП)**. Вона з'явилася на початку 60-х рр. XX ст., однак і до сьогодні бере активну участь у розв'язанні Близькосхідної кризи. Понад 30 років її очолював **Ясір Арафат**. Змалюйте його історичний портрет.

Важливим шляхом, за допомогою якого ворогуючі сторони прагнуть знайти порозуміння, є дипломатичний. Його започаткували переговори у **Кемп-Девіді**, з'ясуйте їх зміст і наслідки. Дайте оцінку.

Активізувався процес палестино-ізраїльських переговорів у другій половині 90-х рр. XX ст. Висвітліть їх хід і визначіть політичні наслідки. На конкретних прикладах покажіть, що являють собою ізраїльсько-палестинські відносини на початку XXI ст. Зробіть загальні висновки.

При підготовці до заняття скористуйтеся картою «**Близький Схід у другій половині XX ст.**»

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ:

I. Палестинці про Ізраїль Заява руху «Ісламський Джихад» (витяг)

Рух «Ісламський Джихад» оплакує смерть шейха — борця Ахмеда Ясина, котрий ототожнював собою ісламську релігію. Цей злочин перейшов усі можливі межі, виходить за поріг нашого розуміння. Коли воно здійснюється проти людини, яка є символом усього ісламського світу, то ця спроба вбивства спрямована не тільки проти шейха, але й проти всього палестинського народу і арабо-мусульманської общини в цілому...

Вбивством шейха Ахмеда Ясина Шарон сподівався зламати волю Руху ХАМАС та інших палестинських організацій до опору. У відповідь можемо нагадати про зрадницьке вбивство засновника «Ісламського Джихада» д-ра Фатхі Шакані, котрий оросив своєю праведною кров'ю древо опору, яке після його загибелі стало тільки ще сильнішим та впертішим...

Ми закликаємо лідерів арабських країн, які таємно або відкрито співробітничать з сіоністським режимом, пробудитися і надати допомогу братському палестинському народу. В іншому випадку історія Вам цього не простить, і доля ваша з допомогою ваших же підданих і громадян стане з долею шейха Ахмеда Ясина, трон якого було зруйновано сьогодні в Газі сіоністською ракетою.

Главарям окупантів ми заявляємо, що політика вбивств не зламає нашу рішучість продовжувати боротьбу за віру й приймати мученицьку смерть. Кров наших мучеників обернеться поразкою всіх злочинців — вбивць, зрадників і сіоністських агентів!
22 березня 2004 р.

Заява ХАМАС

Рух ісламського опору повідомляє палестинському народу та всій арабській нації і мусульманській общині про смерть керівника Руху в Газі мученика д-ра Абдельазиза ар-Рантисі (Абу Мухаммеда).

17 квітня 2004 р. боягузливий сіоністський ворог наніс ракетний удар по машині, в якій їхав д-р ар-Рантисі. Цей жахливий злочин свідчить про те, що сіоністи та прикриваючі їх американці, хочуть знищити палестинський народ і його політичних керівників та зруйнувати існуючі між ними почуття єдності й згоди.

ХАМАС хоче ще раз запевнити палестинський народ і арабо-мусульманські країни, що буде продовжувати рух по шляху опору до повної перемоги або смерті.

Ми переможемо або загинемо.

17 квітня 2004 р.

Палестинцы об Израиле // Азия и Африка сегодня. — 2004. — №7. — С.41.

II. Заява радянського уряду щодо збройної агресії проти Єгипту

31 жовтня 1956 року

Єгипет став жертвою агресії. На його територію ввійшли ізраїльські війська та нависла загроза висадки англійських і французьких військ. У ніч з 29 на 30 жовтня ізраїльські війська перейшли єгипетський кордон і розпочали воєнні дії, просуваючись по Синайському півострову в напрямку Суецького каналу.

Дії ізраїльського уряду являють собою акт збройної агресії і є відкритим порушенням Статуту ООН. Факти свідчать, що вторгнення ізраїльських військ було розраховане на те, щоб використати його як привід для західних держав, в першу чергу Англії та Франції, ввести свої війська на територію арабських держав, в зону Суецького каналу. Свої агресивні дії західні країни прикривають посиланнями на колоніалістську декларацію США, Англії і Франції 1950 року, одногосно відкинута всіма арабськими державами. Діючи в якості зброї імперіалі-

стичних кіл, прагнучи відновити режим колоніального гніту на Сході, уряд Ізраїлю кинув виклик усім арабським народам, усім народам Сходу, котрі ведуть боротьбу проти колоніалізму. Шлях, на який стали правлячі екстремістські кола Ізраїлю, є злочинним і небезпечним, насамперед, для самої держави Ізраїль, для його майбутнього.

Хрестоматія по новейшей истории. —
Т. III. — Ч. I (1945-1961). Документы
и материалы. — М., 1961. — С.721.

III. План Шарона по відокремленню від палестинців (витяг)

1. Загальні принципи.

Ізраїль підтримує мирний процес і націлений на досягнення в ході переговорів домовленості про існування двох держав: держави Ізраїль як європейської держави та палестинської держави для палестинського народу...

Ізраїль прийшов до усвідомлення того, що у даний момент він не має палестинського партнера, з яким можна було б продовжувати двосторонній процес розподілу. В цьому сенсі розроблено план одностороннього відокремлення з урахуванням таких моментів:

А) Ситуація, що склалася є неприпустимою. Для її ліквідації Ізраїль повинен піти по шляху, не пов'язаному з співробітництвом з палестинцями.

В) План відокремлення приведе до покращення ситуації в сфері безпеки, по крайній мірі, у довгостроковій перспективі.

С) При будь-якому завершальному врегулюванні у майбутньому Ізраїль не буде вести поселенської діяльності в секторі Газа. З іншого боку... в Іудеї та Самарії залишаються райони, котрі будуть частиною держави Ізраїль, і в цих районах будуть цивільні поселення, зони безпеки та інші місця, в яких Ізраїль збереже зацікавленість.

Д) Вихід із сектора Газа та з північної Самарії (демонтаж чотирьох поселень й воєнних інсталяцій поблизу від них) унеможливить протиріччя з палестинським поселенням і стане потенціалом для покращення умов життя палестинців у цьому районі та розвитку палестинської економіки.

Е) Ізраїль сподівається, що палестинці скористаються перевагами процесу відокремлення для того, щоб розірвати коло насилля і знову вступити в процес діалогу.

Ф) Процес відокремлення поставить хрест на твердженнях про те, що Ізраїль несе відповідальність за жителів сектора Газа.

Г) Процес відокремлення не є відступом від існуючих домовленостей між Ізраїлем і палестинцями... Коли палестинська сторона продемонструє належну ступінь готовності, здатності до дій і до реалізації (зобов'язань) по боротьбі з тероризмом і проведеному реформ на основі мирного плану «Дорожня карта», тоді стане можливим повернення до шляху переговорів і діалогу...

5. Характер сприяння палестинцями в сфері безпеки.

Ізраїль погоджується на надання американською, британською, єгипетською владою або іншими експертами консультацій, сприяти або навчати палестинські сили безпеки з метою боротьби з тероризмом і підтримкою громадського порядку відповідно з домовленостями, досягнутими з Ізраїлем. Ізраїль твердо дотримується принципу, відповідно до якого в секторі Газу або в Іудеї та Самарії не повинно бути іноземної взаємної присутності без координації цього питання з ізраїльською стороною та без згоди Ізраїлю...

9. Діяльність міжнародних громадських організацій.

Ізраїль позитивно оцінює продовження діяльності міжнародних гуманітарних організацій, які працюють у сфері цивільного розвитку і надають допомогу палестинському населенню. Ізраїль буде координувати свої дії з цими гуманітарними організаціями з метою сприяння їх роботі...

14. Процес виведення сил запланований на кінець 2005 року. Етапи виводу та деталізований розклад буде наданий на одобрення США...

Израиль. План Шарона по отделению от палестинцев // Азия и Африка сегодня. — 2004. — №6. — С.17-18.

Запитання й завдання для самоконтролю:

1. Коли була створена держава Ізраїль?
2. Що Ви розумієте під поняттям «сіонізм»?
3. Перерахуйте арабо-ізраїльські війни, визначте їх наслідки.
4. У чому полягає сутність принципу: «мир — в обмін на територію»?
5. Коли було укладено Кемп-Девідські угоди?
6. Що стало причиною вбивства І.Рабіна?
7. У чому полягає суть інтифади?
8. Якими, на Вашу думку, є перспективи врегулювання Близькосхідної кризи? Власну думку обґрунтуйте.

ТЕМА 5

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 40-х рр. ХХ ст. — ПОЧАТКУ ХХІ ст.

ПЛАН:

1. Соціально-економічний розвиток у 50-х-70-х рр. ХХ ст.
2. Ідеологія і політика апартхейду. Створення бантустанів.
3. Реформи президента Фредеріка де Клерка. Скасування апартхейду (кінець 80-х початок 90-х рр.)
4. Демократизація суспільно-політичного життя. Внутрішня і зовнішня політика уряду Н.Мандели. ПАР на початку ХХІ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела:

Хрестоматія по новейшій історії. — М., 1961. — Т.3. — С.758-761.

Підручники та посібники:

Козицький А.М. Новітня історія Азії та Африки. — Львів, 2005.

История Тропической и Южной Африки 1918-1988. — М., 1989.

Новейшая история Африки. — М., 1968.

Новейшая история стран Азии и Африки ХХ век. 1945-2000. — Ч.3. / Под. ред. А.М.Родригеса. — М., 2001.

Сергійчук І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 — кінець ХХ ст.). — Суми, 2002.

Трошин Ю.А. История стран Азии и Африки в новейшее время. — М., 2004.

Монографії та статті:

Беляев А. Куда идет Южная Африка? // Азия и Африка сегодня. — 1993. — №6.

Вооруженная борьба народов Африки за свободу и независимость. — М., 1974.

Герасимчук И. Значение концепции «устойчивого развития» для юга Африки // Азия и Африка сегодня. — 2004. — №5.

История национально-освободительной борьбы народов Африки в новейшее время. — М., 1978.

Кораблев Ю. Образование Африканского Союза: смена названия или постановка новых задач? // Азия и Африка сегодня. — 2001. — №8.

Просветов А. СВАПО укрепляет свои позиции // Азия и Африка сегодня. — 1995. — №5.

Просветов А. Сценарий на послезавтра // Азия и Африка сегодня. — 1993. — №8.

Пичугин Ю. Национальная партия снова претендует на власть // Азия и Африка. — 1996. — №9.

Пичугин Ю. Коррупция подрывает реформы // Азия и Африка сегодня. — 1998. — №2.

Решетняк Н. Фредерик де Клерк — потрясатель основ // Азия и Африка сегодня. — 1992. — №10.

Шубин В., Прокопенко Л. «Африканский ренессанс»: концепция или лозунг? // Азия и Африка сегодня. — 2002. — №3.

Шубин Г.В. Проблемы развития демократической Южной Африки // Восток. — 2004. — №1.

Урнов Ю.А. Политика ЮАР в Африке. — М, 1982.

Потемкин Ю.В. Африка: социальные изменения на исходе XX века // Восток. — 1994. — №2.

Скубко Ю.С. Южноафриканская наука после апартеида. Современный научно-технический потенциал ЮАР // Восток. — 2007. — №3.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

При вивченні *теми* «Соціально-економічний і політичний розвиток Південно-Африканської Республіки у другій половині 40-х рр. XX ст. початку XXI ст.» слід охарактеризувати насамперед економічний і соціальний розвиток країни у 50-70-х рр. XX ст. При цьому важливо визначити його основні особливості. З'ясуйте роль ПАР на африканському континенті.

З 1948 р. расистський режим Південно-Африканського Союзу офіційно ввів політику **апархейду**. Тому слід звернути увагу на її сутність й охарактеризувати заходи, ухвалені різними урядами ПАС (з 1961 р. — ПАР), що склали цю політичну систему. Проаналізуйте зміст закону «**Про розвиток**», який обґрунтовував створення за межами території, зайнятої білою меншиною, бандустанів. З'ясуйте їх мету та значення.

Боротьбу проти апархейду й дискримінації більшості населення ПАР послаблювали міжплемінні протиріччя. У країні існувало два ворогуючі політичні угруповання — **Африканський національний конгрес (АНК)** і зулуський рух «**Інката**». Визначте їх основні програмні вимоги та методи їх реалізації, лідерів цих політичних сил, дайте оцінку.

Внутрішньополітичний розвиток ПАР визначала, правляча з 1948 р., Націоналістична партія. Вона була ініціатором проведення всіх расистських законів і впродовж десятиріч відстоювала режим апартхеїду. Після приходу до влади **Фредеріка де Клерка** розпочався поступовий демонтаж цієї системи. Змалюйте його політичний портрет і виділіть основні реформи, котрі було проведено в державі. Висловіть власну думку.

У 1994 р. в ПАР уперше відбулися вибори до парламенту без расової дискримінації. За їх підсумками АНК отримав більшість місць у нижній і верхній палатах і відповідно посади президента ПАР і першого виконавчого віце-президента. Президентом ПАР став **Нельсон Мандела**. Охарактеризуйте період його президентства. Змалюйте політичний портрет Н.Мандели. Дайте власну оцінку.

У 1999 р. на чергових виборах переміг Табо Мбекі, котрий продовжив курс Нельсона Мандели. Тому, використовуючи різні джерела, визначіть особливості соціально-економічного та політичного розвитку країни на початку ХХІ ст. Покажіть місце ПАР на континенті та у світі. Зробіть загальні висновки.

Скористуйтесь при підготовці до заняття картою: «**Політична карта Африки**».

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ:

I. Хартія свободи (З документів Конгресу народів Південної Африки)

Червень 1955 року

Ми, народ Південної Африки, заявляємо всій нашій країні та усьому світу, що Південна Африка належить усім, хто тут проживає, чорним і білим, і що ніякий уряд не має права на владу, якщо він не створений по волі народу;

що у нашого народу було забрано його права на землю, свободу та мир урядом, який опирається на несправедливість і нерівність;

що наша країна до тих пір не стане квітучою та вільною, поки весь наш народ не буде жити в товаристві, користуючись рівними правами та можливостями;

що тільки демократична держава, яка виражає волю всього народу, може гарантувати всім громадянам, незалежно від кольору шкіри, раси, статі або віросповідання, їх законні права....

... Південна Африка повинна бути повністю незалежною державою, котра поважає права і суверенітет усіх людей;

Південна Африка повинна боротися за збереження миру в усьому світі та за розв'язання всіх міжнародних суперечок шляхом переговорів, а не війни;...

... народи протекторатів Басутоленда, Бечуаленда і Свазіленда повинні бути вільні у визначенні свого майбутнього;

... право всіх народів Африки на незалежність і самоуправління має бути визнане. Повинні бути закладені основи тісного співробітництва між ними.

Хай всі, хто любить свій народ і свою країну, скажуть тепер, як ми говоримо тут: «Ми будемо боротися пліч-о-пліч упродовж усього нашого життя до того часу, поки не завоюємо свого звільнення».

Хрестоматія по новейшей истории. —
Т. III. — Ч. I (1945-1961). Документы
и материалы. — М., 1961. — С.758-760.

II. Нельсон Мандела: «Ми не зможемо примиритися з правом вето білих...»

Сама важлива сьогодні подія в країні — ...достатньо серйозні проблеми, що загрожують зірвати переговорний процес (між опозицією й офіційною владою). Це питання про насилля, яке шириться з 1984 року, в результаті чого загинуло більше 13 тисяч невинних людей. Ми повністю переконані в тому, що уряд міг покласти кінець насиллю, але з тієї чи іншої причини він не хоче використовувати свої можливості. Це і викликало достатньо серйозну турботу, але більше всього нас непокоє наслідок до того, що відбувається за Ф. де Клерка. Насилля повинно було підірвати позиції АНК, і нам чітко зрозуміло, що в основі цих дій — спроба не допустити створення демократичного уряду на чолі з АНК. Де Клерк, безумовно, прагне до фундаментальних, демократичних змін, але він не хоче, щоб на чолі демократичного уряду стояв АНК. Незважаючи на своє бажання демократичних перетворень, він, тим не менше, тримається за владу. Це ставить під загрозу весь процес переговорів. Але ми твердо вирішили, що він повинен завершитися успіхом, тому ми вимагаємо терміново сформувати тимчасовий уряд, який представлятиме всі національні групи. Одна з цілей тимчасового уряду — забезпечення безпеки, і тільки, досягнувши її ми можемо сподіватися, що ми зможемо стримувати ворогів, які здійснюють це насилля.

Азия и Африка сегодня. —
1992. — №10. — С.11-13.

**III. Конституція Південно-Африканської
Республіки 1996 рік**
**Укладена 8 травня 1996 року з поправками, внесеними
Конституційними Зборами 11 жовтня 1996 року**
(витяг)

ПРЕАМБУЛА

Ми, народ Південної Африки, визнаємо несправедливість нашого минулого, віддаємо честь тим, хто страждав за справедливість та свободу нашої землі, поважаємо тих, хто працював на будівництво та розвиток нашої країни; та віримо в те, що Південна Африка належить тим, хто в ній живе, поєднаний в своїй різноманітності. Ми, враховуючи вищесказане, через своїх вільно обраних представників приймаємо цю Конституцію як основний закон Республіки, який: покладає кінець розбіжностям минулого та встановлює суспільство, засноване на демократичних засадах, соціальній справедливості та основних правах людини; встановлює основи демократичного та відкритого суспільства, в якому уряд утворюється на волевиявленні народу та кожний громадянин є рівним перед законом; поліпшує рівень життя громадян та вивільнює потенціал кожної особи; та буде об'єднаною та демократичною Південною Африкою, спроможною зайняти своє законне місце як суверенна держава в об'єднанні націй.

Хай Бог захищає наших людей.

Благослови, Боже, Південну Африку.

РОЗДІЛ 1
ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Південно-Африканська Республіка

1. Південно-Африканська Республіка є суверенною, демократичною державою, що базується на засадах:

а) людської гідності, досягнення рівності та просування прав людини та свободи;

б) відсутності расизму та дискримінації за статевою ознакою;

в) верховенства Конституції та права;

г) загального права голосу дорослих, національних загальних виборчих списків, регулярних виборів та багатопартійної системи, демократичного уряду для забезпечення відповідальності, оперативності та відкритості.

Громадянство

3. (1) Існує загальне громадянство Південної Африки.

- (2) Всі громадяни:
- (а) мають рівні права, привілеї та вигоди громадянства;
 - (б) мають рівні обов'язки та відповідальність громадянства.
- (3) Умови набуття, втрати громадянства та поновлення у громадянстві визначаються національним законодавством.

Мови

6. (1) Офіційними мовами Республіки є Sepedi, Sesotho, Setswana, isi Swati (мова народності свазі), Tshivanda (мова народності венда), Xitsonga (мова народності тсонга), Afrikaans (африкаанс), English (англійська мова), isi Ndebele (мова народності ндебеле), isi Xhosa (мова народності коса) та isi Zulu (мова народності зулу).

(2) Визнаючи історично применшене використання та статус місцевих мов нашого народу, держава повинна вчиняти практичні та позитивні заходи для підвищення статусу та розширення використання цих мов.

РОЗДІЛ 2 БІЛЬ ПРО ПРАВА

Права

7. (1) Цей біль про права є наріжним каменем демократії в Південній Африці. Він містить права всього народу нашої країни та затверджує демократичні цінності людської гідності, рівності та свободи. Країна повинна поважати, захищати, сприяти та здійснювати права, зазначені в Білі про права.

Рівність

9. (1) Кожний має рівні права перед законом та має право на рівний захист та блага від законодавства.

(2) Рівність включає повне та рівне втілення всіх прав та свобод. Для сприяння досягненню рівності можуть вчинятися законодавчі та інші заходи, які мають своїм наміром захист або розвиток осіб або категорій осіб, які страждають від несправедливої дискримінації.

(3) Держава не може несправедливо дискримінувати прямо або опосередковано будь-яку людину з однієї або кількох підстав, включаючи расу, стать, вагітність, матеріальний статус, етнічне або соціальне походження, колір, сексуальну орієнтацію, вік, неправоздатність, релігію, совість, переконання, культуру, мову та походження.

(4) Жодна особа не може несправедливо дискримінувати прямо або опосередковано будь-яку особу з однієї або кількох

підстав, зазначених в пункті (3). Національне законодавство має бути введене в дію для запобігання або захисту від несправедливої дискримінації.

(5) Дискримінація по одній або кількох підстав, перелічених в пункті (3), є несправедливою, якщо не встановлено, що така дискримінація є справедливою.

Свобода релігії, переконань та думки

15 (1) Кожний має право на свободу совісті, релігії, роздумів, переконань та думки.

(2) Релігійні обряди можуть проводитися в державних установах або в установах, яким допомагає держава, за умов, що:

(а) такі обряди відповідають правилам, встановленим відповідними публічними органами;

(б) такі обряди проводяться на основі справедливості;

(в) відвідування таких обрядів є безкоштовним і добровільним.

(3) (а) Ця стаття не заважає законодавству визнати:

(і) шлюби, що укладені за будь-якими традиціями, або системою релігійного, персонального або сімейного права, та

(ii) системи персонального та сімейного права, згідно з будь-якими традиціями, або, що стосуються осіб, які сповідують окрему релігію.

(б) визнання умов параграфу (а) має відповідати цій статті та іншим положенням цієї Конституції.

РОЗДІЛ 3 ОБ'ЄДНАНИЙ УРЯД

Уряд Республіки

40. (1) Уряд в Республіці складається з національного, провінційного та місцевого рівня уряду, які є характерними, незалежними та взаємопов'язаними.

(2) Всі сфери уряду повинні дотримуватися та виконувати принципи цієї Глави та повинні здійснювати свою діяльність в межах параметрів, встановлених цією Главою.

РОЗДІЛ 4 ПАРЛАМЕНТ

Законодавча влада Республіки

43. У Республіці законодавчою владою наділено: на загальнодержавному рівні — Парламент, як зазначено у статті 44;

(б) на провінційному рівні — провінційні законодавчі органи, як зазначено у статті 104;

(в) на місцевому рівні — муніципальні ради, як зазначено у статті 156.

РОЗДІЛ 5 ПРЕЗИДЕНТ І ДЕРЖАВНА ВИКОНАВЧА ВЛАДА

Президент

83. Президент:

(а) є Главою Держави та главою державної виконавчої влади;

(б) повинен підтримувати, захищати та поважати Конституцію як вищий закон Республіки;

(в) сприяє єдності нації та тому, що веде до процвітання Республіки.

РОЗДІЛ 6 ПРОВІНЦІЇ

Провінції

103. (1) Республіка складається з наступних провінцій:

(а) Східна Капська (Eastern Cape);

(б) Вільна держава (Free State);

(в) Гаутенг (Gauteng);

(г) Квазулу-Наталь (KwaZulu-Natal);

(д) Мпумаланга (Mpumalanga);

(е) Північна Капська (Northern Cape);

(є) Північна Провінція (Northern Province);

(ж) Північно-західна (Northern West);

(з) Західна Капська (Western Cape).

(2) Кордони провінцій закріплюються станом на момент введення в дію Конституції.

ЗАКОНОДАВСТВО ПРОВІНЦІЙ

Законодавчі повноваження провінцій

104. (1) Законодавчі повноваження провінції покладаються на законодавчий орган провінції, та надають законодавчому органу провінції наступні повноваження:

приймати конституцію для своєї провінції або приймати поправки до конституції, прийнятої на підставі статей 142 та 143;

(б) приймати закони для своєї провінції, які регулюють:

(і) будь-яке питання в межах функціональної сфери, визначеної Додатком 4;

(ii) будь-яке питання в межах функціональної сфери, визначеної Додатком 5;

(iii) будь-яке питання за межами цих функціональних сфер, та яке окремо приписується провінції національним законодавством; та

(в) будь-яке питання, для якого положення Конституції передбачає введення в дію законів провінції; та

(г) для надання будь-яких законодавчих повноважень Муніципальним Радам в цій провінції.

(2) Законодавчий орган провінції шляхом резолюції, прийнятої принаймні двома третинами від її складу, може вимагати від Парламенту зміну назви провінції.

(3) Законодавчий орган провінції зв'язаний виключно цією Конституцією та у разі прийняття конституції провінції, також такою конституцією, та повинен діяти відповідно до та в межах такої конституції провінції.

(4) Питання, перелічені в Додатку 4, регулюються виключно законодавством провінції, яке стосується питання, що є обумовлено необхідними для або допоміжними — для ефективного виконання повноважень, що стосуються будь-якого питання, встановленого в Додатку 4.

(5) Законодавчий орган провінції може рекомендувати Національним Зборам законодавство, що стосується будь-якого питання за межами цього органу, або щодо якого Акти Парламенту мають вищу юридичну силу над законами провінції.

<http://www.rada.gov.ua/LIBRARY/catalog/africa.htm>

Запитання й завдання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність політики апартеїду?
2. Які політичні сили брали активну участь у житті ПАР в кінці 40-х на початку 90-х рр. XX ст.? Охарактеризуйте їх.
3. Визначіть основні заходи Фредеріка де Клерка, спрямовані на демонтаж режиму апартеїда.
4. Яку роль у житті ПАР відіграв Нельсон Мандела?
5. Що являє собою ПАР на початку XXI ст.? Висловіть власні міркування.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ Й МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ЇХ НАПИСАННЯ

Реферат — один із важливих видів самостійної роботи студентів, який допомагає, опрацювавши відповідні джерела, наукову та методичну літературу, поглиблено вивчати проблеми курсу «Новітньої історії країн Азії та Африки». Його підготовка сприяє виробленню навичок самостійного аналізу джерел та наукової літератури, систематизації матеріалу та стислого викладу. Студент обирає одну із запропонованих тем з курсу (див. перелік тем рефератів).

Робота над рефератом розпочинається зі складання бібліографії (не менше п'яти назв) та її опрацювання. На даному етапі важливими є два взаємопов'язаних моменти: вміння «читати» і вести запис прочитаного. Правильна робота з книгою передбачає дотримання ряду правил, основним з яких є **свідоме засвоєння прочитаного, а не механічне заучування**. Це вимагає **зосередженості і виключає поверховість сприймання**. Починати її слід з ознайомлення зі змістом книги і вступом (передмовою) до неї. Це дасть загальний орієнтир та уявлення про питання, що в ній висвітлюються. Потім здійснює фронтальне ознайомлення з матеріалом і розпочинає його глибоке опрацювання. Неодмінним правилом при цьому є **з'ясування незрозумілих історичних термінів, понять, визначень тощо**, для чого слід користуватися словниками, довідниками, енциклопедіями та іншими довідковими виданнями.

Працюючи з історичною літературою, необхідно робити **виписки** (краще на окремих аркушах або картках) із зазначенням найважливіших подій, фактів, дат, імен, висновків, вказуючи всі складові наукового апарату (автор і назва твору, місце і рік видання, сторінка; наприклад — Коран. Перевод академіка І.Ю.Крачковського. — М.: Издательство «Раритет», 1990. — С.21; Дяченко А.Д. Внутрішньополітичне становище в Єгипті напередодні повстання 1919 р. // Український історичний журнал. — 1975. — №7. — С.32-34). Необхідно скласти план реферату, в якому передбачити вступ, кілька пунктів основної частини і висновки.

У **«Вступі»** варто охарактеризувати актуальність проблеми, стан її висвітлення в літературі, мету та завдання роботи.

В **«Основній частині»** потрібно розкрити зміст кожного питання у логічній послідовності з елементами самостійного аналізу історичного матеріалу. Писати слід сучасною українською мовою, короткими чіткими фразами, правильно оформлюючи науковий апарат; цитати брати в лапки і зазначати в посиланні, з якого джерела вони взяті, вказуючи сторінку.

У **«Висновках»** підводиться підсумок з теми в цілому, робляться узагальнення.

В кінці реферату подається список використаної літератури і джерел.

Реферат повинен мати обсяг **10-12** сторінок машинопису (комп'ютерного набору) через **2** інтервали з полями **1 см.** (праворуч), **2,5 см.** (зверху), не менше **2 см.** (знизу); або **20-25** сторінок писаного тексту. На сторінці має бути **30 рядків**. На обкладинці реферату зазначаються: назва вузу, прізвище, ім'я та по батькові виконавця, кафедра, тема реферату, назва дисципліни, факультет, курс, група, форма навчання. Реферати здаються на кафедру всесвітньої історії викладачам для перевірки. При підготовці до написання реферату за потребою студент може консультуватися у викладача кафедри всесвітньої історії, який викладає цей курс.

**Теми рефератів по курсу
«Новітня історія країн Азії та Африки»
для студентів IV курсу (заочна форма навчання)**

1. Афганістан у 30-х першій половині 40-х рр.
2. Туреччина у роки Другої світової війни.
3. Ірак у роки Другої світової війни.
4. Індія у роки Другої світової війни.
5. Економічний розвиток Японії між двома світовими війнами.
6. Революція у Монголії: становлення авторитарного режиму Чойбалсана.
7. Індонезія у роки Другої світової війни
8. Корея у 1918-1945 рр.
9. Визвольна боротьба народів Індокитаю у 1918-1945 рр.
10. Соціально економічний і політичний розвиток країн Африки у 1918-1945 рр.
11. Визвольна боротьба народів Лівану та Сирії у 1918-1945 рр. Утворення Трансїорданії.
12. Зовнішня політика китайського уряду в 1958-1978 рр.
13. Політичний розвиток Індонезії у 1965 — поч. XXI ст.
14. Економічний розвиток Туреччини у 80-х рр. XX ст. — поч. XXI ст.
15. Соціально-політичний та економічний розвиток Лівії, Тунісу, Марокко.
16. Теорія і практика соціалістичної орієнтації та її провал.

Перелік джерел і літератури подано в загальному списку основних джерел та літератури до вивчення курсу.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ Й МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ ЙОГО СКЛАДАННЯ

Як готуватися до заліку з «Новітньої історії країн Азії та Африки»? (IV курс)

Залік — форма контролю за процесом засвоєння певного навчального курсу з історії.

1. Протягом вивчення курсу «Новітньої історії країн Азії та Африки» цілеспрямовано відбирайте ту головну інформацію, яку необхідно запам'ятати надовго (виділіть її в своїх конспектах, спеціально завчайте основні поняття, дати, імена історичних осіб тощо).
2. При опануванні близької по змісту до раніше засвоєної тематики знову зверніться до її повторення.
3. У відведений час дня підготовки до заліку складіть план своєї роботи і у відповідності з ним вивчайте та повторюйте матеріал.
4. Вивчення кожного питання розпочинайте не з читання тексту підручника і конспекту, а з пригадування того, що вивчалось раніше. Тоді Ваша пам'ять «підкаже» на з'ясування яких питань слід звернути особливу увагу.
5. При повторенні матеріалу звертайте основну увагу не на окремі деталі подій і явищ, а на їх осмислення в цілому.
6. Складіть, при необхідності, хронологічні таблиці опорних дат або синхроністичні таблиці подій в різних країнах. Намагайтесь виявити загальні тенденції історичного розвитку в період, який вивчаєте.

В останній день повторіть вголос плани змісту кожного питання, яке виноситься на залік, і ті конкретні факти, які важко запам'ятовувалися у процесі підготовки.

Основні питання підготовки до заліку з «Новітньої історії країн Азії та Африки (1918-1945 рр.» (IV курс)

1. Прихід до влади Аманулли-хана.
2. Причини реформ Аманулли-хана.
3. Повстання 1928 р. і падіння уряду молодшафганців.
4. Початок революції в Туреччині, її характер, рушійні сили та особливості.
5. Сакарійська битва та її наслідки.

6. Ліквідація султанату та проголошення Туреччини республікою.
7. Причини піднесення національно-визвольної та революційної боротьби в Ірані.
8. Проголошення Гілянської радянської республіки та причини її поразки.
9. Повстання іракців у 1920 р.
10. Утворення Саудівської Аравії.
11. Основні райони селянського руху в Індії (1918-1922 рр.).
12. Кампанія громадської непокори (1920-1922 рр.) та причини її невдачі.
13. Гандізм та його роль у розвитку визвольної боротьби.
14. Фашизація Японії, її етапи і особливості.
15. Періодизація війни на Тихому океані.
16. Мідуейська битва та її значення.
17. Бої за Гуадалканал і перелом у війні на Тихому океані.
18. Розгром Квантунської армії і капітуляція Японії.
19. Революція 1925-1927 рр. у Китаї: початок, характер, рушійні сили та особливості.
20. Другий етап Північного походу.
21. V з'їзд КПК та його рішення.
22. Утворення Ліги незалежності В'єтнаму.
23. Основні риси соціально-економічного й політичного розвитку Лаосу та Камбоджі.
24. Селянське повстання 1930-1932 рр. у Бірмі.
25. Національні повстання 1919 і 1921 рр. у Єгипті.
26. Англо-єгипетський договір 1936р.
27. Визвольна боротьба населення Алжиру й Тунісу.
28. Причини поразки революції 1925-1927 рр. у Китаї.
29. Англо-іранський договір 1922 р.
30. Повстання в Хорасані та його придушення.

Перелік джерел і літератури подано в загальному списку основних джерел та літератури до вивчення курсу.

АУДИТОРНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА Й МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ЇЇ ВИКОНАННЯ

Методичні поради до виконання контрольної роботи

Одним із важливих етапів навчального процесу в заочній формі навчання є виконання контрольної роботи. Її мета полягає у самостійному опануванні студентами окремих важливих тем. Студент повинен глибоко засвоїти відповідний теоретичний матеріал, вміти його аналізувати, навчитись робити висновки щодо історичних подій, явищ та процесів, висловлювати власну думку та вміти її обґрунтувати. Набуті знання й потрібно проявити при написанні роботи.

Всього з курсу «Новітньої історії країн Азії та Африки» студенти історичного факультету виконують 1 контрольну роботу на IV курсі з теми: «Політика реформи у Китаї у 70-х рр. XX ст. — на початку XXI ст.» Її проводить викладач, який веде семінарські заняття.

Увага! Робота виконана не за варіантом не підлягає перевірки і не зараховується.

Загальні вимоги до контрольної роботи:

Письмовий виклад змісту питань контрольної роботи повинен складатися з рукописного тексту, кількість сторінок якого не регламентується. В ньому, на основі вивчення пропонованої наукової літератури з новітньої історії країн Азії та Африки, підручників, історичних документів з даної проблематики, необхідно аргументовано і творчо висвітлити зміст поставлених питань.

Увага! Робота, повністю чи частково переписана з підручника чи інших посібників не зараховується.

Текст повинен бути написаний виключно українською літературною мовою, розбірливим почерком. Основні теоретичні положення — правильно і чітко сформульовані. Сторінки мають пронумеровані.

На титульній сторінці робота підписується так:

**Аудиторна контрольна робота
з курсу «Новітня історія країн Азії та Африки»
по темі: ...
Студента (ки) IV курсу історичного факультету
Кам'янець-Подільського державного університету
(заочна форма навчання)**

П.П.

Число, місяць, рік написання роботи

Головне у підготовці до написання контрольної роботи — це підбір і вивчення літератури (її перелік додається до тематики контрольної роботи).

Особливу увагу треба приділити опануванню змісту питань теми; запам'ятання основних подій, явищ і процесів; осмисленню їх наслідки та історичного значення.

Якість письмової роботи оцінюється по тому, наскільки самостійно, вірно і творчо студент висвітлює сутність питань теми.

При оцінці контрольної роботи враховується:

1. Рівень опанування студентом матеріалом названих джерел.
2. Науковість аналізу фактів, подій і явищ.
3. Розкриття взаємозв'язку історичних фактів, подій, явищ.
4. Логічність, конкретність й послідовність викладу матеріалу.
5. Вміння робити висновки і рекомендації.
6. Грамотне написання тексту.
7. Зовнішнє оформлення.

На перевіреній контрольній встановлюється оцінка **«зараховано»** чи **«не зараховано»**.

Студенти, які не виконали письмових робіт, передбачених навчальним планом, до екзаменів **не допускаються**. В процесі самостійного вивчення курсу «Новітньої історії країн Азії та Африки» по темі, яка пропонується для виконання контрольної роботи, студенти-заочники можуть звертатися за консультаціями на кафедру всесвітньої історії.

Контрольна робота на тему: «Політика реформи у Китаї у 70-х рр. XX ст. — на початку XXI ст.»

Питання контрольної роботи

1. Причини реформ.
2. Розробка концепції реформ.
3. Перетворення у сільському господарстві (1979–1984 рр.).
4. Перетворення у промисловості (1979–1988 рр.).
5. Причини труднощів у проведенні реформ. Політика «врегулювання» (1987–1990 рр.).
6. Поглиблення реформування сільського господарства й промисловості. Перетворення країни у сучасну потужну державу (90-ті рр. XX — початок XXI ст.).

Перелік джерел і літератури подано в загальному списку основних джерел та літератури.

ПРОГРАМА ДО ІСПИТУ Й РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО НЬОГО

(IV курс)

Іспит з «Новітньої історії країн Азії та Африки» передбачає перевірку Ваших знань зі всього курсу, а також умінь використовувати їх на фоні історичних подій та явищ світової історії. На іспиті Ви повинні продемонструвати не стільки свої здібності запам'ятовувати окремі факти, скільки вміння пояснювати й аналізувати їх, оперувати ними. Необхідно проявити знання першоджерел, а також оцінок минулого сучасною історіографією. Ваша відповідь повинна бути логічною, аргументованою, завершеною. Вона має повно розкривати зміст питання, засвідчити Ваше уміння робити узагальнення. Свою відповідь потрібно супроводжувати роботою з історичною картою.

1. Готуватися до іспиту слід протягом всього процесу вивчення даного курсу. Тому доцільно ознайомитися зі змістом навчальної програми з курсу «Новітньої історії країни Азії та Африки» і при вивченні відповідного матеріалу складати розгорнутий конспект по темі, яку потрібно викладати на іспиті.
2. До закінчення занять у Вас вже повинні бути опрацьовані всі теми курсу. Якщо з будь-яких причин цього не відбулося, то у дні відведені на підготовку до іспиту починайте роботу з вивчення тих питань, які знаєте гірше всього. При цьому намагайтесь дотримуватися хронологічної послідовності. Кожний день спочатку опрацьовуйте певне питання, а в кінці дня ще раз повторіть вивчене за день.
3. При вивченні кожного питання доцільно спочатку намітити план відповіді, а потім послідовно, у відповідності до пунктів плану, відновити у пам'яті основний зміст теми. При цьому важливо простежити щоб кожне питання плану не залишалося поза Вашою увагою. Продумайте вступ і висновки. Визначте, що можна включити у відповідь з додатково вивчених джерел.

Програма підготовки до екзамену

1. Версальська мирна конференція і післявоєнний поділ арабських територій Османської імперії.
2. Квітневий переворот 1978 р. в Афганістані. Афгано-радянська війна 1979-1989 рр. та її наслідки.

3. Соціально-економічний та політичний розвиток Туреччини у 90-х рр. XX ст. — поч. XXI ст. Причини зростання ролі ісламського фактору.
4. Загострення національних і соціальних суперечностей в Індії на початку новітньої історії. Політика британських колоніальних властей. Конституція 1919 року.
5. Розгром Квантунської армії і капітуляція Японії.
6. Реформування китайської промисловості 80-ті рр. XX ст. — поч. XXI ст.
7. Реформи Аманулли-хана в Афганістані та причини їх невдачі.
8. Соціально-економічний і політичний розвиток Індонезії у роки II світової війни.
9. Ідеологія і політика апартхейду. Створення бандустанів у ПАР (50-70-ті рр.).
10. Внутрішня і зовнішня політика гомінданівського уряду Китаю у кінці 20-х першої половині 30-х рр. XX ст.
11. Складові «японського дива» (50-х — перша половина 70-х рр. XX ст.).
12. Аграрні перетворення в КНР у 80-х рр. XX ст. — поч. XXI ст. та їх наслідки.
13. Визвольна війна афганського народу за незалежність у 1919 р.
14. Громадянська війна в Китаї і прихід до влади КПК (1946-1949 рр.).
15. Соціально-економічний і політичний розвиток Соціалістичної Республіки В'єтнам в другій половині 70-х — першій половині 80-х рр. Криза моделі державного соціалізму.
16. Боротьба єгипетського народу за незалежність у 1918-1921 рр. Конституція 1923 р. Визвольна боротьба у 30-х рр. XX ст.
17. Соціально-економічний та політичний розвиток Афганістану у другій половині 40-х — першій половині 70-х рр. XX ст.
18. Туреччина у повоєнні роки. Внутрішня і зовнішня політика уряду у 50-х рр. Політична криза 1960 р. і військовий переворот.
19. Англійська окупація Іраку. Визвольна боротьба іракців й здобуття незалежності. Реформи 30-х рр. XX ст.
20. Політика голландських колонізаторів у 20-30-х рр. в Індонезії та боротьба проти неї національно-патріотичних сил. Мархаенізм.
21. Труднощі соціально-економічного й політичного розвитку Японії в 90-х р. Проведення реформ.
22. Формування режиму авторитарної влади Чойбалсана в МНР (кінець 20-30-х рр. XX ст.).
23. Будівництво основ соціалізму в КНР (1953-1957 рр.). VIII з'їзд КПК та його рішення.

24. «Біла революція» в Ірані та її наслідки. Визрівання революційної ситуації.
25. Збройна боротьба республіки Риф проти французьких та іспанських колонізаторів (1921-1926 рр.).
26. Відбудова народного господарства у КНР (1949-1952 рр.).
27. Соціально-економічні й політичні перетворення в Єгипті у 60-х рр.
28. Соціально-економічний розвиток Японії у 30-х рр. XX ст. Фашизація країни та її особливості.
29. Корейська війна 1950-1953 рр. та її наслідки для країни.
30. Соціально-економічний та політичний розвиток Індонезії в другій половині 60-90-х рр. Політична криза 1998 р. й усунення від влади Сухарто. Наростання етносепаратизму й міжрелігійних конфліктів у кінці 90-х рр. XX ст. — поч. XXI ст.
31. Розгортання національно-визвольної боротьби в Індії в кінці 20-30-х рр. Проблема створення антианглійського фронту.
32. Революція 1952 р. в Єгипті. Соціально-економічний і політичний розвиток країни у 50-х рр. XX ст.
33. Проблеми соціально-економічного й політичного розвитку країн Тропічної і Південної Африки в 70-х рр. XX ст. — поч. XXI ст.
34. Реформи Реза Пехлеві Ірані. Скасування режиму капітуляцій.
35. «Культурна революція» в Китаї: причини, хід, наслідки.
36. Утворення держави Ізраїль. Виникнення Палестинської проблеми.
37. Вступ Японії у Другу світову війну та її успіхи на першому етапі війни.
38. «Великий стрибок» у КНР та його наслідки (1958-1960 рр.).
39. Арабо-ізраїльська війна 1967 р. та її наслідки для арабських країн. Кемп-Девідська угода та її вплив на розв'язання Близькосхідної кризи.
40. Воєнно-політична криза в Китаї в 1944 р. Завершення визвольної війни китайського народу.
41. Соціально-економічний і політичний розвиток Ізраїлю у 70-х рр. XX ст. — поч. XXI ст.
42. Загострення внутрішньополітичної ситуації в Індії в кінці 80-х початку 90-х рр. Політика реформ та їх наслідки. Прихід до влади націоналістів та політика їхнього уряду.
43. Ар'єргардні бої національної революції в Китаї (серпень-грудень 1927 р.) та їх наслідки. Причини поразки та історичне значення революції.
44. Національно-визвольна боротьба в Індії у 1945-1947 рр. Утворення Індійського Союзу та Пакистану.

45. Основні напрями соціально-економічного й політичного розвитку Японії у другій половині 70-80-х рр. ХХ ст.
46. Проблема створення національно-революційного фронту в Китаї (1922-1924 рр.). Визрівання революційної ситуації.
47. Основні риси соціально-економічного й політичного розвитку Монголії у 50-90-х рр. ХХ ст. — поч. ХХІ ст.
48. Причини загострення політичної обстановки в Туреччині в другій половині 70-х рр. Реформи Тургут Озала та їх наслідки.
49. Соціально-економічний розвиток Кореї у 20-30-х рр. Визвольна боротьба корейців.
50. Початок соціалістичних перетворень у В'єтнамі (1960-1964 рр.).
51. Соціально-економічний і політичний розвиток Алжиру в 60-х — першій половині 80-х рр. ХХ ст.
52. Початок національної революції в Китаї (1925-1927 рр.). Її характер, рушійні сили та особливості. Історіографія проблеми.
53. Возз'єднання країни і проголошення СРВ (1973-1976 рр.).
54. Соціально-економічний і політичний розвиток Республіки Кореї у 50-х рр. ХХ ст. — поч. ХХІ ст. Економічна криза 1997-1998 рр. та її наслідки. Складові корейського економічного «дива».
55. Боротьба ефіопського народу проти італійської агресії у 1935-1937 рр.
56. Формування тоталітарного режиму в КНДР та його криза.
57. Соціально-економічний і політичний розвиток Пакистану у 80-х рр. ХХ ст. — поч. ХХІ ст.
58. Національна революція в Туреччині (1918-1923 рр.) та її наслідки.
59. Індія в роки Другої світової війни.
60. Утвердження тоталітарного режиму у Китаї (1969-1976 рр.) та його криза.
61. Форми колоніальної експлуатації й правління у країнах Тропічної й Південної Африки у 20-х першій половині 40-х рр. ХХ ст. Расистські режими.
62. Проголошення республіки Індії. Соціально-економічна політика уряду Д.Неру в 50-х рр. — 1964 р.
63. Соціально-економічний і політичний розвиток Камбоджі у першій половині 70-х рр. Побудова комунізму режимом Пол Пота.
64. Утворення Саудівської Аравії. Внутрішня і зовнішня політика її уряду у 30-х рр. ХХ ст.
65. Боротьба патріотичних сил Бірми, Лаосу і Камбоджі проти колонізаторів у 20-х — першій половині 40-х рр. ХХ ст.

66. Основні тенденції розвитку Алжиру в другій половині 80-х рр. ХХ ст. — поч. ХХІ ст. Посилення ісламського фундаменталізму й загострення внутрішньополітичної ситуації. Пошук шляхів громадянської злагоди.
67. Боротьба в'єтнамського народу проти французьких колонізаторів. Женевські угоди та їх рішення (1964-1954 рр.).
68. Причини реформ у КНР та розробка їх концепції (друга половина 70-х — початок 80-х рр.).
69. Громадянська війна 90-х рр. в Афганістані. Прихід до влади талібів та політика їх уряду. Воєнні дії США і їхніх союзників проти талібів. Формування нового політичного режиму.
70. Визвольна боротьба корейського народу проти японських колонізаторів (1918-1919 рр.).
71. Боротьба за створення антияпонського фронту в Китаї (1935-1937 рр.).
72. Соціально-економічний та політичний розвиток Ісламської республіки Іран. Еволюція ісламського режиму.
73. Соціально-економічне і політичне становище Китаю на рубежі нової і новітньої історії. Рух «4 травня» 1919 р. Створення КПК.
74. Проголошення Індонезійської республіки.-Боротьба народних мас за незалежність і демократичний розвиток країни. Конференція «круглого столу» і визнання Голандією незалежності Індонезії (1945-1950 рр.).
75. Курс А.Садата в Єгипті та його наслідки для країни (1973-поч. — 80-х рр.).
76. Японія на рубежі нової і новітньої історії. «Рисові» бунти 1918 р. Внутрішня і зовнішня політика уряду у 20-х рр. ХХ ст.
77. Національно-визвольна боротьба народів Тропічної і Південної Африки у 1945-1958 рр.
78. Успіхи й труднощі політики урядів Індії та Раджіва Ганді (1964-1990 рр.).
79. Радянський рух у Китаї та його поразка (1928-1935 рр.).
80. Соціально-економічний та політичний розвиток Японії після ІІ світової війни (1945-1950 рр.). Сан-Франціська конференція та її рішення.
81. Перемога в'єтнамського народу в боротьбі проти агресії СІЛА (1964-1973 рр.). Паризька угода.
82. Внутрішня і зовнішня політика турецького уряду у 30-х — першій половині 40-х рр. ХХ ст.
83. Бої за Гуадалканал і перелом у війні на Тихому океані. Посилення визвольної боротьби у країнах Східної і Південно-Східної Азії.

84. Соціально-економічний і політичний розвиток АРС у 80-х рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст.
85. Кампанія громадської непокори в Індії (1920-1922 рр.). М.К.Ганді та основні принципи його вчення.
86. Національно-визвольна війна алжирського народу (1954-1962 рр.). Утворення АНДР.
87. Соціально-економічний і політичний розвиток ПАР у 80-х рр. ХХ ст. — поч. ХХІ ст. Демократизація суспільно-політичного життя.
88. Піднесення національно-визвольної боротьби у Тропічній і Південній Африці на початку 20-х рр. ХХ ст. Панафриканський рух.
89. Соціально-економічний та політичний розвиток Ірану в 50-х рр. ХХ ст.
90. Соціально-економічні реформи у В'єтнамі в кінці 80-х рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст.
91. Північний похід Національно-революційної армії Китаю. Переворот Чан Кайші та криза революції (липень 1926 — серпень 1927 рр.).
92. Народи Африки в роки Другої світової війни.
93. Соціально-економічний і політичний розвиток М'янми у 50-х рр. ХХ — поч. ХХІ ст.
94. Основні райони національно-визвольної боротьби в Ірані в 1918-1922 рр.
95. Розгортання визвольної війни китайського народу проти японських загарбників (1937-1943 рр.). Допомога СРСР і США китайському народу в боротьбі за незалежність. Становище у визволених районах Китаю.
96. Соціально-економічний розвиток Туреччини в 60-х — першій половині 70-х рр. ХХ ст.
97. Опіка Англії над Палестиною. Еміграція євреїв у Палестину і її вплив на політичний розвиток регіону. Ідеологія сіонізму.
98. Внутрішня і зовнішня політика турецького уряду у 30-х рр. ХХ ст.
99. Основні напрями соціально-економічного й політичного розвитку Японії у другій половині 70-х — 80-х рр. ХХ ст.
100. Визвольна боротьба в'єтнамців у 20-30-х рр. ХХ ст. Окупація В'єтнаму Японією та утворення Ліги незалежності.
101. Піднесення демократичного й національно-визвольного руху в Ірані після Другої світової війни (1945-1953 рр.).
102. Внутрішня і зовнішня політика уряду Індонезії у 50-х — першій половині 60-х р. ХХ ст. Переворот 1965 р. та його наслідки.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Автономія — самоврядування певної частини держави, що здійснюється в межах, передбачених загальнодержавним законом.

Авторитаризм — політичний режим однієї особи або невеликої групи осіб, у руках яких зосереджена необмежена влада, що спирається на військово-каральний апарат та антидемократичні засоби і форми управління.

Аграрні реформи — державні заходи щодо перетворення умов землеробства, форм землекористування і характеру земельних відносин.

Агресія — застосування збройної сили однією державою (групою держав) проти суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності інших держав.

Анексія — насильне захоплення однією державою частини або всієї території, що належить іншій державі.

«Антикомінтернівський пакт» — договір між Німеччиною і Японією, укладений 25.11.1936 р. у Берліні терміном на 5 років. Мета полягала у встановленні співробітництва для боротьби проти Комінтерну, який звинувачували в прагненні підкорити інші держави.

Антисемітизм — одна з форм національної та релігійної нетерпимості щодо євреїв.

Апартхейд — політика расової дискримінації і сегрегації, котру проводив уряд ПАР стосовно корінного африканського та іншого неєвропейського населення країни до початку 1990-х років.

«Біла революція» — назва програми ліберальних реформ в Ірані, що проводилися у 60-х рр. ХХ ст. шахом Пехлеві Мохаммедом Резою з метою модернізації країни.

«Вафд» — найбільша і найвпливовіша політична організація Єгипту 1918-1953 рр: створена політичними колами, які відстоювали ідею повного державного суверенітету Єгипту.

«Великий стрибок» — кампанія, спрямована на прискорення економічного розвитку КНР у 1958-1960 рр.; одна з складових програми «Трьох червоних знамен».

Гандизм — соціально-політична та релігійна доктрина, що стала ідеологією національно-визвольного руху в Індії у 20-40-х рр. ХХ ст. Найважливішими ознаками є соціальний ідеал-сарвадайя, тобто суспільство загального добробуту та метод його досягнення — сатьяграха, тобто наполегливість в істині (мирні форми боротьби).

Геноцид — дії, метою яких є повне або часткове знищення якої-небудь національної, етнічної, расової або релігійної групи.

Гоміньдан — народно-демократична партія Китаю, заснована у 1912 р.

Громадянська війна — організована озброєна війна за державну владу між соціальними групами і політичними силами всередині країни.

Дзайбацу — назва, що вживалася для означення найбільших концернів і фінансової олігархії Японії до її поразки у Другій світовій війні.

Декларація — політична заява від імені держави, уряду, партії, організації; проголошення основних принципів.

Демократія — форма політичної організації суспільства, заснована на визнанні народу джерелом влади, його права брати участь у вирішенні державних справ у поєднанні із широким колом громадянських прав і свобод.

Домініон — самоврядна держава (колонія) у складі Британської імперії.

Експансія — поширення, розповсюдження сфери впливу, панування в різноманітних галузях, у тому числі за допомогою дипломатичного тиску й озброєного вторгнення.

Етатизм — напрям політичної думки, який розглядає державу як найвищий результат і мету суспільного розвитку, а також певні політично-економічні ситуації та процеси.

Ідеологія — система ідей і поглядів (політичних, правових, філософських, моральних, релігійних, естетичних і ін.), що виражає політичні інтереси, ідеали певної соціальної групи; суспільну свідомість.

Ізоляціонізм — політична течія і напрям зовнішньої політики, що передбачає захист національних інтересів країни без укладання стійких міждержавних союзів і уникнення участі у міжнародних справах.

Інтервенція — насильне втручання однієї держави у внутрішні справи іншої держави або її взаємовідносини з третіми державами (розрізняють збройну, політичну, дипломатичну).

Інтифада — назва великого повстання палестинського населення, що відбувалося 1987-1993 рр. на арабських територіях, що окупував Ізраїль.

Камікадзе — назва літаків та їх пілотів-смертників наприкінці Другої Світової війни, котрі здійснювали самовбивчі атаки на кораблі союзників у Тихому океані.

Коаліція — об'єднання на добровільних засадах для досягнення загальної мети; політичний або військовий союз держав для спільних дій на міжнародній арені.

Колонія — країна, область або територія, що знаходиться під політичною або економічною владою іноземної держави, позбавлена якої б то не було самостійності.

Конфедерація — одна із форми державного устрою, союз незалежних держав, які об'єднуються з метою координації своєї діяльності з деяких питань.

«Культурна революція» — період боротьби за владу у комуністичному Китаї у 1966-1976 рр., основна мета якої полягала в утвердженні абсолютної влади Мао Цзедуна у КПК та державі, що супроводжувалася масовими розправами над інакомислячими.

Курдська проблема — політичний конфлікт між курдами, що прагнуть до створення власної незалежної держави (Курдистану) та урядами Туреччини, Іраку й Ірану, на прикордонних територіях яких проживає більшість курдського населення.

Мандат — у міжнародному праві документ, що засвідчує особливий вид залежності держави від інших держав або від міжнародних організацій.

Метрополія — держава, що має колонії.

Мілітаризм — нарощування військово-економічної могутності, головним чином, із метою підготовки загарбницьких війн, а також придушення опору в середині країни.

Націоналізм — психологія, ідеологія і політика в національному питанні, що засновується на визнанні пріоритету національного фактора в суспільному розвитку.

Національне питання — сукупність політичних, економічних, правових, ідеологічних та інших проблем, що виникають у процесі міжнаціонального спілкування всередині країни.

Превентивна війна — війна, що розпочинається під приводом «необхідності запобігти» нападу іншої сторони, але по суті буває формою агресії.

Протекторат — форма залежності, коли одна держава (протектор) бере на себе здійснення зовнішніх зносин іншої держави, захист її території і фактично ставить під свій контроль її внутрішні справи через свого резидента.

Протекціонізм — державна економічна політика, спрямована на забезпечення переваги інтересів розвитку своєї промисловості на внутрішньому ринку через захист від іноземної конкуренції системою митної політики, а також заохочення експорту промислових товарів.

«Панча шила» — у буддизмі перелік 5 моральних засад обов'язкових для виконання світськими особами; засади які мали б стати основою взаємовідносин між країнами — 5 принципів мирного співіснування.

Расизм — сукупність антинаукових концепцій, основу яких складають положення про фізичну і психічну нерівноцінність людських рис, які підрозділяються відповідно до цього на «вищі» (або «повноцінні») та «нижчі», над якими перші нібито повинні панувати.

Ратифікація — затвердження верховним органом державної влади міжнародного договору, який був підписаний уповноваженим представником даної країни.

Революція — корінна, глибока якісна зміна в розвитку яких-небудь явищ природи, суспільства, пізнання; переворот у якій-небудь галузі.

Репарація — у міжнародному праві вид матеріальної (фінансової) міжнародно-правової відповідальності, яка складається з відшкодування заподіяного збитку від агресії держави, що викликала агресію, державі, котра піддалася нападу.

Республіка — форма правління, при якій вища державна влада належить обраним на певний термін представницьким органам влади.

«Рисові бунти» — найбільші в історії Японії масові виступи селян у серпні — вересні 1918 р., учасники яких вимагали зниження цін на рис і припинення вивезення цього продукту за межі країни.

«Рік Африки» — популярна назва 1960 р., в якому 17 африканських держав здобули незалежність.

Рух непризнання — неформальне міжнародне об'єднання держав, які проголосили основою свого зовнішньополітичного курсу неучасть у воєнно-політичних блоках і угрупованнях та проводять незалежну зовнішню політику.

Сатьяграха — специфічна форма національно-визвольної боротьби в Індії, що носила ненасильницький характер.

Свадеші — рух бойкоту англійських товарів в Індії.

Сварадж — головне політичне гасло національно-визвольного руху в Індії, яке трактували як здобуття повної національної незалежності (радикали) або надання обмеженого самоврядування у районах Британської імперії (помірковані).

Сегрегація — вид расової або етнічної дискримінації, який полягає у різних формах фактичного або правового відокремлення у рамках одного суспільства певної групи населення з огляду на расову або етнічну приналежність.

Секуляризація — звільнення від церковного впливу в громадській та інтелектуальній діяльності; вилучення чогось із церковного відома і передання його громадському чи суспільному.

Сепаратизм — прагнення певних, груп населення чи організацій до відокремлення, відособлення; рух за надання частині держави права автономії чи за її повне відокремлення й створення нової держави.

Сіонізм — політичний рух, що виник наприкінці XIX ст. у середовищі східноєвропейських євреїв, а згодом поширився в західноєвропейському і американському єврействі. Основоположні тези: існування в світі «єдиного єврейського народу», його величезну роль у світовій історії тощо.

Унітаризм — форма державного устрою, що не передбачає наявності у складі держави яких-небудь федеративних одиниць (штатів, земель).

Федерація — одна з форм державного устрою, при котрій декілька державних утворень об'єднуються в одну союзну державу при збереженні власної державної структури і суверенітету.

Фундаменталізм — релігійні напрямки, котрі проголошують та обстоюють незмінність релігійних догматів, наполягають на суворому беззаперечному виконанні всіх традиційних (фундаментальних) настанов. Нині найчастіше вживається для позначення течії в ісламі.

Халіфат — мусульманська теократія, очолювана верховним правителем — халіфом, що поєднував військову та духовну владу.

«Хезболах» — ісламське політичне угруповання (члени за віросповіданням шиїти), що виникло у Лівані на початку 80-х рр. XX ст. Створене з метою перетворити Ліван в Ісламську республіку та протистояти Ізраїлю на Близькому Сході.

Холокост — загибель значної частини єврейського населення Європи, внаслідок нацистської політики геноциду, фізичного знищення євреїв у 1933-1945 рр.

Централізація — політичний процес, на основі якого формується централізація як управлінська політична система з властивими їй вертикальною структурою й субординацією, концентрацією влади в єдиному центрі.

Червоні кхмери — популярна назва ліворадикального (комуністичного) руху у Камбоджі, що супроводжувався масовим винищенням населення.

Шаріат — система мусульманських норм поведінки в житті, законів, а також релігійно-обрядових настанов і правил, що мають силу закону.

БІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЗНИК

АБД АЛЬ-КЕРІМ (1881-1963) — марокканський політик. Походив із племені берберів. Працював редактором газети. За звинуваченнями у пронімецькій пропаганді 1915-18 перебував в ув'язненні. У 1921 очолив боротьбу рифських племен проти ісп. колонізаторів і розгромив ісп. армію у битві під Анвалем (червень 1921). Після створення Рифської республіки став її еміром. У 1925-26 боровся проти об'єднаних сил Іспанії та Франції. Був захоплений у полон і до 1947 відбував заслання на о. Реюньон в Індійському океані. Втік до Єгипту, де очолював Комітет визволення західних арабів.

АМАНУЛЛА-ХАН (1892-1960) — емір Афганістану 1919-26 і падишах у 1926-29. Прихильник ідей молододафганців. Проголосив незалежність країни (1919) і відстояв її у 3-й афгано-брит. війні (травень-червень 1919). У 1921 добився остаточного визнання Великою Британією суверенітету Афганістану. Підтримував дружні відносини з Радянською Росією. Прийняв першу конституцію Афганістану (1923). Провів реформи для зміцнення центральної влади і модернізації країни (закони про заохочення розвитку промисловості, вільну купівлю-продаж землі, загальну початкову освіту та ін.), що викликало опір зі сторони консервативних кіл. Внаслідок повстання під керівництвом Бачаї Сакао (Хабібулла), підтриманого Великою Британією, був позбавлений влади й емігрував до Італії.

АРАФАТ ЯСІР (1929-2004) — палестинський політик. Учасник арабсько-ізраїл. війн 1948-49 і 1956. У 1955 закінчив інженерний ф-тет Каїрського ун-ту. Засновник і лідер Палестинського студентського союзу (1952-56). Очолював найвпливовіше у палестинському русі політ, об'єднання Ель-Фатаг (Ель-Фатг; Національний рух визволення Палестини). У лютому 1969 став на чолі Організації визволення Палестини (очолив виконком ОВП), з 1970 — головнокомандувач силами палест. революції. Підтримував стратегію поєднання політичної і збройної боротьби проти Ізраїлю, але у 1988 офіційно відмовився від тероризму як засобу боротьби за незалежність Палестини. 15.11.1988 ОВП під керівництвом А. проголосила створення Палестинської держави на окупованих Ізраїлем араб. територіях і сформувала палест. уряд в еміграції. У березні 1989 вищий орган ОВП — Національна рада Палестини (парламент) обрав А. президентом новопроголошеної держави. На поч. 1990-х років був ініціатором палест.-ізраїл. переговорного процесу. Після підписання у вересні 1993 палестино-ізраїл. угоди про створення Палестинської

автономії очолив її адміністрацію. У 1994 разом з І.Рабином і Ш.Пересом отримав Нобелівську премію миру. У 1996 Я.Арафат був обраний головою Національної ради Палестини. Виступав за проголошення незалежності Палестини. 4.9.1999 А. і прем'єр Ізраїлю Єгуд Барак (за участю президента Єгипту Х.Мубарака та держсекр. США М.Олбрайт) у егип. містечку Шарам-аль-Шейк підписали угоду про відновлення мирного процесу на Близькому Сході, відповідно до якої розпочалося виведення ізраїл. військ із Зах. берега р. Йордан (11% терит. має перейти під контроль палестинців). Помер у 2004 р.

АТАТЮРК МУСТАФА КЕМАЛЬ (1881-1938) — перший президент Турецької республіки (1923-38). До 1934 — Мустафа Кемаль. Здобув вищу військову освіту в Салоніках і Бітолі. Закінчив Академію генштабу (1905). Брав активну участь у русі молодотурків і революції 1908-09. Учасник італ.-тур. війни за Лівію (1911-12) і Ватиканської війни 1913 з Болгарією (див. Балканські війни 1912-1913). У ході 1-ї світової війни командував дивізією, відзначився під час оборони Дарданелл від союзницького десанту, 1916-18 воював на Кавказі та в Сирії. У 1916 отримав титул «паші» та звання генерала. Після завершення війни призначений губернатором Анатолії. Був одним з керівників націоналіст. угруповання, яке виступало проти умов Севрського мирного договору 1920 і планів розчленування країни. Після зайняття італ. та грец. військами частини терит. Туреччини очолив нац.-визв. боротьбу проти іноз. окупації. У квітні 1920 за дорученням Національних Зборів сформував Тимчасовий уряд, який контролював неокуповану частину країни. Шукаючи союзника у своєму протистоянні з Антантою, у березні 1921 уклав договір про «Дружбу і братерство» з Рад. Росією. Як верх, головнокоманд. тур. армією провів ряд успішних операцій проти окупаційних військ і змусив союзницьке командування підписати Муданійське перемир'я 1922. За перемоги над інтервентами 1921 отримав звання маршала і титул «Газі» («Переможець»). На Лозаннській конференції 1923 домігся скасування деяких найбільш обтяжливих для Туреччини статей договору у Севрі.

Ліквідував султанат (листопад 1922) і став ініціатором проголошення у країні республіканської форми правління (29.10.1923). У жовтні 1923 меджліс обрав К. президентом Турецької республіки. У співпраці з прем'єром І.Іненю здійснював широкі сусп. і політ. перетворення, спрямовані на європеїзацію і модернізацію Туреччини. Внаслідок реформаторського курсу А. був ліквідований халіфат, встановлено рівність віровизнань, запроваджено десятинну систему мір, григоріанський календар, замінено

арабську абетку на латинську, скасовано багатожонство, емансиповано жінок, їм надано виборчі права. Уряд К. запровадив прізвиська і переніс столицю держави зі Стамбулу до Анкари. Вважаючи, що радикальні реформи не можна здійснити за демократичного устрою країни, встановив жорсткий авторитарний режим. Придушував діяльність опозиції, заборонив політичні партії (окрім проурядової Республіканської народної партії). У 1934 парламент надав йому ймення Ататюрк—»батько турків». Політику А. на президентському посту продовжував його товариш і однодумець І.Іненю.

БАО ДАЙ (справжн. Прізви. Нгуен Вінг Тгу; 1913-1997) — імператор Аннаму (1926-45), глава Держави В'єтнам (1949-55). Освіту здобув у Франції. У 1926 посів трон Аннаму, який перебував під франц. протекторатом. Виступав за модернізацію країни. У квітні 1945 проголосив незалежність своєї держави, але у серпні 1945 був усунений від влади прокомуніст. Лігою за незалежність В'єтнаму (В'єтмінь) на чолі з Хо Ші Міном. Упродовж кількох місяців був радником уряду ДРВ (1945-і 46). Навесні 1946 виїхав до Сянгану (Гонконгу). З грудня 1947 вів переговори з франц. урядом про визнання суверенітету В'єтнаму у складі Французького союзу. У березні 1949 підтриманий Францією як глава держави (на противагу урядові Хо Ші Міна) і був визнаний урядами США та Великої Британії (7.2.1950). Уряд Б. спільно з франц. військами боровся проти партизанів В'єтміня, які зуміли закріпитися у Пн. В'єтнамі. З квітня 1954 жив у Каннах (Франція). Брав участь у переговорах у Женеві про перемир'я між Францією і В'єтмінем. Після всенародного референдуму 23.10.1955 Б. був позбавлений влади, а на терит. Пд. В'єтнаму уряд на чолі з Нго Дінь Дьємом проголосив республіку.

БЕГІН МЕНАХЕМ (1913-1992) — ізраїльський політик. Нар. у Польщі. Закінчив Варшавський ун-тет. У 1930-х роках належав до сіоністської організації Бетар, з 1938 — її керівник у Польщі. У 1940 був заарештований рад. органами і засланий до Сибіру. Внаслідок договору В.Сікорського з рад. урядом (30.7.1941) про створення польсь. військових підрозділів на території СРСР, звільнений і вступив до армії ген. В.Андерса, разом з якою 1942 опинився у Палестині. У 1943-48 — керівник євр. організації Іргун Цвай Леймі, яка здійснила ряд терорист. акцій проти брит. адміністрації (за арешт Б. була визначена винагорода 10 тис. ф.ст.). З 1948 очолював партію Іерут (Свобода). Після здобуття незалежності Ізраїлем очолював парламентську опозицію у кнесеті (1949-67 і 1969-77). У 1973-83 — засновник і лідер партії Лікуд (Єдність). Здобуття його партією перемоги на виборах у червні 1977 доз-

волило Б. сформувати кабінет міністрів країни. З кін. 1977 вів (за посередництвом Дж.Картера) переговори із єгип. президентом А.Садатом про можливість мирного розв'язання близькосхідної проблеми, які завершилися укладенням 1979 ізраїл.-єгип. мирного договору (див. Кемп-Девідські угоди). У 1979 мирні ініціативи Б. і А.Садата були відзначені Нобелівською премією миру. З 1983 відійшов від політ. життя.

БЕН ГУРІОН ДАВИД (1886-1973) — ізраїльський політик, один із творців держави Ізраїль. Н. у Польщі. Внаслідок євр. погромів під час рос. революції 1905-07 емігрував до Палестини (1906). З 1912 вивчав право у Стамбулі. Став одним із ідеологів сіонізму, працював над об'єднанням різних напрямів євр. соціаліст. руху. Виступив співзасновником (1921) і був ген. секр. (1921-35) професійн. організації «Гістадрут». З 1930 очолював соц.-дем. партію «Мапаї». У 1930-40-х роках керував діяльністю «Єврейського агенства», яке сприяло еміграції євреїв до Палестини (див. Бальфура декларація 1917). Після резолюції ООН (1947) про поділ Палестини на арабську і єврейську частини 17.5.1948 проголосив створення держави Ізраїль. У 1948-53 був першим прем'єр міністром Ізраїлю, одночасно мін. оборони. У 1955-63 вдруге очолював кабінет міністрів. У зовн. політиці відстоював політику орієнтації Ізраїлю на зх. країни і дотримувався жорсткої антиарабськ. позиції. Після відставки з посади прем'єра брав активну участь у політ. житті країни. У 1965 організував партію «Рафі», яка після об'єднання в 1968 з партією Ахтуд Гаавода утворила Ізраїльську партію Праці. Вважається «Батьком ізраїльської нації».

БОС СУБХАС ЧАНДРА (1895/97-1945) — індійський політик. Навчався у Бомбеї і Кембріджському ун-ті. У 1920-21 служив у Лондоні в Індійській цивільній службі. Після повернення на батьківщину брав активну участь у нац.-визв. русі, член Індійського національного конгресу (ІНК). Налезав до ліворадикального крила ІНК, виступав за повну незалежність Індії. Неодноразово заарештовувався брит. колоніальною владою, тривалий час жив в еміграції. Автор книги «Боротьба Індії», в якій дав огляд визв. руху 1920 — поч. 1930-х років з позицій лівих націоналістів. У 1938-39 очолював ІНК, однак склав повноваження, після того як інші ліберальні партії на поч. 2-ї світової війни відмовилися розпочати боротьбу проти Великої Британії. У липні 1941 був заарештований британцями за виступи на підтримку країн «Вісі». Втік з ув'язнення і добрався до Берліну, де намагався рекрутувати індусів для служби у вермахті. У 1942 встановив контакти з японцями, отримав титул вождя (нетайї)

Індійської національної армії, сформованої з індійських військовополонених у Малайї (бл. 20 тис. осіб). У 1943 у Бангкоку проголосив створення «уряду вільної Індії». У 1943-44 воював у Бірмі та на Андаманських о-вах проти брит. військ. Загинув у авіакатастрофі над Тайванем у серпні 1945.

БХУТТО БЕНАЗІР (1953 або 1955-2007) — прем'єр-міністр Пакистану (1988-90 і 1993-96). Дочка Зулфікара Б. Вивчала політологію у Гарвардському та Оксфордському ун-тах. Після страсти батька жила в еміграції. Повернувшись у країну (квітень 1986), очолила опозицію проти президента Зія Уль Хака. Як лідер Пакистанської народної партії, яка на виборах 1988 здобула більшість місць у парламенті, у грудні 1988 сформувала урядовий кабінет Пакистану (одночасно була мін. оборони і мін. фінансів). 1.10.1989 уряд Б. проголосив повторне входження Пакистану до Британської співдружності націй. Уряд Б. проводив демократизацію політ. життя країни, виступав за помірковані ринкові реформи. Прозахідний курс Б. викликав незадоволення в іслам. політ. колах і частини сільського населення. У серпні 1990 Б. була звинувачена у корупції, зловживанні владою і непотизмі (службовому покровительству). Під загрозою військ. путчу президент звільнив її з посади прем'єра. З 1990 перебувала в опозиції до уряду Ісламського демократичного альянсу. У жовтні 1993 вдруге очолила уряд країни, однак 1996 змушена була подати у відставку внаслідок кривавих заворушень у країні. У 2007 повернулася на батьківщину аби займатися політичною діяльністю. Убита у 2007 р. терористом.

БХУТТО ЗУЛФІКАР АЛІ (1928-1979) — пакистанський політик. Освіту здобув в ун-тах США і Великої Британії (Оксфорд). Політ. діяльність розпочав у партії Пакистанська ісламська ліга. За президентства М. Айуб Хана (1958-68) очолював зовнішньополіт. відомство країни (1963-66). Напруження в інд.-пакист. відносинах через Кашмір змусили Б. шукати зближення з комуніст. Китаєм. Як прихильник жорсткого курсу щодо Індії, після підписання Ташкентської декларації 1966 (врегулював інд.-пакист. збройний конфлікт 1965) подав у відставку. Заснував Пакистанську народну партію (ПНП, 1967), яка стояла на позиціях іслам. соціалізму і підтримувала радикальний анти-індійський курс. Після перемоги ПНП на виборах 1970 і поразки Пакистану у війні з Індією через Бангладеш (1971) Б. був обраний першим цивільним президентом країни. Вивів Пакистан з Британської співдружності націй (30.1.1972) на знак протесту проти визнання Великою Британією незалежності Бангладеш. Після запровадження 1973 нової конституції країни (обмежува-

ла президентську владу) очолив уряд країни. Проводив помірковану зовн. політику, намагався нормалізувати відносини з Індією, визнав незалежність Бангладеш (1974). У липні 1977 внаслідок військового перевороту ген. Зія Уль Хака був усунений від влади, звинувачений у політ. вбивстві свого опонента, засуджений до смертної кари і страчений.

ГАЙЛЕ СИЛАССІЄ І (1892-1975) — король (1928-30) та імператор Ефіопії (1930-74), один з найвпливовіших афр. політиків 20 ст. У 1916-30 правив як регент від імені імператриці Зенобії. Проводив політику модернізації країни і зміцнення її позицій на міжнар. арені. Сприяв вступу Ефіопії до Ліги Націй (1923) і добився скасування рабства (1924). У 1931 проголосив конституцію і запровадив у країні парламентський устрій. Здійснив військову і судову реформи. У 1935-36 керував боротьбою ефіоп. народу проти агресії фашист. Італії. У 1936-41 жив в еміграції, звідки повернувся після визволення країни брит. військами. Проводив прозахідну політику. Активно підтримував процес деколонізації Африки, виступив одним із співзасновників Організації африканської єдності (1963). Низький рівень життя населення, корупція двору і злочинність поступово призвели до падіння його авторитету. У 1974 усунений від влади ліворадикальним військовим угрупованням. У серпні 1975 убитий (задушений вояками армії Міністу Гайле Маріама).

ПРОХІТО (Хірохіто; 1921-1989) — імператор Японії (з 1926). У 1921-26 у зв'язку з хворобою батька імп. Йошігіто був принцом-регентом. Став першим членом Імп. родини, який побував за кордоном (1921 у США). У грудні 1926 вступив на престол. Відповідальний за агресивну політику Японії у 1930-40-х роках. За правління Г. Японія вела війни проти Китаю (1931, 1932-36, 1937-45), була одним з ініціаторів укладення Антикомінтернівського пакту. У грудні 1941 під тиском військових, зокрема ген. Гідекі Тодзіо, оголосив війну США і Великій Британії, що втягнуло Японію у 2-у світову війну як союзника Німеччини та Італії. Всупереч позиції вищого військ. командування, прийняв рішення про беззастережну капітуляцію Японії (2.9.1945). Сприяв запровадженню у країні конституційної монархії, 1946 зрікся ідеї «божественно» походження імператорської влади. Конституція Японії 1946 (набула чинності 1947) проголошувала імператора символом країни і єдності японського народу та зберігала за ним представницькі повноваження. Займався науковими дослідженнями в галузі біології моря. Японці вшановують його як одного із найвизначніших володарів країни, його правління назив. епохою «світлого спокою».

ГАНДІ ІНДІРА (1917-1984) — індійський політик, прем'єр-міністр Індії 1966-77 і 1980-84. Дочка Дж.Неру. Навчалася у Швейцарії, Сомервільському коледжі в Оксфорді та Індії. З 1938 стала членом партії Індійський національний конгрес (ІНК), була співробітницею М.Ганді. Брала активну участь у нац.-визв. русі, деякий час перебувала в ув'язненні. У 1942 стала дружиною інд. політика Ферозе Ганді (п. 1960). Після проголошення Індійської Республіки (1947) працювала у керівних органах ІНК, 1959-60 — голова партії. У 1964-66 займала посаду мін. інформації і радіомовлення в уряді Л.В.Шастрі, а після його смерті очолила кабінет міністрів Індії (24.1.1966), водночас — мін. закорд. справ і мін. атомної енергетики. Прийшовши до влади за підтримки лівого крила ІНК і маючи у союзниках у парламенті депутатів-комуністів, Г. розпочала втілення лівих за змістом соц.-екон. перетворень. У 1969-70 провела націоналізацію найбільших комерційних банків країни і системи страхування, висунула програму боротьби з бідністю і регулювання демографічних процесів, здійснила аграрну реформу, прискорила індустріалізацію країни і розпочала реалізацію інд. ядерної програми (перші ядерні випробування Індія провела 1974). Уряд Г. реалізовував заходи для зміцнення центральної влади і подолання сепаратистських тенденцій. Намагаючись перетворити Індію у впливову регіональну державу, вела активну зовнішню політику. Підписала договір про дружбу з СРСР (1971).

У грудні 1971 уряд Г. підтримав військовими засобами нац.-визв. боротьбу населення Сх. Пакистану, забезпечив перемогу інд. армії у відкритому збройному конфлікті з Ісламабадом і визнав проголошення на території Сх.Бенгалії незалежної держави Бангладеш (1971). У 1975 уряд Г. анексував Сіккім. У червні 1975 звинувачена у зловживаннях під час виборів 1971 (корупція, фінансові махінації) і за вироком Верховного суду країни позбавлена права займатися політ. діяльністю 6 років. Під загрозою втратити владу запровадила у країні надзвичайний стан, заарештувала лідерів опозиції і формувала уряди без погодження з парламентом (1975-77). На виборах 1977 перемогу здобув блок опозиційних партій — «Джаната парті» на чолі з Морарджі Десаї (сформував кабінет міністрів). Після виключення Г. з керівництва ІНК заснувала партію ІНК (Індіри), з якою у січні 1980 вдруге прийшла до влади. Підчас останнього перебування на посаді прем'єр-міністра уряд Г. докладав величезних зусиль для побороювання сепаратистських тенденцій і врегулювання релігійно-етнічних конфліктів у різних регіонах країни (штатах Пенджаб, Джамму і Кашмір та ін.). Криваві зіткнення індусів з сикхами, спровоковані сикхськими екстремістами у Пенджабі весною 1984,

змусили Г. вжити рішучих кроків для припинення міжетнічної ворожнечі. 5.6. 1984 наказала урядовим військам зайняти Золотий храм в Амрітсарі (головна святиня сикхів), де переховувалися сикхські бойовики (під час операції загинуло бл. 300 осіб), що спричинило стихійні акції протесту проти її політики. Г. була вбита 31.10.1984 двома сикхськими екстремістами, які належали до її особистої охорони. Наступником Г. на посаді прем'єр-міністра Індії став її син Р.Ганді.

ГАНДІ МОХАНДАС КАРАМЧАНД (1869-1948) — індійський філософ і політичний діяч. Здобув правничу освіту у Лондоні (1888-91), займався адвокатською практикою у Бомбеї. У 1893 як юрисконсульт торг. фірми переїхав до Пд. Африки, де незабаром очолив рух індійців-емігрантів проти расової дискримінації. Заснував для захисту пн.-афр. індійців Натальський індуський конгрес (1894) на зразок Індійського національного конгресу і Британсько-індійську асоціацію. У 1894 виробив спеціальну тактику політ. боротьби (назвав її сат'яграха), яка полягала у проведенні акцій громадянської непокори без застосування насильства. Згодом зазначав, що ненасильницький опір був для нього не стільки методом боротьби, скільки засадою віри (Г. був адептом індуїстської філософ. доктрини агізму, яка визнавала життя найвищою цінністю). У січні 1915 повернувся на батьківщину, де з 1917 активно включився у нац.-визв. рух. Виступав за нац. визволення Індії шляхом ненасильницького опору брит. колоніальній владі. З 1919 був лідером партії Індійський національний конгрес (став наступником Б.Г.Тілака), яка його зусиллями з невеликої елітарної партії перетворилася у масову політ. організацію, і незабаром організувала та очолила інд. нац.-визв. рух. У 1919 започаткував проведення кампаній неспівробітництва і громадянської непокори (відбувалися 1919-22, 1930-31, 1932-33, 1942-44), під час яких застосовувалися такі методи ненасильницької боротьби як загальний страйк, бойкот товарів, «припинення співпраці» з колоніальною адмін. та ін.).

Незважаючи на те, що Г. закликав до ненасильницьких дій і засуджував всяке насильство, у багатьох випадках масові акції протесту переростали у сутички з колоніальною поліцією і барикадні бої. У 1920-х роках Г. виступав за бойкот брит. товарів, зокрема текстилю, та за організацію ручного прядіння і ткацтва у кожній родині, розвиток кустарного ремесла, у чому вбачав засіб для зменшення безробіття і злиднів, можливість досягнути певну екон. незалежність Індії. Сам Г. вів аскетичний спосіб життя (однією з найголовніших засад його вчення була перемога духу над тілом шляхом аскетизму) і вдягався як

найбідніші індуси. Його домотканний одяг (кхаді) і біла «шапочка Ганді» стали ознакою індійських патріотів. Користувався величезною повагою і авторитетом серед індійського населення (індуси вшановували його майже як святого), яке називало його Ганді Махатмою (Великою душею) і Бапуджі (Батьком). Заклики Г. до відродження сільської общини і розвитку кустарного ремесла, проповідування особливостей і окремішності істор. розвитку Індії сприяли, з одного боку, згуртуванню індійців у боротьбі за незалежність, з іншого, — стали причиною гальмування модернізаційних процесів у сусп. і екон. житті країни (у широкому масштабі їх розпочала тільки І.Ганді).

Намагаючись протистояти брит. колоніальній політиці, заснованій на принципі «поділяй і владарюй», Г. велику увагу приділяв пропаганді індусько-мусульманської єдності, боровся проти кастового устрою суспільства і засуджував дискримінацію «недоторканих» (називав їх «дітьми Бога» і 1929 започаткував рух на їх підтримку). Як найвищий моральний авторитет Індії багаторазово оголошував голодування, щоб привернути увагу індійської громадськості до актуальних проблем (припинення індусько-мусульм. ворожнечі, ліквідації інституту «недоторканих», існування якого називав «найбільшою ганьбою індюїзму») і тиску як на колоніальну владу, так і індійське суспільство в цілому. У 1930-31 Г. організував кампанію громадянської непокорі, спрямовану проти високого земельного податку, урядової монополії на сіль, переслідувань учасників антиколоніального руху та ін. У березні-квітні 1930 очолив т.зв. соляний похід, щоб демонстративно порушити монополію колоніальної влади на видобування і продаж солі (протягом трьох тижнів разом зі своїми послідовниками випарював сіль на березі Аравійського моря). Після цієї акції Г. разом з ін. лідерами ІНК (Дж.Неру, В.Пател) черговий раз був заарештований брит. адм. і ув'язнений (неодноразово був заарештований — 1922-24, 1930-31, 1942-44). У березні 1931 підписав пакт Ірвіна-Ганді, за яким припинялася кампанія громадянської непокорі, а віце-король барон Ірвін (спражн. Ім'я — Едвард Галіфакс) погоджувався піти на поступки, зокрема звільнити заарештованих конгресистів, дозволити видобуток для власних потреб солі, відновити на роботі учасників акції протесту та ін. Взяв участь у роботі конференції «круглого столу», внаслідок чого була прийнята нова конституція Індії (серпень 1935).

Виступив із засудженням планів Мусульманської ліги (Лажор, 1941) утворити із мусульманських провінцій Індії незалежну — державу Пакистан. У 1939-41 організував акції протесту проти участі Індії у 2-й світовій війні. У 1942 висунув гасло «Quit

India!» («Залиште Індію!»). У 1945-46 разом з Дж.Неру вів переговори з останніми віце-королями Індії А.П.Вавеллем і А.-В.Маунтбеттеном щодо остаточного досягнення Індією державної незалежності (проголошена 15.8.1947). Весь феноменальний авторитет Г. виявився безсилим проти наростаючих у 1946-47 кризових сутичок між індусами і мусульманами, а його заклики до міжреліг. порозуміння не дали результату. Розуміючи неможливість дальшого співжиття двох найбільших релігійних громад в одній державі, погодився на поділ країни на дві частини — Пакистан та Індію (Індійський Союз). На поч. 1948 пережив замах на своє життя, але 30.1.1948 був застрелений індуським браміном-фанатиком Натхурамом Годзе у Делі. Автор численних праць.

ГАНДІ РАДЖИВ (1944-1991) — прем'єр-міністр Індії (1984-89). Найстарший син І.Ганді. Навчався у Трініті — Коледжі у Кембріджі (Велика Британія). До 1980 працював пілотом Індійських авіаліній. Тривалий час не займався публічною політикою, однак після загибелі молодшого брата Санджая (авіаційна катастрофа) на прохання матері вступив до ІНК (І). У 1983 став депутатом нижньої палати Інд. парламенту — Лок Сабга (Народної палати). У лютому 1983 обраний ген. секр. ІНК (І). Після вбивства І.Ганді сформував кабінет міністрів Індії (листопад 1984). Домінування ІНК (І) у політичному житті країни підтвердили грудневі вибори 1984, внаслідок яких Г. зберіг за собою пост прем'єр-міністра, одночасно зайняв пости мін. закорд. справ, мін. промисловості і торгівлі. Як керівник уряду, продовжував політ. курс І.Ганді. Провів низку соц.-екон. реформ, спрямованих на послаблення соц. напруженості у країні. Був прихильником швидкої індустріалізації країни, запровадження новітніх технологій, розвитку ядерних досліджень. Уряд Г. продовжував боротися з сепаратистськими тенденціями у країні (сикхи, таміли) та докладав зусиль для врегулювання збройних конфліктів на етнічно-реліг. ґрунті, зокрема у штатах Пенджаб, Джамму і Кашмір. У липні 1987 на прохання шріланкійського уряду скерував на острів 50-ти тис. індійський військ, контингент для боротьби із збройним угрупованням тамілів «Тигри визволення Таміл-Іламу», де він перебував до 1990. У травні 1988, у відповідь на терористичну діяльність сикхських екстреміст. Організацій, увів війська в Амрітсар — головний релігійний центр сикхів. У зовн. політиці намагався підтримувати партнерські відносини як з США, так і з Радянським Союзом. Восени 1989 внаслідок звинувачень у корупції і зловживанні владою, Г. втратив підтримку серед виборців, і його партія зазнала поразки на парламен-

тських виборах. Ґ. залишив посаду прем'єр-міністра і очолив опозицію. Загинув 31.5.1991 під час передвиборчої кампанії від рук тамільських бойовиків. Його дружина Соня Ґ. відхилила пропозицію очолити ІНК.

ДЕН СЯОПІН (1904-1997) — видатний китайський політик, реформатор. У 1920-26 навчався і працював у Парижі. З 1924 став членом кит. Компартії. За ведення комуніст. пропаганди змушений залишити Францію. З 1926 навчався в СРСР у Комуніст. ун-ті трудящих Сходу і Університеті ім. Сунь Ятсена. У 1927-37 — політкомісар корпусу комуніст. військ, 1934-35 учасник Великого походу у пн. провінції Китаю. У період війни проти японців (1937-45) очолював партизанські загони у провінціях Шансі, Хебей, Шандунь і Хенань. З 1945 — член ЦК КПК. Після утворення КНР (1949) — займав вищі державні і партійні пости. З 1955 — член політбюро ЦК КПК. Противник проведення «Трьох червоних знамен», політики і побудови «казармового соціалізму», один з авторів реалізації у 1960-х роках «політики врегулювання», яка стабілізувала екон. життя країни. У період «Культурної революції» був звинувачений у прихильності до «капіталістичного шляху розвитку», 1967 усунений з усіх посад і висланий у віддалений район Китаю. У 1973 за сприянням прем'єра Держради КНР Чжоу Еньляя повернувся до Пекіну. У 1973-80 був заст. прем'єра Держради КНР, 1977-82 — заст. голови ЦК КПК. У квітні 1976 звинувачений в організації політ. демонстрації у Пекіні, знову звільнений з усіх посад.

Після смерті Мао Цзедуна (1976) й усунення від влади «банди чотирьох» (Цзян Цзинь — вдова Мао Цзедуна, Ван Хунвеня, Чжан Чуньцяо, Яо Веньюаня) — прихильників ультралівого і курсу, відновив свої позиції політ. керівництві країною. З 1981 — голова Військ. ради ЦК компартії, з 1983 — голова Центральної військ. ради КНР. З поч. 1980-х років став найвпливовішим політ. діячем Китаю, хоча формально не обіймав вищих держ. і парт. посад. Завжди відстоював соціалістичний шлях розвитку країни, однак висунув теорію побудови «соціалізму з китайською специфікою». Його знамените висловлювання: «неважливо якого кольору кішка, чорна чи біла, лиш би вона добре ловила мишей» — стало символом політики реформ у КНР. Екон. перетворення на основі ринкових відносин, гол. архітектором яких був Д. С, дали змогу модернізувати економіку країни, забезпечити динамічний розвиток економіки Китаю у 1990-х роках (пром. виробництво зростало щорічно у серед. на 10%). Невід'ємною частиною його нової екон. стратегії стала ідея «відкритості» Китаю для всього світу, не тільки у розширенні екон. зв'язків із

Заходом (спільні підприємства, вільні економічні зони тощо), але нормалізації політ. відносин із США, СРСР, Японією та країнами Зх. Європи. У 1983 висунув концепцію мирного об'єднання континентального Китаю і Тайваню на принципі «одна держава — два устрої». Курс широких соц.-екон. реформ Ден Сяопіна не зачепив основ комуніст. режиму у Китаї. Рішуче виступав за дотримання «чотирьох фундаментальних принципів»: соц. шлях розвитку, вірність марксизму-ленінізму та ідеям Мао, керівна роль КПК і диктатура пролетаріату. За його участю приймалося рішення про розгром демократичного руху, країні 1989 (див. Тяньаньмень події 1989). В останні роки життя формально не відіграв значної ролі на політ. арені країни, однак фактично саме його політ. авторитет був гарантом продовження реалізації новим партійним керівництвом реформаторського курсу.

ЗІЯ УЛЬ ХАК МОХАММАД (1928-1988) — президент Пакистану (1978-88), генерал. Закінчив Королівську індійську військову академію (1945). Наприкін. 2-ї світової війни служив у брит. бронетанкових частинах у Бірмі і Малайї. Після закінчення війни займав ряд вищих штабних і командних посад у пакистанській армії, був радником йорданської армії (1969-71). У 1976-77 — нач. генштабу армії. 5.7.1977 здійснив військовий переворот, усунув від влади З.А.Бхутто і очолив військову адміністрацію. З вересня 1978 — президент Пакистану. Встановив у країні режим військової диктатури, заборонив політичну діяльність, реорганізував судову систему на засадах мусульманського права — шаріату. Під час Афганської війни 1979-89 підтримував афганський рух опору. Отримував військову і господарську допомогу від США, які змушували його до запровадження ліберальних змін. Розпочав проведення ринкових реформ, під тиском міжнар. інституцій та внутр. опозиції відмінив військовий стан (грудень 1985). Загинув в авіаційній катастрофі, найшвидше внаслідок замаху.

КИМ ІР СЕН (1912-1994) — комуністичний лідер КНДР, генералісимус (1992). У 1924 батько К.І.С., через переслідування за антияпонську діяльність, був змушений емігрувати до Китаю (Маньчжурії). У 1931 вступив до Компартії Китаю. На чолі корейського партизанського загону з квітня 1932 брав участь у боротьбі проти япон. окупаційної адміністрації у Пн.-Сх. Китаї та у пн. р-нах Кореї. У 1936 за його ініціативою було створено Товариство відродження вітчизни. У роки 2-ї світової війни 1939-45 став одним із керівників партизанської боротьби проти японців. На кінцевому етапі війни у складі Радянської армії звільняв Корею від япон. військ. У 1946 став співзасновником Трудової

партії Пн. Кореї, яка діяла на території зайнятій рад. військами (до 38-ї паралелі). У відповідь на проголошення на території амер. зони Республіки Кореї (серпень 1947), СРСР організував маріонетковий уряд КНДР (вересень 1948), який очолив К.І.С. З 1949 — голова, з жовтня 1966 — ген. секретар ЦК ТПК. У 1950 став верховним головнокомандувачем пн.-кор. Народної армії, головою Військового комітету КНДР. Пн.-кор. уряд встановив тісні політ., екон. і військ. відносини з СРСР та КНР, що дало змогу К.І.С. зберегти комуніст. режим у Пн.Кореї під час Корейської війни 1950-53.

У конфлікті між СРСР і КНР займав нейтральну позицію. За новою конституцією КНДР було запроваджено посаду президента, який у грудні 1972 зайняв К.І.С. Встановив у країні тоталітарний режим. Для захисту комуніст. устрою створив потужний репресивний апарат, який переслідував і знешкоджував його політ. опонентів (200 тис. політичних в'язнів у 1992), одночасно, здійснюючи контроль за повсякденним життям мільйонів людей. У країні був сформований культ «великого вождя» К.І.С. (його день народження відзначається як національне свято). Вшановувався як творець суспільства, яке називалося «рай на землі» («соціалізм корейського типу»), розробив філософську концепцію «чучхе» — осн. положення якої вирізьблені на схилах корейських гір. Курс уряду К.І.С. на фактичну політичну і господарську самоізоляцію Пн. Кореї привів країну на поч. 1990-х років на межу екон. краху. Одночасно уряд К.І.С. реалізував 1991-94 дорогу програму створення власної ядерної зброї. Спроби пхеньян. уряду оволодіти ядерними технологіями стурбували світове співтовариство, призвели до загострення відносин із США і змусили запровадити суворі міжнар. екон. санкції проти пн.-кор. режиму. Після смерті К.І.С. президентську посаду (та ін. найвищі державні посади) зайняв, визначений ще за життя К.І.С. політичним наступником, його старший син Кім Чен Ир.

ЛІНЬ БЯО (1907-1971) — китайський маршал (1955), мін. оборону КНР (з 1959). З 1925 став членом Ком. партії Китаю. У 1926 закінчив військову школу в Хуанпу. Під час Великого походу комуніст. військ (1934-36 очолював 1-у армійську групу Червоної армії Китаю). Був близьким співпрацівником Мао Цзедуну і Чжоу Еньлая. Після вдалих кампаній проти японців очолив Об'єднану армію Пд.-Сх. Китаю (1945-48), 1948-50 — командувач 4-ї армії Народно-визв. армії. У 1950-52 командував підрозділами кит. «добровольців», які воювали на боці пн.-кор. військ під час Корейської війни 1950-53. З 1954 — віце-прем'єр Держ. ради КНР, 1955 обраний членом політбюро ЦК КПК. З

1959 очолив військове відомство КНР. Підтримував політику «Культурної революції» Мао Цзедуна, у квітні 1969 на 9-му з'їзді був офіційно проголошений його наступником. У серпні-вересні 1970 на партійному пленумі намагався добитися призначення на посаду голови КПК, що Мао Цзедун розцінив як намагання підірвати його одноособову владу. Незабаром був звинувачений у спробі державного перевороту. За офіційною версією, загинув в авіакатастрофі над Монголією, втікаючи до СРСР. Посмертно виключений з Компартії (1973). Внаслідок діяльності партійної комісії, яка 1971-72 розслідувала «справу Лінь Бяо» було репресовано велику к-сть військових діячів, що значно послабило вплив військових на політ. життя країни.

МАНДЕЛА НЕЛЬСОН (1918) — південно-африканський політик, президент ПАР (з 1994-99). Походив із родини вождя одного з афр. племен (тембу). Здобув вищу правничу освіту у навчальних закладах Форт Гейт і Преторії, займався адвокатською практикою в Йоганесбурзі. У 1944 М. став одним із організаторів Молодіжної ліги АНК, з 1949 очолив діяльність Ліги. М., який стояв на радикальних позиціях, брав активну участь у боротьбі проти режиму апартеїду. З 1952 — заст. голови АНК Альберта Лутулі (1898-1963). За орг-цію протестів проти системи расової сегрегації у ПАС (з 1961 — ПАР) у 1956-60 перебував в ув'язненні. Після звільнення з 1960 знаходився у підпіллі. Заснував і очолив воєнізовану орг-цію «Умконтото ве сізве» («Списи нації»), яка була тісно пов'язана АНК і використовувала збройні методи б-би проти уряду (партизанська війна, акти терору). У 1962 М. був заарештований і у червні 1964 засуджений до довічного ув'язнення. Відхиляв неодноразові пропозиції офіц. Преторії про звільнення взамін за відмову від терорист. методів боротьби. Внаслідок політики ліквідації режиму расової сегрегації, яку розпочав президент Ф. де Клерк, у лютому 1990 М. був звільнений з ув'язнення. З 1991 Н. очолив АНК, виступав за досягнення компромісу з представниками білої меншості, поступове реформування політичної системи країни. За зусилля у демон-тажі режиму апартеїду у ПАР М. і Ф. де Клерк були відзначені Нобелівською премією миру (1993). Тріумфальна перемога АНК на парламентських виборах у квітні 1994 дозволила М. зайняти президентську посаду (травень 1994). Уряд М. проводив виважений політичний курс, спрямований на збереження міжетнічного і міжрасового миру у країні, економічне зростання та поступове вирівнювання соц.-екон. стандартів життя різних груп пд.-афр. населення. Автор книги «Нема легкого шляху до свободи». Першого президента ПАР на посту голови держави змінив Табо Мбека.

МАО ЦЗЕДУН (1893-1976) — китайський революціонер, голова Комуністичної партії Китаю (КПК). У 1911 і 1912 під час масового повстання проти Маньчжурської династії, служив у національних збройних силах провінції Хунань. У 1911-18 навчався у Рунанській першій провінційній школі вчителів, був помітним учасником прогресивного студентського руху. У 1918 почав працювати у бібліотеці Пекінського ун-ту. У 1919 повернувся до своєї провінції. Працював учителем, організовував студентські політичні гуртки, видавав політ. статті та розробляв власну концепцію політичної філософії. У 1921 взяв участь в організації КПК. У 1923-27 входив до Гоміндану. Після розколу у партії між комуністами і націоналістами (1928) разом з військовим та революційним діячем Чжу Де став засновником китайської Червоної армії як її політичний комісар. У 1934-36 загопи цієї армії пройшли т.зв. «Великий похід» до пн.-зх. Китаю, де заснували нову базу для боротьби проти Гоміндану. Після нападу Японії на Китай став ініціатором примирення між комуністами і націоналістами та спільного виступу проти японців. Цю коаліцію вдавалося зберегти до кін. 2-ї світової війни. Але після її закінчення внутрішня політична боротьба поновилася і призвела до жорстокої громадянської війни (1946-49). У серед. 1949 комуністи одержали повну перемогу. 21.9.1949 М.Ц. проголосив утворення Китайської Народної Республіки, яка стала новим взірцем побудови тоталітарного режиму. 1954 був обраний головою комуніст. Китаю. У 1959 залишив посаду голови КНР, але продовжував очолювати кит. компартію. У 1966 проголосив т.зв. «Культурну революцію». Під його керуванням Китай вийшов з більш як двадцятирічної політ. ізоляції, відбулися візити до країни амер. президента Р.Ніксона та япон. прем'єр-міністра К.Танакі.

МУБАРАК МУХАММЕД ХОСНІ (1928) — президент Єгипту (з 1981). Навчався у військовій академії (1947-50), військовий пілот. На поч. 1960-х років продовжував військову освіту у Радянському Союзі. У 1969-72 — начальник штабу військово-повітряних сил, 1973-75 — командувач ВПС Єгипту, маршал. З 1975 — віце-президент країни. Зі створенням правлячої Національно-демократичної партії став заст. голови, а з 1982 очолював цю політичну організацію. Після вбивства А.Садата (жовтень 1981), був обраний у листопаді 1981 президентом Єгипту, одночасно займав посаду прем'єр-міністра і головнокоманд. Збройних сил країни. Зініціював проведення екон. реформ, які забезпечили динамічний розвиток економіку Єгипту. Провів лібералізацію політ. життя країни, дозволив діяльність опозиційних партій, зокрема Вафду і Соціалістичної робітничої партії. Веде

боротьбу з єгипетісламськими фундаменталістами, при потребі застосовуючи репресивні заходи. У зовнішній політиці здійснив кроки для нормалізації стосунків з арабськими країнами, які були розірвані після укладення А.Садатом Кемп-Девідських угод. Продовжував реалістичну політику щодо Ізраїлю, започатковану А.Садатом, сприяє мирному врегулюванню палестино-ізраїльських відносин (Каїрський саміт 1995). Продовжував курс на зближення зі США. Під час кризи у Перській затоці 1991 до складу союзницьких сил, які вели воєнні дії проти Іраку, входив великий єгипет. військовий контингент. Успішний економічний розвиток країни, певна демократизація політичного життя, зростання добробуту різних прошарків населення забезпечує обрання його на президентську посаду упродовж 90-х рр. ХХ — початку ХХІ ст.

НАСЕР ГАМАЛЬ АБДЕЛЬ (1918-1970) — єгипетський політик. 1948-49 брав участь у війні з Ізраїлем. Навчався у Каїрському ун-ті та військовій академії. Полковник. Н. був ініціатором створення таємного товариства «Вільні офіцери», яке у 23.7.1952 очолило державний переворот і скинуло короля Фарука. З травня 1953 — мін. закорд. справ Єгипту. У 1954-56 — прем'єр-міністр Єгипетської Республіки. У 1956-58 — президент Єгипту. На поч. 1960-х років Н., орієнтуючись на рад. модель соціалізму, запровадив радикальні екон. реформи — націоналізував промисловість, транспорт, зовнішню торгівлю. Проводив відвертий антизахідний курс, виступав за військовий розгром Ізраїлю. Сповідуючи політику панарабізму, підтримував ідею об'єднання араб. країн під його керівництвом. У жовтні 1956 домігся остаточного виведення брит. військ і націоналізував Суецький канал, що стало причиною Суецької кризи 1956. Провал франко-брит. інтервенції 1956 значно зміцнив вплив Н. у арабському світі. У лютому 1958 його було обрано президентом Об'єднаної Арабської Республіки, до складу якої увійшли Єгипет і Сирія (1961 Сирія вийшла зі складу ОАР). За президентства Н. Єгипет зазнав поразки під час арабсько-ізраїл. війни 1967 Н. виступав поборником «позитивного нейтралітету», який передбачав фактичну рівність всіх держав у вирішенні міжнарод. справ і вимагав посилення ролі Генеральної Асамблеї ООН на противагу Раді Безпеки ООН.

НЕРУ ДЖАВАХАРЛАЛ (1889-1964) — видатний індійський політик. У 1905-12 вивчав право у Великій Британії. Після повернення до Індії займався адвокатською практикою. З 1912 — член Індійського національного конгресу (ІНК). З 1921 зблизився з М.Ганді, за рекомендацією якого очолив ІНК. У 1929 Н., на відміну від поміркованих свараджистів, висунув гасло повної

незалежності Індії (див. Сварадж). У 1942–45 перебував в ув'язненні. Після здобуття Індією незалежності 1947 очолив уряд країни, добився політичних успіхів в її економічному розвитку й розв'язанні складних соціальних проблем. Один із засновників і лідерів Руху неприєднання, прихильник тісної екон. і політ. співпраці країн Азії і Африки. Під час прем'єрства Н. Індія анексувала Кашмір (1947), зазнала невдачі в інд.-кит. військових конфліктах 1959 і 1962, внаслідок яких пн. частина провінції була захоплена Китаєм.

ПЕХЛЕВІ МОХАММЕД РЕЗА (1919–1980) — останній шах Ірану (1941–79). Навчався у Швейцарії. Після зречення під тиском союзників батька Рези Шаха Пехлеві 16.9.1941 зайняв престол. У 1943 приєднався до антигітлерівської коаліції. Проводив прозахідну політику. Усунув від влади М.Моссадика, який частково націоналізував нафтову промисловість і проводив прокомуністичний зовнішній курс. Сприяв вступу Ірану до Багдадського пакту (1955). У 1960-х роках з метою модернізації країни здійснив низку ліберальних реформ (земельну, судову, освітню та ін.), які дістали назву «Білої революції». За П. Іран став найвпливовішою державою у регіоні Перської затоки. Організував за участю Ізраїлю політичну поліцію САВАК, за допомогою якої придушував шийтську опозицію (очолював аятолла Хомейні), незадоволену проамериканською зовніш. політикою і реформаторськими заходами шаха. У 1975 створив Партію національного відродження, яка, однак, не користувалася підтримкою у суспільстві. Прозахідна орієнтація уряду П., його політика модернізації країни наštтовхнулася на зростаючий опір релігійних кіл, які прагнули відновити вплив в Ірані фундаменталістських ісламських традицій і цінностей. Внаслідок революційних подій наприкін. 1978 втратив контроль над ситуацією у країні і виїхав до Марокко.

РАБИН ЦХАК (1922–1995) — політичний і військовий діяч Ізраїлю. З 1940 — на військовій службі у Палмах (євр. військ. формування). У роки 2-ї світової війни воював у Сирії і Лівані, до 1948 очолював Пальмах. Брав участь в арабсько-ізраїл. війні 1948–49, згодом — займав вищі командні посади в ізраїл. армії. У 1964–68 — начальник генштабу, 1967–73 — посол у США. З 1973 — депутат кнесету. У 1970–90-х роках — мін. праці, зв'язку, оборони. У 1974–77 і 1992–95 — прем'єр-міністр Ізраїлю. З 1992 — лідер Партії Праці. Р. виступав за укладення палестино-ізраїл. мирної угоди, підписання якої у Вашингтоні 13.9.1993 привело до утворення Палестинської автономії. Продовжуючи курс на врегулювання арабсько-ізраїл. відносин на Близькому

Сході, підписав 26.10.1994 мирний договір з Йорданією. Лауреат Нобелівської премії миру (разом з Я.Арафатом і Ш.Пересом, 1994). Убитий ізраїл. екстремістом 5.10.1995.

САДАТ АНВАР (1918-1981) — єгипетський політик. Здобув військову освіту. У 1940 вступив в одне з таємних офіцерських товариств. Брав участь у діяльності політ. організації «Вільні офіцери», яка під керівництвом А.Нагіба і Г.Насера 23.7.1952 здійснила державний переворот і позбавила влади короля Фарука. Займав відповідальні держ. посади. У 1960-61 і 1964-68 — голова Національних Зборів. Після смерті А.Насера став президентом Єгипту (жовтень 1970). З 1970 очолював партію Арабський соціаліст. союз (АСС). Уряд С розпочав 3-ю арабсько-ізраїльську війну (жовтень 1973), яка завершилася для Єгипту безрезультатно. У 1972-73 С. розірвав співпрацю з СРСР, усунув із Єгипту 20 тис. військ.-техн. радників і у березні 1976 денонсував радянсько-єгипетський міждерж. договір (підписаний 1971). Одночасно налагодив діалог із США і в лютому 1974 відновив дипломат. відносини. У серед. 1970-х років розпочав пошук шляхів мирного врегулювання близькосхідної проблеми. Після тривалих консультацій і переговорів з ізраїл. стороною у вересні 1978 у Кемп-Девіді (США) відбулася зустріч С. з прем'єром М.Бегіном (за посередництвом Дж.Картера), на якій досягнуто низку домовленостей, котрі стали основою для підписання 26.3.1979 у Вашингтоні мирного договору між цими країнами. Ініціатори нормалізації арабсько-ізраїл. відносин С. і М.Бегін були відзначені Нобелівською премією миру (1978). Політика С. стосовно Ізраїлю була розцінена більшістю арабських країн як зрада інтересів всього арабського світу і привела до виключення Єгипту з Ліги арабських держав. Загинув внаслідок замаху, організованого ісламськими фундаменталістами.

САДДАМ ГУСЕЙН (Хусейн; 1937-2005) — президент Іраку (1979-2004). З 1957 — член Партії араб. соц. відродження (БААС). Після невдалого замаху на президента країни Абдул Керіма ель-Кассіма, в якому С. брав участь, емігрував до Сирії, згодом Єгипту. У 1963 повернувся до країни, очолив нелегальну військову групу, тісно пов'язану з БААС. Після військового перевороту 1968, проведеного БААС, став заст. Ради керівництва революцією — найвищого органу влади у країні. У червні 1973 придумав заколот ген. Назіма Кзара і став фактичним диктатором Іраку. З 1979 сконцентрував у своїх руках необмежену владу, зайнявши всі найвищі пости у державі — президента Іракської Респ., голови Ради рев. командування, голови уряду і верх. головнокомандувача, ген. секр. БААС. Встановив авторитарний режим. На

головні пости у державі поставлені його родичі або земляки з міста Такріт. Жорстоко розправляється з політ. опонентами. У 1979–80 провів велику чистку адмін. органів і парт. апарату БААС, внаслідок якої було фізично знищено тисячі людей.

У 1980 розв'язав війну з сусіднім Іраном, яка тривала вісім років (1980–88, загинуло бл. 1 млн. людей) і завершилася практично безрезультатно. Уряд С. був звинувачений у використанні під час цього збройного конфлікту хімічної зброї. На поч. серпня 1990 ірак. армія за наказом С. зайняла Кувейт, що було розцінено міжнар. співтовариством агресією проти суверенної країни. Внаслідок військової операції (санкціонована Радою Безпеки ООН 12.11. 1991), яку провели на поч. лютого 1991 сили антиірак. коаліції, територію Кувейту було звільнено. У 1991 жорстоко придушив повстання курдів і шиїтів. Продовжував політику погроз і залякування щодо Ізраїлю. За деякими даними, намагався налагодити виготовлення зброї масового знищення (ядерної і хімічної), перешкоджав спеціалістам ООН здійснювати інспекцію об'єктів, де може виготовлятися така зброя. Під час безальтернативних президентських виборів 1995 здобув переконливу перемогу. 2004 р., внаслідок воєнної операції США та їх союзників, позбавлений влади. За вироком суду 2005 р. страчений.

СУКАРНО АХМЕД (1901-1970) — перший президент Індонезії (1945–67). У 1925 закінчив технолог. ін-тут у м. Бандунгу, пізніше навчався у Голландії. Один із засновників (1927) і перший голова Національної партії. У 1932 очолив Партію Індонезії. За активну участь у нац.-визв. русі кілька разів був заарештований голланд. окупаційною владою. У 1929–31 і 1933–42 перебував в ув'язненні і на засланні (о. Флорес і Пд. Суматра). 17.8.1945 за дорученням патріотичних організацій проголосив незалежність Індонезії і став першим президентом Республіки Індонезія. Під час ескалації індонез.-голланд. протистояння (1945–49) був заарештований, але під тиском ООН і світової громадськості нідерл. уряд змушений був звільнити С., і у грудні 1959 визнати його президентом незалежних Сполучених Штатів Індонезії (з серпня 1950 — Індонезійська респ.). Закликав до єдності країн Азії та Африки у боротьбі з колоніалізмом, відіграв важливу роль у проведенні Бандунгської конференції 1955. Став одним із засновників та лідерів Руху неприєднання. С. сформулював і реалізував на практиці ідеї т. зв. мархаенізму (індонез. різновид соціалізму). У кін. 1950-х роках запровадив у країні нову систему правління — «керовану демократію» (зупинив дію конституції, обмежив діяльність політ. партій, розпустив парламент), що призвело до встановлення авторитарного режиму. У 1963 сесія

Тимчасового народного консультативного конгресу присвоїла С. титул «великий вождь революції» і призначила його довічним президентом. У зовнішній політиці орієнтувався на СРСР, особливо тісні стосунки підтримував з комуніст. Китаєм. Екон. проблеми країни (галопуюча інфляція, безробіття), сел. заворушення 1965-66 та міжнар. ускладнення (конфлікт з Малайзією і вихід країни з ООН, 1965) спричинилися до падіння авторитету С. і змусили його шукати підтримку у Компартії. Після невдалої спроби комуністичного перевороту 30.9.1965 С. (якого звинуватили у зв'язках із Компартією) був змушений відмовитися від влади на користь команд. сухопутними військами ген. Сухарто (березень 1966), а у лютому 1967 офіційно передав і президентські повноваження.

СУНЬ ЯТСЕН (1866-1925) — китайський політичний і державний діяч, перший президент Китаю. Здобув медичну освіту у Гуанчжоу (Кантон) і Сянгані (Гонконг). На чолі заснованих ним антимонархічних політ. організацій Сінджунхой (Товариство відродження Китаю, засн. 1894) і Тунменхой (Союзна ліга, засн. 1905) боровся за повалення у Китаї маньчжурської династії Цін. Через переслідування тривалий час жив у США, Японії, Великій Британії (1895-1911). У 1907 сформулював свої 3 принципи, які стали програмою китайської демократичної революції: націоналізм (скинення маньчжурської дин. і відродження Китаю), народовладдя (встановлення республіки) і народне благоденство (зрівняння прав на землю). Під час Сінхайської революції 1911-13 повернувся до Китаю і у кін. грудня 1911 був обраний тимчасовим президентом Китайської республіки. Під тиском змушений подати у відставку (квітень 1912). Для продовження боротьби за встановлення у Китаї респ.-парламент. системи правління заснував партію Гоміндан (вересень 1912). У 1913 перейшов до відкритої боротьби проти Юань Шікая, який замінив його на президентській посаді. У травні 1913 підняв у Пд. Китаї повстання, але після його поразки був змушений емігрувати до Японії. 1916 повернувся до Китаю і у липні 1917 сформував на півдні країни революційний уряд, який з 1923 перебував у Гуанчжоу (Кантон). Підтримував тісні контакти з урядом СРСР, який надсилав йому на допомогу військ. і політ. радників. Реорганізував гоміндан у масову народно-рев. партію. У кін. 1924 у Пекіні розпочав переговори про об'єднання країни, але незабаром захворів і помер.

ТАНАКА КАКУЕЙ (1918-1993) — японський політик. У 1939-43 як офіцер япон. армії воював у Маньчжурії. З 1947 — депутат парламенту. З 1955 належав до Ліберально-дем. партії,

її голова (1965-66, 1971, 1972-74). Займав посади мін. телекомунікацій (1957) і фінансів (1962-65). У 1972 очолив кабінет міністрів країни. Під час візиту до Пекіну (1972) Т. визнав пекін. уряд «єдиним законним урядом Китаю», заявив, що Тайвань є невід'ємною частиною КНР і підписав угоду встановлення дипломат. відносин між двома країнами (у вересні 1972 розірвано дипломатичні стосунки з Тайванем). У 1974 змушений подати у відставку через звинувачення у корупції. Виявився причетним до найбільшого в історії Японії політ. скандалу, пов'язаного з корупцією у вищих ешелонах державної влади. У 1976 заарештований (згодом звільнений) і звинувачений в утриманні хабарів від амер. концерну «Локід» за сприяння у просуванні продукції компанії на япон. ринок. У 1983 засуджений до 4-річного ув'язнення (1987 вирок підтверджено), однак як депутат парламенту не був ув'язнений.

ФАЙСАЛ Ібн Абд Аль Азіз Ібн Сауд (1906-1975) — король Саудівської Аравії (1964-75). З 1934 батько Ібн Саудом призначив його віце-королем Хіджазу. У 1931-53 — мін. закорд. справ, 1953-60 і 1962-64 — прем'єр-міністр і мін. закорд. справ. У 1964 усунув від влади свого брата Сауда I і сам зайняв королівський трон. Прихильник ваххабізму, вимагав неухильного дотримання норм шариату. Провів низку обмежених реформ — відмінив рабство, розробив кодекс про працю, створив модерну систему соц. забезпечення і громад. робіт, зміцнив економіку. Як противник поширення соціаліст. ідей в арабському світі, підтримував роялістів під час громадянської війни 1962-67 у Йемені. Тісно співпрацював із західними країнами. Загинув під час замаху. Трон зайняв його брат Халід (1913-82).

ФУАД I (1868-1936) — єгипетський султан (1917-22), король (1922-36). У 1918 уряд Ф. I розпочав боротьбу за ліквідацію брит. протекторату і надання Єгипту повної незалежності. За правління Ф. II у лютому 1922 Єгипет отримав обмежений суверенітет (Лондон здійснював контроль над зовн. політикою, обороною і комунікаціями країни). У квітні 1923 запровадив конституцію країни і прийняв титул короля. Нестабільність політичної (суперечності з найбільшою партією Вафд) і госп. ситуації (екон. криза 1929-32) значно послабила авторитет королівської влади у країні під кінець правління Ф. II.

ХІАБАНІ МОХАММЕД (1879/1880-1920) — керівник визвольного повстання у Тебрізі (Іранський Азербайджан) 1920. Здобув релігійну освіту, Шейх. Був учасником іранської революції 1905-11. Після прийняття конституції країни обраний до складу меджлісу (1909) від Іракського Азербайджану. Був одним з кері-

вників Азерб. демократичної партії. У 1919 Х. виступив із закликом до боротьби за незалежність Ірану, повалення шахського режиму і надання автономії Іранському Азербайджану. У квітні 1920 демократи підняли повстання у Тебрізі, під час придушення якого рядовими військами (версень 1920) Х. був убитий.

ХОМЕЙНІ РУХОЛЛА МУСАВІ (бл. 1900-1989) — іранський релігійний і політичний діяч. У 1914-27 вивчав і викладав ісламське право та філософію в Ісфагані, Араці та Кумі. На поч. 1930-х років заснував власну релігійну школу у Файзії. У 1950 став шіїтським аятоллою (з фарсі — призначений Богом), згодом — великим аятоллою. У 1963 виступив проти політики реформ у рамках «Білої революції», звинуватив шаха Пехлеві Мухаммеда Резу в антиреліг. діяльності та закликав до повалення шахської влади, за що 1964 був висланий із країни. В еміграції продовжував критику офіційного Тегерану, став символом і лідером всіх антишахських опозиційних сил. Свої погляди на майбутнє Ірану виклав у праці «Ісламський уряд» (1971), в якій проповідував необхідність підпорядкувати політичну владу у країні духовним лідерам.

Ортодоксальні погляди Х. знайшли підтримку у різних верствах іран, населення, яке, незважаючи на вестернізацію країни, й надалі орієнтувалося на традиційні ісламські цінності. У лютому 1979 після повалення монархії Х. тріумфально повернувся до країни і допровадив до створення теократичної держави — Ісламської Республіки Іран (12.2.1989). За новою конституцією країни (1.4.1979) Х. проголошувався довічним духовним лідером ісламської революції (валі факіх) і фактично отримував всю повноту влади у країні. Уряди Х. миттєво провели ісламізацію всього публічного життя країни (ввели шаріатське право, дискримінацію за статтю і релігійною приналежністю та ін.), запровадили тотальний контроль за повсякденним заняттям громадян і виявами вільнодумства (для цього створено формування «стражників революції») і розпочали жорстокі репресії щодо інакодумців та політ. опонентів, перетворивши Іран у тоталітарну державу. У зовн. політиці Х. висунув гасло «Ні Схід, ні Захід, просто Ісламська революція». Проводив відвертий антизахідний курс, особливо непримиренний до США (назвав цю країну «великим сатаною»). Одночасно відкидав і комуністичну ідеологію, протиставляючи їй ісламський шлях розвитку. Підтримував ідею поширення ісламської революції на всьому Близькому Сході, виявом якої стала іраксько-іранська війна 1980-88 та терористична діяльність ісламських фундаменталістів у різних країнах світу (Єгипті, Марокко, Алжирі). Вважаючись найвищим ісламсь-

ким лідером у світі, Х. у лютому 1989 засудив англ. письменника Салмана Ружді за книгу «Сатанинські вірші» (визнав її блюзнірською щодо ісламу) до смертної кари (вирок Х. дійсний і досі). Після смерті Х. (у похороні взяли участь кілька млн. людей) президентом країни став А.Х.Рафсанджані, який вніс зміни до конституції, що значно зміцнили світську президентську владу в Ірані.

ЦЗЯН ЦЗЕМІНЬ (1926) — китайський політик. За освітою інженер. У 1980-х роках очолював партійні органи у Шанхаї. Як мер Шанхаю (1985-88), рішуче придушив студентські заворушення у місті 1987. З 1987 — член політбюро КПК. Після відставки Чжао Цзяяна з посади ген. секр. ЦК КП Китаю (звинуватили у нерішучості під час студентських виступів на площі Тянь-ань-мень) Ц.Ц. був обраний на його місце, а також став головою Військової ради ЦК КПК (з 1990 — голова Центр, військової ради КНР). Восени 1992 на 14-му з'їзді КПК проголосив курс на розбудову у країні «соціалістичної ринкової економіки». З 1993 по 2002 рр. — Голова КНР. Виступаючи за радикальні екон. перетворення, залишався послідовним захисником комуніст. системи у країні. На поч. 1995 висунув широку програму зближення співвітчизників по обидва боки Тайванської протоки, одночасно заявляючи, що Тайвань є невіддільною складовою частиною КНР. Уряд Ц.Ц. 1.7.1997 перейняв юрисдикцію над колишньою брит. колонією Гонконг (Сянган), а у грудні 1999 над колишньою португ. колонією Макао. 27.12.1991 китайський уряд визнав незалежність України і встановив із нею дипломат. відносини (4.1.1992). У вересні 1994 Ц.Ц. перебував з офіційним візитом в Україні.

ЧАН КАЙШІ (Цзян Кайші; 1887-1975) — китайський політик, генералісімус. Військову освіту здобув у Токіо, де навчався у військової академії. З 1906 належав до революційної організації Тунменхой, яку створив Сунь Ятсен, аби скинути маньчжурську династію. З 1911 один з секретарів Сунь Ятсена. З 1918 став членом Гоміндану. У лютому 1923 переїхав до Кантону (Гуанчжоу) і був призначений нач. штабу збройних сил уряду Сунь Ят Сена. У 1923-24 перебував в СРСР, де вивчав систему організації Червоної армії. Після повернення організував військову академію у Вампу. Після смерті Сунь Ятсена став одним за найвпливовіших діячів Гоміндану, з 1926 — голова ЦВК партії. Виступив проти союзу з компартією, усував від влади комуністів і лівих гомінданівців, які займали відповідальні посади в уряді й армії. Як головнокомандувач Нац.-революц. армії (НРА), з липня 1926 до квітня 1927 очолював дії військ під час Північного походу. У 1927 сформував Нац. уряд у Нанкіні.

Уряд Ч.К. провів радикальні фінансову і освітню реформи, уніфікував адмін. устрій країни. Через фактичний стан громадянської війни та іноземну інтервенцію управління країною здійснював диктаторськими методами. Змушений застосовувати рішучі заходи проти бунтівних військовиків (часто використовували місцеві сепаратистські настрої) і комуніст. сил (користувалися підтримкою СРСР), що призвело до численних людських втрат. Вів активну боротьбу проти япон. окупаційних військ (1937-45), які з липня 1937 розпочали операції щодо захоплення усєї території Китаю і з цією метою відновив союз з комуністами. Зарахований до «великої четвірки» («великої коаліції») найвпливовіших керівників держав антигітлерівської коаліції (Ф.Д.Рузвельт, Й.Сталін, Ч.К., В.Черчілль), які внесли найбільший вклад у розгром країн-членів Берлінського пакту 1940. Внаслідок поразки під час громадянської війни 1945-49, змушений евакуюватися разом з 2 млн. своїх прихильників на о. Тайвань. У березні 1951 став президентом Китайської Республіки. Провів радикальні екон. перетворення, які у 1970-х роках стали основою для «тайванського економічного дива». Режим Ч.К. на Тайвані зберігав авторитарні риси. Виступав проти проведення політ. змін і лібералізації сусп. життя, зберігав однопартійну систему і надзвичайний стан, мотивуючи загрозою з боку «комуністичного Китаю». Наступником Ч.К. на посаді керівника Гоміндану і держави став його син Цзян Цинго.

ЯМАМОТО ІСОРОКУ (1884-1943) — японський адмірал. Найвідоміший япон. стратег і полководець періоду 2-ї світової війни 1939-45. Брав участь у Цусімській битві у ході російсько-японської війни 1904-05. Навчався у Гарвардському ун-ті, 1925-27 — воен.-мор. аташе Японії у США. З 1936-39 — заст. мор. міністра, з 1939 — головнокоманд. МВФ Японії. Противник військового конфлікту з США та приєднання Токіо до «вісі» Рим-Берлін. Напередодні війни здійснив низку заходів із розбудови і модернізації япон. воен.-мор. сил. Під його керівництвом було розроблено і проведено атаку япон. авіації на амер. базу Пірл-Харбор (7.12.1941). Керував военними операціями на Тихому океані, зокрема спланував напад япон. флоту на Мідуей (червень 1942) і захоплення Соломонових о-вів. Розробляв стратегію ведення війни на морі, у якій важливу роль відводив авіаносцям. У квітні 1943 амер. винищувач збив літак Я. (амер. спеслужби дізналися про інспекційну поїздку Я. на Соломонові о-ви) і він загинув.

ХРОНОЛОГІЧНА ТАБЛИЦЯ

- 2 листопада 1917 р.** — прийняття Декларації Бальфура.
- Липень 1918 р.** — публікація проекту закону «Про управління Індією» (реформа Монтею-Челмсфорда).
- 30 жовтня 1918 р.** — підписання Мудреського перемир'я.
- Лютий 1919 р.** — прихід до влади Амануллі-хана в Афганістані.
- Березень 1919 р.** — запровадження в дію закону Роулетта.
- Квітень 1919 р.** — початок харталу в Індії.
- Липень 1919 р.** — Ерзерумський з'їзд «Товариств захисту прав східних віластів (провінцій)».
- 8 серпня 1919 р.** — підписання Равалпіндського мирного договору.
- 9 серпня 1919 р.** — укладення англо-іранського договору.
- Вересень 1919 р.** — Сиваський з'їзд «Товариств захисту прав східних віластів».
- 1920 р.** — створення у Тунісі партії Дустур (Конституція).
- Весна 1920 р.** — перші зіткнення між арабами та євреями в Палестині.
- 23 квітня 1920 р.** — утворення в Анкарі нового парламенту — Великих Національних Зборів Туреччини (ВНЗТ).
- 1 серпня 1920 р.** — початок кампанії громадянської непокори в Індії.
- 10 серпня 1920 р.** — укладення Севрського мирного договору.
- 21 лютого 1921 р.** — здійснення державного перевороту в Ірані Реза-ханом.
- 26 лютого 1921 р.** — підписання радянсько-іранського договору.
- 16 березня 1921 р.** — укладення угоди між РСФСР та Туреччиною.
- Серпень 1921 р.** — проголошення Іраку монархією на чолі з еміром Фейсалом.
- Вересень 1921 р.** — створення держави «Республіка Риф» (Марокко).
- Лютий 1922 р.** — скасування протекторату Великобританії над Єгиптом і визнання його незалежною державою.
- 4 лютого 1922 р.** — спалення селянами у селищі Чаурі-Чаура поліційної ділянки; припинення кампанії громадянської непокори.
- 1 листопада 1922 р.** — прийняття закону про ліквідацію султанату у Туреччині.
- 20 листопада 1922 — 24 липня 1923 рр.** — Лозанська мирна конференція.

- 29 жовтня 1923 р.** — проголошення Туреччини республікою.
- 12 березня 1925 р.** — смерть Сунь Ятсена.
- 30 травня 1925 р.** — початок революції в Китаї.
- 1926 р.** — укладення Номанганського договору між Афганістаном та СРСР «Про ненапад і нейтралітет».
- 1926 р.** — проголошення Ібн Сауда королем Хіджазу.
- 1 липня 1926 р.** — видання Маніфесту про початок Північного походу.
- Квітень 1927 р.** — проголошення Чан Кайші створення національного уряду.
- 1 серпня 1927 р.** — Наньчанське повстання у Китаї.
- Вересень-жовтень 1927 р.** — «повстання осіннього врожаю» в провінціях Хунань і Гуандунь.
- Грудень 1928 — січень 1929 рр.** — повстання під проводом Бачаї Сакао в Афганістані.
- 15 жовтня 1929 р.** — проголошення Надір-хана королем Афганістану.
- 1930 р.** — укладення англо-іракського договору, проголошення Іраку незалежною державою.
- 1932 р.** — вступ Іраку до Ліги Націй.
- Вересень 1932 р.** — утворення королівства Саудівська Аравія.
- Лютий 1933 р.** — вихід Японії з Ліги Націй.
- Березень 1934 р.** — заснування партії «Новий Дустанур».
- 1935-1937 рр.** — італо-ефіопська війна.
- Листопад 1936 р.** — укладення союзу між Німеччиною та Італією (Антикомінтернівський пакт).
- 1937 р.** — вступ Єгипту до Ліги Націй.
- 1 вересня 1939 р.** — початок Другої світової війни.
- Вересень 1940 р.** — укладення «Троїстого пакту» (Італія, Німеччина, Японія).
- 7 грудня 1941 р.** — напад Японії на Перл-Харбор, початок війни на Тихому океані.
- 4-6 червня 1942 р.** — битва за атол Мідуей (найбільша морська битва в історії).
- Серпень 1942 — лютий 1943 рр.** — битва за о. Гуадалканал.
- Червень 1944 р.** — бої за о. Сайпан.
- Березень 1945 р.** — утворення Ліги арабських держав.
- 6, 9 серпня 1945 р.** — скинення атомних бомб на міста Хіросіма та Нагасакі.
- 2 вересня 1945 р.** — закінчення Другої світової війни.
- 1 липня 1946 р.** — початок громадянської війни у Китаї.
- 4 листопада 1946 р.** — укладення договору між Китаєм і США «Про дружбу, торгівлю та мореплавство».

Липень 1947 р. — перехід у наступ народно-визвольної армії Китаю.

3 липня 1947 р. — прийняття «Плану Маунтбеттена» про розподіл Індостану.

15 серпня 1947 р. — проголошення незалежності Індії та Пакистану.

30 січня 1948 р. — вбивство М. К. Ганді.

Травень 1948 р. — прихід до влади Націоналістичної партії Д.Ф.Малана в ПАС.

15 травня 1948 р. — утворення держави Ізраїль.

Листопад 1948 р. — захоплення комуністами всієї території Маньчжурії.

Червень 1949 р. — поразка арабських країн у першій війні з Ізраїлем.

1 жовтня 1949 р. — проголошення Китайської Народної Республіки (КНР).

Липень 1954 р. — Женевські угоди по Індокитаю.

Червень 1955 р. — затвердження «Хартії Свободи» на з'їзді АНК у Кейптауні.

Червень 1956 р. — рішення Г.А.Насера про націоналізацію Суецького каналу.

Жовтень-листопад 1956 р. — участь Ізраїлю в англо-французькій агресії проти Єгипту.

Вересень 1961 р. — засудження Генеральною Асамблеєю ООН режиму апартхеїду.

Березень 1962 р. — Евіанські угоди про припинення війни та надання незалежності Алжиру.

1963 р. — арешт Нельсона Мандели.

Січень 1963 р. — референдум про реформи в Ірані.

Січень 1964 р. — утворення Організації Визволення Палестини (ОВП).

Липень 1964 р. — «Тонкінський інцидент».

Лютий 1965 р. — початок масового бомбардування Північного В'єтнаму.

Червень 1967 р. — «шестиденна війна» на Близькому Сході.

Січень 1973 р. — Паризькі угоди про припинення вогню у В'єтнамі.

Жовтень 1973 р. — війна арабських країн проти Ізраїлю.

1975 р. — засудження ООН ідеї бантустанів.

Липень 1976 р. — возз'єднання В'єтнаму, проголошення СРВ.

Січень 1978 р. — початок масового антишахського руху в Ірані.

Вересень 1978 р. — Кемп-Девідські угоди.

Лютий 1979 р. — прибуття до Тегерану аятоли Хомейні.
Листопад 1979 р. — захоплення американського посольства в Тегерані.

Жовтень 1981 р. — вбивство Анвара Садата.

1987 р. — відновлення дипломатичних відносин Єгипту з арабськими країнами.

Грудень 1987 р. — початок «Інтифади» на Західному березі р. Йордан та в секторі Газа.

Березень 1988 р. — перемога Ро Де У на президентських виборах у Республіці Корея.

Лютий 1989 р. — курс на ринкову економіку та багатопартійну політичну систему в Алжирі.

Вересень 1989 р. — обрання президентом ПАР Ф. де Клерка.

Січень 1990 р. — проголошення незалежності Намібії.

Вересень 1991 р. — вступ Республіки Корея до ООН.

Січень 1992 р. — виступи фундаменталістів в Алжирі, запровадження надзвичайного стану.

Вересень 1993 р. — укладення угоди про «Палестинську автономію».

Травень 1994 р. — обрання Нельсона Манделі президентом ПАР.

Жовтень 1994 р. — укладення мирного договору Ізраїлю та Йорданії.

Жовтень 1994 р. — обрання президентом ПАР Табо Мбекі.

Листопад 1995 р. — вбивство прем'єр-міністра Ізраїлю Іцхака Рабина.

Грудень 1997 р. — перемога на президентських виборах у Республіці Корея Кім Де Чжуна.

Листопад 1998 р. — укладення угоди між Ізраїлем і ОВП про розширення «Палестинської автономії».

Червень 2000 р. — зустріч лідерів КНДР та Республіки Корея у Пхеньяні.

Жовтень 2000 р. — зрив палестино-ізраїльського діалогу, виступи палестинців на Західному березі р. Йордан та в секторі Газа.

Лютий 2001 р. — обрання прем'єр-міністром Ізраїлю Арієля Шарона.

Грудень 2004 р. — смерть Я.Арафата.

Січень 2005 р. — обрання Махмуда Аббаса президентом Палестинської автономії.

Вересень 2005 р. — президентські вибори в Єгипті.

Січень 2006 р. — перемога на виборах до парламенту Палестини партії ХАМАС (Мужність).

Жовтень 2007 р. — XVII з'їзд КПК.

Грудень 2007 р. — вбивство Беназір Бхуто.

СПИСОК ОСНОВНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

ДЖЕРЕЛА:

1. Ататюрк М.К. Избранные произведения, речи, выступления. — М., 1966.
2. Благодатов А. Записки о китайской революции (1925-1927). — М., 1979.
3. Браун О. Китайские записки: 1932-1939. — М., 1974.
4. Варненская М. Война в джунглях: Записки военного корреспондента. — М., 1970.
5. Варненская М. Репортаж из Сайгона. — М., 1973.
6. Волхова А. Переговоры о перемирии в Корее (1952-1953) (По материалам Архива внешней политики России) // Проблемы Дальнего Востока (далі — ПДВ). — 2000. — №2.
7. Владимиров П.П. Особый район Китая (1942-1945). — М., 1977.
8. Ганди И. Речи, статьи, интервью. — М., 1975.
9. Ганди М.К. Моя жизнь. — М., 1968.
10. Дэн Сяопин. Основные вопросы современного Китая. — М., 1988.
11. Документы Советского руководства о положении в Афганистане 1979-1980 гг. // Новая и новейшая истории (далі — НиНИ). — 1996. — №3.
12. Иванов М.И. Япония в годы войны. Записки очевидца. — М., 1978.
13. Из переписки И.В. Сталина и Г.В. Чичерина с полпредом в Китае Л.М. Караханам (август 1923 — сентябрь 1926 г.) Публикация и предисловие А.И. Картуповой) // ПДВ. — 2005. — №2,3.
14. Косач Г.Г. Новые документы АВПРФ по истории Ближневосточного конфликта. 1947-1967 // НиНИ. — 2004. — №5.
15. Ледовский А.М. Переговоры И.В. Сталина с Мао Цзедунем в декабре 1949 — феврале 1950 г. Новые архивные материалы // НиНИ. — 1997. — №1.
16. Ледовский А.М. Записки дипломата (1937-1945) // ПДВ. — 1991. — №11.
17. Меир Г. Моя жизнь. — М., 1998.
18. Накасонэ Я. Политика и жизнь: Мои мемуары. — М., 1994.
19. Наринский М.М. Советский Союз и Суэцкий кризис 1956 года. Новые данные // НиНИ. — 2004. — №2.

20. На китайской земле. Воспоминания советских добровольцев (1925-1945). — М., 1977
21. Неру Д. Автобиография. — М., 1955.
22. Независимая Африка в документах. — М., 1965.
23. Обичкина Е.О. Советское руководство и война в Алжире 1954-1962 г. По материалам архива МИД РФ // НиНИ. — 2000. — №1.
24. Пен Дехуай. Мемуары маршала. — М., 1988.
25. Переговоры Н.С.Хрущева с Мао Цзедунем 31 июля — 3 августа 1958 г. и 2 октября 1959 г. Предисловие В.М.Зубока // НиНИ. — 2001. — №1, 2.
26. Родионов А.А. Записки посла СССР в Турции 1974-1983 // НиНИ. — 1999. — №1,2
27. Советский Союз-Вьетнам. 30 лет отношений 1950-1980. Документы и материалы. — М., 1982.
28. Соколов В.В. Советско-китайские отношения. 1946-1950 годы. Новые документы // НиНИ. — 2006. — №3.
29. СССР и страны Африки: Документы и материалы. — М., 1982. — Ч.1-2.
30. Сунь Ятсен. Избранные произведения. — М., 1964.
31. Сукарно Ахмед. Индонезия обвиняет. — М., 1961.
32. Хо Ши Мин. Избранные статьи и речи. — М., 1958.
33. Хрестоматия по новейшей истории. — М., 1960-1961. — Т.1-3.
34. Усов В. Новые материалы о событиях на озере Хосан // ПДВ. — 2006. — №1.
35. Чаплин Б.Н. Воспоминания — Вьетнам: апрель 1975 года // Вопросы истории (далі — ВИ). — 2000. — №4,5.

II. ПІДРУЧНИКИ ТА ПОСІБНИКИ:

1. Антонова и др. История Индии. — М., 1977.
2. Аяш Ж. Очерки марокканской истории. — М., 1982.
3. Бектимирова А.Н. Новейшая история Кампучии. — М., 1989.
4. Бузов В.И. Новейшая история стран Азии и Африки (1945-2004). — Ростов на Дону, 2005.
5. Бураков Ю.В. Новітня історія країн Азії та Африки (1945-1992). — К., 1993.
6. Васильев А.М. История Саудовской Аравии. — М., 1982.
7. Васильев Л.С. История Востока. — М., 1998. — Т.2.
8. Гон М. Новітня історія країн Азії в повоєнний період. — Рівне, 2000.
9. Иран. Очерки новейшей истории. — М., 1976.
10. История Вьетнама в новейшее время. — М., 1970.
11. История Ирана. — М., 1977.

12. История Алжира в новое и новейшее время. — М., 1992.
13. История Афганистана.-М.,1982.
14. История народов Восточной и Центральной Азии с древнейших времен до наших дней. — М., 1986.
15. История Ливии в новое и новейшее время. — М., 1992
16. История Заира в новейшее время. — М., 1982.
17. История Индонезии: Учебник для вузов. — М., 1993. — Ч.2.
18. История Японии.1868-1998. — М., 1998. — Т.2.
19. История Нигерии в новое и новейшее время. — М., 1981.
20. История Тропической и Южной Африки 1918-1988. — М., 1989.
21. История Монгольской Народной Республики. — М., 1983.
22. История Кореи с древнейших времен до наших дней. — М., 1974. — Т.2.
23. Кожевников А.А. Очерки новейшей истории Лаоса. — М., 1973.
24. Козицький А. Новітня історія країн Азії та Африки 1918-1999 рр. — Львів, 2000.
25. Козицький А.М.Новітня історія Азії та Африки. — Львів, 2005.
26. Кузнецов Ю.Д. и др. История Японии. — М., 1988.
27. Кутаков Н. Очерки новейшей истории Японии. — М., 1965.
28. Левтонова Ю.О. История Филиппин. Краткий очерк. — М., 1979.
29. Новейшая история арабских стран Африки (1917-1987). — М., 1990.
30. Новейшая история арабских стран. — М., 1968.
31. Новейшая история арабских стран Азии (1917-1985). — М., 1988.
32. Новейшая история Африки. — М., 1966.
33. Новейшая история Вьетнама. — М., 1984.
34. Новейшая история Индии. — М., 1959.
35. Новейшая история Кампучии. — М., 1989.
36. Новейшая история Китая 1917-1970. — М., 1972.
37. Новейшая история Китая 1917-1927. — М., 1983.
38. Новейшая история Китая 1928-1949. — М., 1984.
39. Новейшая история стран Азии и Африки. XX век. Учебник для вузов / Под. ред А.М.Родригеса. — М., 2001. — Ч.1-3.
40. Новейшая история Турции. — М., 1968.
41. Розалиев Ю. Новая и новейшая история стран Азии и Африки. — М., 1987.
42. Сергійчук І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918-кінець XX ст.). — Суми, 2002.
43. Трошин Ю.А. История стран Азии и Африки в новейшее время. — М., 2004.

44. Цыпкин Г.В., Ягья В.С. История Эфиопии в новое и новейшее время. — М., 1989.
45. Всесвітня історія. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. — К., 2001.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

III. МОНОГРАФІЇ ТА СТАТТІ:

1. Ерасов Б.С. Теоретические аспекты цивилизационного подхода к «третьему миру» (расширенные тезисы к дискуссии) // Восток. — 1991. — №4.
2. Дашкевич Я. Постмодернізм та українська історична наука // Україна крізь віки. — К., 2000.
3. Коломийцев В.Ф. Методология истории (от источника к исследованию). — М., 2001.
4. Зимухин Л.А. и др. Проблемы преподавания новой и новейшей истории в вузах // НиНИ. — 1998. — №5.
5. Реєнт О. Українська історична наука на порозі ХХІ століття: проблеми пошуку // Його ж. У робітнях історичної науки. — К., 1999.
6. Хвостова К.В. Постмодернізм, синергетика и современная историческая наука // НиНИ. — 2006. — №2.
7. Пивоваров Е.И. Теоретические проблемы изучения и преподавания истории на XX Международном Конгрессе исторических наук // НиНИ. — 2006. — №3.
8. Афганистан: борьба и созидание. — М., 1984.
9. Халфин Н.А. Афганистан завоює незалежність // Вопросы истории (далі — ВИ). — 1980. — №6.
10. Теплинский Л.Б. История советско-афганских отношений, 1918-1987. — М., 1988.
11. Лежиков А. Кемаль Ататюрк // Азия и Африка сегодня (далі — АиАС). — 1998. — №12.
12. Киреев Н.Г. История этатизма в Турции. — М., 1991.
13. Кондакчян Р.П. Внутренняя политика Турции в годы второй мировой войны. — Ереван, 1978.
14. Ушаков А. Феномен Ататюрка. Турецкий правитель, творец и диктатор. — М., 2002.
15. Еремеев Д.Е. Ислам. Стиль жизни и стиль мышления. — М., 1990.
16. Філіпченко Д.М. Друзі й вороги революційної Туреччини (1918-1922). — К., 1968.
17. Поцхверія Б.М. Турция между двумя мировыми войнами. — М., 1992.
18. Пробуждение угнетенных. — М., 1968.

19. Генис В. Советская Россия и Гилянская революция // АиАС. — 2000. — №3,4.
20. Арабаджян З.А. Противостояние империям в Иране (1918-1941). — М., 1996.
21. Голуб Ю.Г. 1941: Иранский поход Красной Армии. Взгляд сквозь годы // Отечественная история. — 2004. — №3.
22. Коминтерн и Восток. Сб.ст. — М., 1969.
23. Агаев С.Л. Иран в эпоху политического кризиса (1920-1925). — М., 1970.
24. Фомин А.М. Сирия и Ливан в англо-французских отношениях (1918-1920) // Восток. — 2003. — №2.
25. Дмитриев Е. Палестинская трагедия. — М., 1985.
26. Хрусталева М.А. Колониальная политика империализма в арабских странах в первой половине XX века // ВИ. — 1973. — №7.
27. Алитовский С.Н. Аграрные отношения и крестьянство в колониальном Ираке // Народы Азии и Африки (далі — НАиА). — 1981. — №4.
28. Прокофьев Д. Большое ограбление палестинцев // Аи АС. — 1985. — №7,8,9.
29. Яковлев А.Саудовская Аравия. Становление государственности //АиАС. — 1996. — №1.
30. Горев А. Махатма Ганди. — М., 1989.
31. Гопал С. Джавахарлал Неру: биография. — М., 1990. — Т. 1-3.
32. Джилл С. Династия Ганди. — М., 1988.
33. Райков А.В. Амритсарская трагедия 1919 г. и освободительное движение в Индии. — М., 1985.
34. Ульяновский Р.А. Аграрная Индия между мировыми войнами. — М., 1981.
35. Шапошников Л.В. Национально-освободительное движение в Индии в 1934-1939 гг. — М., 1960.
36. Кошкин А.А. Крах стратегии «спелой хурмы». 1931-1945. — М., 1989.
37. Гольберг Д.И. Внешняя политика Японии в 1941-1945 гг. — М., 1982.
38. Черевко К.Е. Серп и молот против самурайского меча. — М., 2003.
39. Сафронов В.П., Славинский Б.Н. Япония на пути к войне: дипломатическая история. 1937-1945. — М., 1995.
40. Делюсин Л.П., Костяева А.С. Революция 1925-1927 гг. в Китае: проблемы и оценки. — М., 1985.
41. Мамаева Н.А. Коминтерн и Гоминьдан. (1919-1929). — М., 1999.
42. Китай в период войны против японской агрессии (1937-1945). — М., 1988.

43. Галянович Ю.М. «Белые пятна» и «болевые точки» в истории советско-китайских отношений. — М., 1992. — Т.1-2.
44. Шорт Ф. Мао Цзедун. — М., 2003.
45. Панцов А.В. Как Сталин помог Мао Цзедуну стать вождем // ВИ. — 2006. — №2.
46. Меликсетов А.В. Социально-экономическая политика Гоминьдана в Китае (1927-1949). — М., 1977.
47. Кузнецов В.С. Гоминьдановский режим в Китае (1928-1945). — М., 1984.
48. Горбачев Б. Китайский фронт // АиАС. — 1995. — №7.
49. Воронцов В. Судьба китайского Бонапарта. — М., 1989.
50. Мясников В.С. СССР и Китай во второй мировой войне // НиНИ. — 2005. — №4.
51. Тихвинский С.Л. Путь Китая к объединению и независимости. 1898-1949: По материалам биографии Чжоу Еньлая. — М., 1996.
52. Грайворонский В. Преобразование кочевого образа жизни в МНР // НАиА. — 1972. — №4.
53. Ширендыб Б. История Монгольской народной революции 1921 года. — М., 1971.
54. Некапиталистический путь развития и опыт Монгольской Народной Республики. — М., 1971.
55. Шипаев В.И. Корейская буржуазия в национально-освободительном движении. — М., 1966.
56. Пак Б. Советская Россия и Корея // АиАС. — 1985. — №1.
57. Пак В.К. Освободительная миссия Советской армии в Корее // ВИ. — 1975. — №9.
58. Айдит Д. Индонезийское общество и индонезийская революция. — М., 1958.
59. Барышникова О.Г. Левтонова Ю.О. Филиппины и США: 200 лет противостояния. — М., 1993.
60. Демин Л.М. Японская оккупация Индонезии (1942-1945). — М., 1963.
61. Капица М.С., Мантин Н.П. Сукарно. Политическая биография. — М., 1980.
62. Можейко И.В. Вторая мировая война — переломный момент в истории Юго-Восточной Азии // НАиА. — 1986. — №2.
63. Мхитарян С.А. Советы во Вьетнаме в 1930-1931 годах // ВИ. — 1975. — №11.
64. Ильинский М.М. Индокитай: пепел четырех войн (1939-1979). — М., 2000.
65. Азовский И.П. Иностраннный капитал в экономике колониальной Бирмы // НАиА. — 1962. — №2.

66. Можейко И.В. «Западный ветер — ясная погода». Юго-Восточная Азия во второй мировой войне. — М., 1984.
67. Карлов Л. Аун Сан — национальный герой Бирмы // АиАС. — 2000. — №6.
68. Листопадов А.А. Генерал Аун Сан // Восток. — 2005. — №5.
69. Голдобин А.М. Национально-освободительная борьба народа Египта (1918-1936). — М., 1989.
70. Субботин В.А. Великобритания и ее колонии. Тропическая Африка в 1918-1960 гг. — М., 1992.
71. История национально-освободительной борьбы народов Африки в новейшее время. — М., 1978.
72. Вооруженная борьба народов Африки за свободу и независимость. — М., 1974.
73. Колониальное общество Тропической Африки: взаимодействие цивилизаций: Сб. ст. — М., 1993.
74. Кочанова Н.Б. Традиционные институты управления и власти (Западная Африка). — М., 1993.
75. Социальная история государств Африки. — М., 1988.
76. Егорин А. Крах захватнических планов фашизма (Северная Африка) // АиАС. — 1985. — №4.
77. История германского империализма в Африке. — М., 1983.
78. Давидсон А.Б. Коминтерн в Африке: документы, события, люди // НиНИ. — 1999. — №3,4.
79. Давидсон А.Б. Тропическая и Южная Африка в XX веке // НиНИ. — 2000. — №5.
80. Бурлацкий Ф. Мао Цзедун. — М., 1976.
81. Делюсин Л. Каково место Мао Цзедуну в истории страны // АиАС. — 2001. — №2.
82. Делюсин Л.П. Китай в поисках путей развития. — М., 2004.
83. Меликсетов А.В. Победа Китайской революции 1945-1949. — М., 1989.
84. Капица М.С. КНР: три десятилетия — три политики. — М., 1979.
85. У Цзыньлянь. Экономическая реформа в Китае / Пер. с кит. — М., 1990.
86. Барач Д. Дэн Сяопин. — М., 1989.
87. Круглый стол: Первый год нового руководства КНР: итоги, проблемы, перспективы // ПДВ. — 2004. — №3,4.
88. Яременко Ю. «Большой скачок» и народные коммуны в Китае. — М., 1968.
89. Молодцова Л.И. Китай углубляет реформу. — М., 1995.
90. Ледовский А.М. СССР и Сталиги в судьбах Китая. — М., 1999.
91. Усов В.М. «Культурная революция» в Китае. — М., 1991.

92. Гельбрас В.Г. Экономическая реформа в КНР: очерки, наблюдения размышления. — М., 1990.
93. Бергер Я. Социально-экономическое развитие и углубление реформ в Китае // ПДВ. — 2004. — №1.
94. Китай на пути модернизации и реформ: 1949-1999. — М., 1999.
95. Белов Е.20 лет экономических реформ // АиАС. — 1998. — №12.
96. Рябушкин Д.С. Остров Даманский 2 марта 1969 года // ВИ. — 2004. — №5.
97. Кокарев К.К. К вопросу об эволюции политических реформ в Китае // ПДВ. — 2004.
98. Портяков В. Основные особенности современного политического курса китайского руководства // ПДВ. — 2005. — №6.
99. Виноградов А.К методологии изучения китайской модернизации // ПДВ. — 2006. — №2.
100. Портяков В.Я. Экономическая политика Китая в эпоху Дэн Сяопина. — М., 1998.
101. Мамаева Н.Л., Кулик Б.Т. Советско-китайский раскол: причины и последствия. — М., 2000.
102. Ширендыб Б. Путь Монголии к социализму // ВИ. — 1968. — №1.
103. Надиров Ш.Г. На пути строительства социализма // НАиА. — 1981. — №5.
104. Грайворонский В. Монголия. Десять лет по пути реформ // АиАС. — 2001. — №1
105. Тихомиров В.Д. (КНДР) По пути строительства социализма // НАиА. — 1973. — №5.
106. Жебин А.З. КНДР: традиции и современность // Восток. — 2003. — №2.
107. Ю Се Хи. О перспективах реформирования и открытия Северной Кореи // ПДВ. — 2004. — №3.
108. Республика Корея: опыт модернизации. — М.,1996.
109. Славинский Б.Н. Корейская война 1950 — 1953 гг.: современное переосмысление // ПДВ. — 1991. — №2.
110. Толорая Г.Д. Республика Корея. — М., 1991.
111. Асмолов К. КНДР сейчас — сталинизм, застой или ползучая перестройка // ПДВ. — 2005. — №2,3.
112. Павленко Р. Реформы по-корейски: уроки для України // Людина і політика. — 1999. — №4.
113. Орлов А.С., Гаврилов В.А. Тайны корейской войны. — М., 2003.
114. Исаев М.П. Индокитайская хроника: Вьетнам. Лаос, Кампучия. Трудные дороги борьбы и созидания. — М., 1987.

115. Глазунов Е.П., Исаев М.П. Страны Индокитая: путь борьбы и свершений. — М., 1987.
116. Гребенщиков Э. Юго-Восточная Азия. Модели развития во взаимном сопряжении // АиАС. — 1993. — №8.
117. Кампучия: Жизнь после смерти. Сб.ст. — М., 1985
118. Мхитарян С.А., Мхитарян Т.Т. Вьетнамская революция. Вопросы теории и практики. — М., 1986.
119. Листов Н. Мьянма: расчеты и просчеты генералов // АиАС. — 1997. — №12.
120. Листопадов Н. Мьянма. Год крупных дат и трудностей // АиАС. — 1999. — №3.
121. Мосяков Д.В. Кампучия: особенности революционного процесса и полпотовский «эксперимент». — М., 1986.
122. Цветов П. Вьетнам. Реформы в сельском хозяйстве // АиАС. — 2000. — №8.
123. Заказникова Е.П. Юго-Восточная Азия: в поисках лучшего будущего. — М., 1991.
124. Исаев М.И. Современный революционный процесс в странах Индокитая. — М., 1985.
125. Былинjak С.А. Страны ЮВА: тупик экономической стратегии или финансовые потрясения? // Восток. — 2001. — №2.
126. Иоансян С. Лаосский вариант перехода к рынку // АиАС. — 2006. — №1.
127. Яскина Г.К. вопросу об исторических судьбах социализма в странах Азии // ПДВ. — 2005. — №2.
128. Юго-Восточная Азия на пороге XXI века: экономика, политика, геополитика (конференция) // Восток. — 2000. — №3.
129. Другов А.Ю., Резников А.Б. Индонезия в период «направляемой демократии». — М., 1969.
130. Демин Л.М., Другов А.Ю., Чуфрин Г.И. Индонезия. Закономерности, тенденции, перспективы развития. — М., 1987.
131. Андреев Ю.А. Филиппины: от диктатуры к демократии. — М., 1990.
132. Сумский В.В. Национализм и авторитаризм: политико — идеологические процессы в Индонезии, Пакистане, Бангладеш. — М., 1987.
133. Другов А.Ю. Общество и власть в современной Индонезии // Восток. — 2004. — №1.
134. Другов А. Конец эпохи Мегавати Сукарнопутри // АиАС. — 2004. — №1.
135. Другов А.Ю. Сукарно // Восток. — 2001. — №3.
136. Бикс Г. Хирохито и создание современной Японии. — М., 2002.
137. Макаров А.А. Политическая власть в Японии: механизм функционирования на современном этапе. — М., 1988.

138. Горячева Н., Цветова И. Земельная реформа в Японии // ПДВ. — 1993. — №1.
139. Сенаторов А. Япония: курс на структурные реформы // ПДВ. — 1998. — №2.
140. Инамари К. Страться к успеху: Японское чудо. — М., 1998.
141. Головин В. Япония. Что кроется за «феноменом» Коидзуми»? // АиАС. — 2001. — №9.
142. Японский феномен. — М., 1996.
143. Бельский А.Г., Фурман Д.Е Сикхи и индусы: религия, политика, терроризм. — М., 1992.
144. Мартышин О.В. Политические взгляды Джавахарлала Неру. — М., 1981.
145. Маляров О.В. Монополистический капитал в социально-экономической структуре Индии. — М., 1990.
146. Юрьев Ф. Уроки реформ // АиАС. — 1998. — №11, 12.
147. Горев А.В. Роса на лотосе. Индира Ганди: мечты и свершения. — М., 1987.
148. Ванина Е.Ю. Индия: страна и ее регионы. — М., 2000.
149. Верма Ш. Портрет Раджива Ганди. — М., 1988.
150. Котовский Г. Индия. Аграрный строй: изменения за годы независимости // АиАС. — 2001. — №3, 4.
151. Датт В.П. Внешняя политика Индии. — М., 1988.
152. Юрлов Ф. Индийская демократия в действии // АиАС. — 2004. — №1.
153. Илларионов С.И. Роль государства в развитии экономики Пакистана (70 — е годы XX в.). — М., 1981.
154. Ветлугин С. Пакистан: хронические болезни экономики // АиАС. — 1985. — №4.
155. Белокриницкий В.Я. Капитализм в Пакистане. История социально-экономического развития (середина XIX — 80-е годы XX века) — М., 1988.
156. Белокриницкий В.Я. Персоналистский авторитаризм в Пакистане // Восток. — 2005. — №6.
157. Ганковский Ю. Пакистан. Нестабильность становится перманентной // АиАС. — 1999. — №4.
158. Плешов О. В. Пакистан: ислам как доминанта в политической культуре // Восток. — 2003. — №3.
159. Карманов Д. Хрупкая милитократия лучше прочного исламизма. К оценке внутривнутриполитического положения Пакистана // АиАС. — 2006. — №1.
160. Народная республика Бангладеш. Справочник. — М., 1972.
161. Моисеев П.П. Аграрный строй современной Турции. — М., 1990.
162. Старченков Г.И. Параметры «экономического чуда» // АиАС. — 1992. — №9.

163. Данилов В.И. Турция 80-х: от военного режима до «ограниченной демократии». — М., 1991.
164. Уразова Е.И. Экономика Турции: от этатизма к рынку. — М., 1993.
165. Фадеева И. Особенности политической борьбы в странах Ближнего и Среднего Востока // АиАС. — 2000. — №2.
166. Агаев С.Л. Иран: рождение республики. — М., 1984.
167. Арабаджян А.З. Иран: власть, реформы, революция. — М., 1991.
168. Кляшторина В.Б. Иран в 60-80-е гг. От культурного плюрализма к исламизации духовных ценностей. — М., 1990.
169. Мамедова Н. Опыт исламского правления // АиАС. — 1999. — №2.
170. Скляр Л.Е. Иран 60-80-х годов: традиционализм против современности. — М., 1993.
171. Ниязматов Ш.А. Ирано-иракский конфликт. — М., 1989.
172. Агаев С.Л. Внутриполитическое развитие Ирана в 1981-1985 гг. — М., 1986.
173. Иранская революция 1978-1979 гг.: причины и уроки. — М., 1989.
174. Мамедова Н.М. Иран после президентских выборов // Восток. — 2006. — №2.
175. Арунова М., Тутков Ю. Афганистан после парламентских выборов // АиАС. — 2006. — №4.
176. Сикоев Р. Афганистан: парламентские выборы // АиАС. — 2005. — №10.
177. Алимбеков С.М. Афганский узел и проблемы безопасности Центральной Азии. — Алма-Ата. — 1998.
178. Афганистан: борьба и созидание. — М., 1984.
179. Цаголов К.М. Афганская война: взгляд из сегодняшнего дня // Восток. — 1991. — №2.
180. Давыдов А.Д. Афганистан: войны могло не быть. Крестьяне и реформа. — М., 1993.
181. Ляховский А.А. Трагедия и доблесть Афгана. — М., 1995.
182. Спольников В.Н. Афганистан. Исламская оппозиция: истоки и цели. — М., 1990.
183. Шумов С.А., Андреев А.Р. История Афганистана: Документальное исследование. — М., 2002.
184. Егорин А.З. Война за мир на Ближнем Востоке. — М., 1995.
185. Эволюция восточных обществ: синтез традиционного и современного. — М., 1984.
186. Медведко Л.И. Этот бурлящий Ближний Восток. — М., 1985.
187. Александров И.А. Монархии Персидского залива: этапы модернизации. — М., 2000.

188. Кудрявцев А.В. Исламский мир и Палестинская проблема. — М., 1990.
189. Байба О. Саудовская Аравия. Ваххабитский ислам и власть // АиАС. — 1993. — №11.
190. Апдайк Р.Дж. Саддам Хусейн: Политическая биография. — М., 1999
191. Арабский мир: три десятилетия независимого развития. — М., 1990.
192. Концельман Г. Арафат. — М., 1997.
193. Нойбергер Б. Религиозные, национальные и этнические противоречия в политической жизни Израиля // Восток. — 1995. — №6.
194. Государство Израиль в 80-е гг. — М., 1992.
195. Смирнов А. Арабо-израильские войны. — М., 2003.
196. Киселев В. Ближний Восток. Долгая дорога к миру // АиАС. — 2000. — №5, 6, 7.
197. Зейналов М.П. Ирак. Грустные воспоминания о блокадной стране // АиАС. — 2000. — №8-12.
198. Ткаченко А. Проблемы модернизации арабского мира // АиАС. — 2004. — №4.
199. Макаров О.Л. Усама бен Ладен // Восток. — 2001. — №1.
200. Филаник А. Сирия. В поисках новых ориентиров // АиАС. — 1993. — №5.
201. Медведко Л.К. К Востоку и Западу от Суэца. — М., 1980.
202. Агарышев А.А. Гамаль Абдель Насер. — М., 1979.
203. Копшель О.А. Перска затока: проблеми безпеки (80-90-ті роки). — К., 1998.
204. Ланда Р.Г. История алжирской революции (1954-1962). — М., 1983.
205. Беляев И., Примаков Е. Египет: время президентства Насера. — М., 1974.
206. Князев А.Г. Египет после Насера (1970-1981). — М., 1986.
207. Беляков В. Египет: рождение «Второй республики»? // Алас. — 2006, №4.
208. Королевство Марокко. Справочник. — М., 1991.
209. Румянцев В.И. Туниская республика. — М., 1982.
210. Беляев В. Египет. Перемены в условиях стабильности // АиАС. — 1996. — №6.
211. Долгов Б. Алжир. Надежда на возвращение мира // АиАС. — 2000. — №1.
212. Куприн А. Алжир. Долгое противостояние // АиАС. — 2004. — №8.
213. Беляев А. Куда идет Южная Африка? // АиАС. — 1993. — №6.

214. Решетняк Н. Фредерик де Клерк — потрясатель основ // *АиАС*. — 1992. — №10.
215. Южная Африка: борьба против апартеида. — М., 1991.
216. Урнов Ю.А. Политика ЮАР в Африке. — М., 1982.
217. Каззауре З. Нигерия: программа экономических реформ // *АиАС*. — 1991. — №9.
218. Африка: проблемы социалистической ориентации. — М., 1978.
219. Щепников В. Конго. Огнеопасное наследие Мобуту // *АиАС*. — 1999. — №5.
220. Нигерия расколота и погрязшая в долгах // *АиАС*. — 1996. — №1.
221. Поляков А. Танзания. Реформы идут, трудности не убавляются // *АиАС*. — 1995. — №8.
222. Винокур Ю. Заир. Судороги диктаторского режима // *АиАС*. — 1993. — №11.
223. Крылов А. Эритрея. Долгий путь к независимости // *АиАС*. — 1993. — №9.
224. Поляков А. Ангола. Цена двойных стандартов // *АиАС*. — 1993. — №10.
225. Пичугин Ю. Южная Африка. Коррупция подрывает реформы // *АиАС*. — 1998. — №2.
226. Васильев А. Большая африканская война // *АиАС*. — 2001. — №1,2.
227. Соколов А. Современная Эфиопия. Обошлось без «парада суверенитетов» // *АиАС*. — 2001. — №3.
228. Васильев А. / Нигерия / Большой гигант Африки // *АиАС*. — 2001. — №9.
229. Денисов А. Уроки Руанды // *АиАС*. — 2000. — №8,9.
230. Глущенко Е.А. Африка: деколонизация продолжается // *Восток*. — 2003. — №3.
231. Кива А.В. Национально-освободительное движение: теория и практика. — М., 1989.
232. «Третий мир» и судьба человечества. — М., 1990.
233. Хазанов А.М. Крушение последней колониальной империи. М., 1986.
234. Высоцкая Н.И. Африка в поисках идентичности // *Восток*. — 2005. — №3.
235. Примаков Е.М. Восток после краха колониальной системы. — М., 1982.
236. Андрианов В.Д. «Новые индустриальные страны» в мировом капиталистическом хозяйстве. — М., 1989.
237. Васильев А. Африка в меняющемся мире. // *АиАС*. — 1998. — №9.

238. Герасимчук И. Значение концепции «устойчивого развития» для Юга Африки // АиАС. — 2004. — №5.
239. Давидсон А.Б. Ключевая проблема XXI столетия: последствия распада империй // НиНИ. — 2006. — №2.
240. Потапов М.К. К вопросу о причинах и уроках азиатского финансового кризиса // ПДВ. — 1998. — №5.
241. Потемкин Ю.В. Африка: социальные изменения на исходе XX века // Восток. — 1994. — №2.
242. Садовская Л.М. Африка: проблемы становления парламентаризма // Восток. — 2005. — №6.
243. Халтурина Д.А. Коротаев Д.В. Демографическое давление и политические потрясения в современной Тропической Африке // Восток. — 2006. — №2.
244. Кораблев Ю. Образование Африканского союза: смена названия или постановка новых задач? // АиАС. — 2001. — №8.
245. Мельянцев В.А. Экономический рост в развивающихся странах: достижения, контрасты и парадоксы // Восток. — 2001. — №1,2,3.
246. Михеев В. Глобализация в понимании зарубежных ученых // ПДВ. — 2000. — №1,2.
247. Авдеев Г. Шиитское духовенство и ирано-американские противоречия // АиАС. — 2007. — №1.
248. Давидсон А. Ближний Восток меняет свое лицо // АиАС. — 2007. — №2.
249. Ёсихиро Карибэ. Политическое будущее японских консерваторов // АиАС. — 2007. — №4.
250. Гельбрас В. Успехи КНР и их цена в условиях глобализации // АиАС. — 2007. — №7.
251. Кобелев Е. Вьетнам: политике «дом мой» — 20 лет // АиАС. — 2007. — №1.
252. Лукьянов И.В. Портсмутский мир // Вопросы истории. — 2007. — №2.
253. Ряполов В.В. Германско-турецкая агентура в Средней Азии и Афганистане в начале XX в. // ВИ. — 2007. — №3.
254. Сахаров А.Н. Размышление о русско-японской войне 1904-1905 гг. // ВИ. — 2007. — №4.
255. Карасев С.В. Император Пу И в советском плену / ВИ. — 2007. — №6.
256. Яковлева Е.Я. Эволюция гандистских движений в независимой Индии в период становления национальной государственности // ВИ. — 2007. — №6.
257. Черешнева Л.А. Британская Индия в 1942 г.: миссия Криппса // Восток. — 2007. — №2.

258. Крупянок М.И., Арешидзе Л.Г. Япония в Восточной Азии: эволюция внешней политики после «холодной войны» // Восток. — 2007. — №1,2.
259. Мавлонов И.Р. Индия: политика привлечения иностранных инвестиций // Восток. — 2007. — №2.
260. Скубко Ю.С. Южноафриканская наука после апартеида. Современный научно-технический потенциал ЮАР // Восток. — 2007. — №3

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам'янець-Подільський національний університет

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

СТЕПАНКОВ Валерій Степанович,
*доктор історичних наук, професор кафедри
всесвітньої історії*

ДУБІНСЬКИЙ Володимир Анатолійович,
старший викладач кафедри всесвітньої історії

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ

**Навчально-методичний посібник
для студентів історичного факультету
заочної форми навчання**

Підписано до друку 14.05.2008 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура Journal. Обл. вид. арк. 6,6.
Умовн. друк. арк. 7,5. Зам. № 335. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ
Кам'янець-Подільського національного університету.
32300, м. Кам'янець-Подільський, вул. Огієнка, 61
Свідоцтво серії ДК № 117 від 11.07.2000 р.